

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
III. 1987 Josef Jelínek

Jiří Kolář

Miroslav Červenka

Octavio Paz

Petr Kabeš

Eva Kantůrková

Karel Pecka

Jan Štolba

Jan Trefulka

Hana Ponická

Zdeněk Urbánek

Miroslav Kusý

Milan Uhde

Ivan Klíma

LITERATURA:

Milan Šimečka

Milan Jungmann

VÝTVARNÉ UMĚNÍ:

HUDEBA /?/ :

- D -

- D -

- T -

Michal Klíma

Ludvík Vaculík

Čas [2-5]

Přestupný rok [6-10]

Toto jsou... [11]

Poezie, společnost, stát [12-19]

Tříkrálová [20]

O generačních pocitech... [21-39]

Momentka profesora K. [40-42]

Urvaná větev [43-54]

Velikonoce [55-58]

Z "Lukavických zápisů 1977" [59-69]

Poznámky k dálkovému výsledku [70-78]

Přestavbáři /II./ [79-83]

Ljusja [84-88]

O snášenlivosti [89-95]

Únos liberální inteligence [96-100]

Utajená literatura [101-106]

Výstava Aleše Lamra [107-108]

Kurt Vonnegut: To ani jazz... [109-110]

Doba /Karel Poláček/ [111-112]

Den u vytržení [113]

Tisk [114]

Milý pane Vaculíku [115-116]

Historická chvíle [117-119]

This copy of a typewritten manuscript (samizdat)
was made available by

Dokumentationszentrum zur Förderung der
unabhängigen tschechoslowakischen
Literatur e. V.

for research and information purposes.

Copyright continues to be held by the author and
must be strictly observed.

Dokumentationszentrum, Schwarzenberg 6,
D-8533 Scheinfeld

TATO STRÁNKA
NENÍ SOUČÁSTÍ

PŮVODNÍHO SAMIZDATU

Scheinfeld, květen 1987

- vpu -

Jiří Kolář

Miroslav Červenka

Octavio Paz

Petr Kabeš

Eva Kantůrková

Karel Pecka

Jan Štolba

Jan Trefulka

Hana Ponická

Zdeněk Urbánek

Miroslav Kusý

Milan Uhde

Ivan Klíma

LITERATURA:

Milan Šimečka

Milan Jungmann

VÝTVARNÉ UMĚNÍ:

HUDEBA /?/ :

- D -

- D -

- T -

Michal Klíma

Indvík Vaculík

Čas

Přestupný rok

Toto jsou...

Poezie, společnost, stát

Tříkrálová

O generačních pocitech...

Momentka profesora K.

Urvaná větev

Velikonoce

Z "Lukavických zápisů 1977"

Poznámky k dálkovému výslechu

Přestavbáři /II./

Ljuzja

O snášenlivosti

Únos liberální inteligence

Utajená literatura

Výstava Aleše Lamra

Kurt Vonnegut: To ani jazz...

Doba /Karel Poláček/

Den u vytržení

Tisk

Milý pane Vaculíku

Historická chvíle

VYZVÁNÍ NA CESTU

Shrbený nad stolem
v pokoji se sřatou nocí,
uprostřed rozepsaného
verše - zaklepání.

"Kdo je?" Nikdo neodvětil.
Až když se údery
opakovaly, vzhléd,
vzdal slovo a napadlo jej,

že by měl vstát a jít
otevřít, neznámý nemoh
čekat za prvními dveřmi,
byt byl zamčen! Jeden?

Sedm? Drnčelo několik
kotníků najednou.
Rány padly znovu.
Černější. Vstal a otevřel.

Nohy klesly, v hlavě
zatrnul, ruce ztuhly:
Místnost spala prázdná.
Ale když překročil

práh, připadalo mu, že se
dere davem, musel
skutečně jít bokem,
něco zlobně studeného

a nahého před ním
ustupovalo. Vzal prudce
za klíč dalších dveří. Opět,
úlisně pod jeho,

kdosi strhl mrtvou
slizkou ruku. Prošel síní,
otočil: Nikdo zde nebyl,
jen plášř na věšáku

byl nezvykle stlačen
ke zdi, jako by se někdo
opřel, a vzápětí již ne.
Schodišřtě dřímalo

beze sna, bez duše.
Zhloubi stoupal dým, hřmění
ulice a křik sklenáře.
"Vrařřte se, jsme tady,

haló, neslyšíte?"
 Nevěděl, byl-li to jeden
 nebo sto hlasů. Tryskaly
 ze zad bytu, snad z dál;

div nepustil mozek.
 Vřítíl se dovnitř: Nic, nikdo,
 tentokrát ani ta hrůzná
 hadí tlačénice.

"Nevidí, modlitba!"
 pravil ženský hlas a knihy
 vyvrhly štolverkovy smích.
 "Však on se naučí,

brzy, víc než vidět!"
 odsekl jiný. "A když ne,
 tak ho to snad naučíme!"
 pokračoval líný

opatrnický hlas.
 Připadalo, že mu někdo
 podává žhavý nůž ostřím.
 "Nedělej ze sebe

psa, dřepni kdes dřepěl!"
 poručilo nyní víc rtů.
 Bezmyšlenkovitě poslech
 a čekal. Zavlád mír.

Kdesi klavír, housle,
 bilo poledne a znělo
 volání: Já žádnou cestu
 připravovat nechci,

nikomu a s nikým!
 - Už z toho všeho šílím,
 řekl si, vstal a šel zavřít.
 Když se vrátil k židli:

"Tuhle mrvu, toho
 jste vybrali, tenhle kašpar
 svědkem, cibul zpovědníkem?"
 "Nejen ze slz člověk!"

"Až do onoho dne
 ten má být němý a slepý?"
 "Není naší věcí radit
 času, vidět hlínou,

berme toho, který
 předurčen, kde je obilí
 lepší, ví někdo o krvi
 víc než ona sama?"

"Závidíš, že někdo
 v tvář marnosti chce přece žít?
 Před tím, co není navrch
 uvnitř křídlo, se střež!"

A znovu se všichni
 dali do smíchu, narážek,
 jako řemeslní vrazi
 nebo zloději nad

spáči, vsázející
 se, zda některý dostane
 i povlaky nebo prádlo
 z těch, a neprobudí!

DĚJINY

Listonoš zazvonil.
 Spalovny vyžadují
 mou účast v soutěži
 o nápis nad pece.
 Řekl jsem: Dějiny!
 zítra vyhledám citát.

Potom jsem se šel projít.
 Na rohu ulice předváděl soubor
 náborku sil do čistíren peří.
 Na rampě z plošiny nákladního vozu
 stál mladík s husou na hlavě.

Jiný, umozolený, vyšel z výkladu sběrný
 vyvoláváje citronovým hlasem: Odhoď škubátko,
 ukaž lehkost umírání v dnešních husincích,
 maso odchází, svršky se dědí,
 nauč každého babiččinu pohádku draní!

Umělec na jevišti odhodil dřevo.
 Vzápětí přiběhl jiný s metrovou lyrou.
 Nový herec vešel na jeviště,
 vyndal mikrofon se slovy k příchozímu:
 Zatrať také toto strašidlo časů.

Nové mravy vdechly strojům sladkost,
 hudbo, hraj labutí píseň potu!
 Když vyhliněný poslech, přejely prostranství

alegorické valníky zotročení v minulosti:
 Bouře sedláků, nahé potlačení revolty,

házení vzbouřenců do rozbouřených vod,
 s konečným ohňostrojem rdění svobody,
 kdy věřící ztekli města
 brodíce se s prapory po krk
 v krvi za hvězdou konečného vítězství.

Šel jsem raději po svých.
 Bahenní nerozvážnost bila do očí.
 Před zápalovým pomníkem Boženy Hněvkovské
 mne předjelo sedm úředních limuzín.
 Okna vyhrávala, z dálky zněl zpěv.
 Dělníci sklářského průmyslu poklusávali
 s beránčí hymnou na zmodralých rtech.

Před novostavbou hrnčířské školy slavnost
 zahájení zapálení vypalovací pece.
 Z projektorů v dlažbě vystoupili zástupci.
 Jeden ze čtyř očekávajících učňů
 předal každému z odborových hostů první
 zhotovené bezedné zlacené půllitry.
 Vyrazil pochod; všechno ztrnulo v pozoru.

(Z rukopisné sbírky
 datované: duben 47 - únor 49)

JIRÍ KOLÁŘ: PŘESTUPNÝ ROK (deník)

23. duben 1955 - sobota

Jako lze dojít k určitému stupni vzdělanosti, lze dojít k určitému vrcholu padoušství. Zlý člověk si může stejně dobře obalit své činy nejvznešenějšími myšlenkami, jako může vzdělanec sloužit zločinu, aniž dokáže sám zabít kuře.

Znal jsem je, dovedli se rozplakat vzpomínkou na rodinu, na vzdálené děti, ale koncentráky, popravčí cely a spalovací pece jimi nedovedly pohnout ani k zlomku pomyšlení, že také na způsobu jejich myšlení a života závisí bytí a nebytí spalovacích pecí. Říká se, že na podlém člověku se může vzdělat jen jeho podlost, ale to platí jen do určitého věku, jen v mladých podlých lidech se může vzdělat jejich podlost, po půli života tuto hrůzu nahrazuje krvežíznivý boj o udržení postavení, kterého se ten či onen člověk domohl, a to v jak v obyčejném životě, tak v oblasti intelektu. Vzdělání ustupuje bezcharakternosti a podlost přijímá masku důstojnosti a osobování práva privilegovaného života vůbec. V protektorátu žilo tisíce lidí, na jejichž politickém nebo národním přesvědčení nebyl falešný chlup, ale u těch, nevyjímám umělce, jež jsem znal, jsem nenašel jedinou myšlenku, že jejich statistické příjmy, zaručující život velmožů v dobách hladomoru, jsou právě závislé na existenci miliónů umírajících hladem v plynových komorách.

Jak také? Oni přece psali poezii nebo prózu neškodnou, malovali obrazy, tesali sochy, komponovali skladby, které mohli tvořit za každého režimu a v každé době. Dělali umění inspirované láskou, hluboce kotvící ve víře, opěvující krásu přírody, rodinného štěstí, pohádkovost snění. Když zastávali místa trochu oficiální nebo bylo-li jejich zaměstnání úředně puncované, neposílali na otrockou práci nikoho, koho znali, poskytovali možnost výdělků a podporovali každého, kdo měl jen trochu jméno, když nebyli někam úředně delegováni, na-

vštěvovali pouze společnost, která vylučovala udavače nebo lidi z druhé lodi. Po této stránce byli čistí jako žebrácká mošna...

Ale co se vůbec o tohle svinstvo starám?

28. duben 1955 - čtvrtek

DENÍK JAKO FORMA

Deník jako básnická forma, rozumíme-li formou např. román, vyžaduje odvahu a sílu prorazit ve zdi každodenního života a každodenní skutečnosti třeba nepatrný, ale přesto nezbytný otvor. Že je k tomu nutné držet v hrsti alespoň vrabce řemeslné zkušenosti, snad není třeba zdůrazňovat. Je jen potřeba umět jí vládnout bez možnosti odkladu, kterou každá jiná umělecká forma dovoluje a často vyžaduje. Jedině tato nemožnost odkladu činí z deníku spravedlivou básnickou formu.

To však neznamená, že by deník odstraňoval možnost jakéhokoli odkladu jako nebezpečnou nebo nepříjatelnou překážku, naopak. Zadrží-li mě třeba téma povídky, nesmím je pustit a musím mu umět věnovat tolik času a práce, kolik povídka vyžaduje, neboť zůstává pro deník organickou částí, i když hrozí zhltnat všechnu mízu, bez níž vše ostatní v záznamech dnů nutně umírá.

Když si říkám umělec, musím poznat a vědět, že je to jen nedostatek sil, když dovolím, aby i největší dílo mohlo zničit vedlejší k nepotřebě.

Deník je podmíněn nespokojeností s veřejným traktováním skutečnosti, kterou mohu nejen číst v knihách, novinách, slyšet v rádiu, vidět v biografu, sledovat v televizi, zaslechnout v klubech, kavárnách, na ulicích nebo shromážděních, ale nespokojeností se vším, z čeho by si mohl kdokoli jakýmkoli způsobem přivlastnit právo na vyslovení odpovědi na otázku: Co jsem žil a jak jsem žil?

Deník nesmí být také vytrhávání a prezentování toho, co se domnívám, že je pro určitý čas podstatné, co se mi podařilo zvládnout, ale musí být přiznáním ke všemu, co pro mne život znamenal a co jsem byl schopen z něho vyrvat.

Rok deníku je rok zápasu proti tomu nejdivočejšímu, co existuje, proti skutečnosti, a zároveň rok boje o to nejdivočejší a nejfantastičtější, co existuje, o skutečnost.

Deník ovšem také není seriál nebo cyklus. Seriál záznamů nebo cyklus kreseb či textů pochopitelně vyžaduje stejně mocného napětí, ale proč bych se měl dívat na shluky takových děl jako na výsledek deníkové práce?

Copak tuto metodu k tomu potřebuju?

Potřeboval bych ji jen tehdy, kdybych očekával od denního záznamu, že mi ukáže nějakou cestu, ale to není cílem deníku, to by byl poetický akt, deník je cesta sama, přesně omezená časem a hluboce podmíněná nepředvídatelností. Tato nepředvídatelnost nesmí uhnívat na úkor vymezené práce, neboť každou vymezenou práci si v deníku připouštíme navíc, jako důkaz své bohatosti, jako dar, který povyšuje naše svědectví nad každé jiné, kterého je schopen kdokoli mimo nás a co činí z naší práce svědectví o nás samých, korunní svědectví neznámých svědků.

20. květen 1955 - pátek

P o z n á m k y k p o r t r é t u s t a r é h o u m ě l c e

Být vším a ničím patřilo k umění, zvláště starcům bylo dovoleno vše, i to, když sami nechápali, co dělají.

Když se snižuje k prodejnosti mladý muž, patří to k jeho uličnictví, ale namáhá-li se stařec na parketách, dělá cosi politováníhodného.

Ještě po válce něco znamenal, lidé jej mohli právem obdivovat, ale on sám už rozmnožoval, co se naučil ve svých skutečných tvůrčích letech. Žil a uměl žít jako parazit sebe sama, jako předtím dovedl žít ze všeho, co mu tak zázračně lidé strkali do rukou a před oči.

-
Ale co ho to napadlo na konci života?

Co ho to napadlo, chtít tvořit z toho, co v něm opravdu je a co opravdu je?

Nevím, snad to tak musí být, snad každý, i kdyby dovedl sebevíc, největší podvodník jako největší umělec, musí předstoupit před tvář smrti s tím, co skutečně sám světu přinesl, musí předstoupit před tuto ženu bez lůna takový, jaký je, a ne takový, jaký by chtěl být, nebo takový, čím jej kdo udělal. A on předstupuje před tvář Boha jako úplný blb, rozkládající se troska, která si ve své nadutosti zpívá, mrtvola, které, aby nepáchla, nestačí sebeostřejší parfum senzace, sebehonosnější hrobka. A co jiného je jeho zámek než hrobkou všeho, co uměl, co dokázal?

-
Svět se změnil. Kam dosáhne, je prázdné, nic z toho, co je třeba člověku. Je vždycky těžké odejít z jeviště, ale stát po dlouhém klečení před sebou samým je těžší, neboť po dlouhém klečení člověk ochrne.

Člověk, národ, země jednou na kolenou budou dlouho vděčit za umění chůze.

-
Jsou geniální zločinci i zloději, a když si poslechneme lékaře, jsou krásní nemocní, jsou zázračně a nádherně nemocní lidé, jsou skvostné exempláře nejstrašlivěji nemocných, nad jejich stavem plesá odborníkovi srdce, vnukají pocit závratí, jak se dotýkají hlíny. Před takovým nemocným se octl náš duch. Vyléčit by znamenalo učinit zázrak.

-
Před takovým úkolem se octlo moderní umění, moderní umělci. Před úkolem nového poboření svatyň, samozvaných bohů, vy-

kořenění zlatého plevele, zámeckých telat ověšených falešnými
 dýmanty, umělců se sekretáři, s hordou lokajů, magnátů génia,
 policajtů tvorby, závodních psů, majitelů stájí pro najaté
 odhaněče svědomí.

(výňatky z deníku započatého 21. března 1955)

131

TOTO JSOU...

Miroslav Červenka

Toto jsou zas už napůl zanesené,
zarostlé základy
domu, jenž se měl bělat za řekou;
obezděného cosi, teplé v prázdném.
Rýsovali, najímali kopáče,
pumpovali trysklou spodní vodu,
nechali toho brzy.

Vlaštovičník

Žlutě tečkuje a překrývá
zelení bludné pahrbky.

Čtoucí, kam se to díváš?

Za řeku? Na obrázky sesutých výkopů,
přes které někdo někdy vratce krácel?
Nech toho, je to směšné. Napsal jsem
"Toto jsou...", a myslel jsem to vážně.
Co čteš, zarůstá, propadá se,
zatvrdle pahrbkuje na jazyku,
in spe se bělá, in re nebělá,
nemáš proč pozvedat oči od papíru:
dům, obezděnost, průhledné ukryvátko,
kam fičí o to víc, že mělo bránit větru,
je báseň,
co máš před sebou.

25

Octavio P a z :

P o e z i e , s p o l e č n o s t , s t á t

Není škodlivějšího a barbarštějšího předsudku než přisuzovat státu moc v oblasti uměleckého tvoření. Politická moc je sterilní, protože její podstatou je ovládání lidí, ať je maskována jakoukoli ideologií. Třebaže nikdy nebyla naprostá svoboda projevu - svoboda se vždycky definuje tváří v tvář jistým překážkám a uvnitř jistých mezí: jsme svobodní vzhledem k tomu nebo onomu -, nebylo by nesnadné dokázat, že tam, kde se moc vměšuje do veškeré lidské činnosti, umění upadá nebo se mění v servilní a mechanickou činnost. Umělecký styl je něčím živým, ustavičným vynalézáním uvnitř jistého proudu. Tento proud, nikdy neuložený zvenčí, ale zrozený z hlubokých záměrů společnosti, je do jisté chvíle nepředvídatelný, tak jako je nepředvídatelný růst větví stromu. Naproti tomu oficiální styl je popřením tvůrčí spontánnosti: velká impéria se snaží dát proměnlivé lidské tváři jedinou podobu a udělat z ní nekonečně opakovanou masku. Moc znehybňuje, fixuje do jediného gesta - velkolepého, hrozivého nebo teatrálního a konečně prostě monotónního - rozmanitost života. "Stát jsem já" je formule, která znamená odcizení lidských tváří, nahrazených kamennými rysy abstraktního já, které se stává - až do skonání věků - modelem celé jedné společnosti. Styl, který jako melodie postupuje vpřed, a tká nové kombinace užívaje týchž prvků, poklesá v pouhé opakování.

Nic není naléhavější než rozptýlit nedorozumění, které panuje okolo takzvaného "umění pro všechny" či "umění kolektivního" a kolem umění oficiálního. Jedno je uměním, které se inspiruje na snech a ideálech nějaké společnosti; druhé je umění podřízené pravidlům tyranické moci. Rozmanité myšlenky a duchovní snahy - kult p o l i s , křesťanství, buddhismus, islám a další - se ztělesnily v mocných státech a imperiích. Ale bylo by omylem vidět v gotickém nebo románském umění výtvořitele papežství nebo v mathurské sovětnice výraz impéria založeného Kaniškou. Politická moc může usměrňovat umělecký proud, využívat ho a - v jistých případech - k němu dávat podnět. Nikdy jej nemůže vytvořit. A

víc: účinek jejího dlouhodobého vlivu je zpravidla sterilizující. Umění se vždycky napájí jazykem společnosti. Tento jazyk je zároveň a především viděním světa. Státy - jako umění - jsou živé z tohoto jazyka a noří své kořeny do onoho vidění světa. Papežství nevytvořilo křesťanství, ale naopak; liberální stát je výplodem buržoazie, a ne obráceně. Lze uvést další a další příklady. A když dobyvatel vnutí své pojetí světa nějakému národu - například islám ve Španělsku -, cizí stát a celá jeho kultura zůstanou jakýmsi cizorodými nánosy, dokud národ skutečně nepřijme onu náboženskou nebo politickou představu za svou. A do té chvíle, to jest dokud se nové pojetí světa nestane vírou přijímanou a vírou ve společném jazyce, nevznikne umění nebo poezie, v nichž se společnost poznává. Stát tedy může vnucovat pojetí světa, zabráňovat vznikání jiných pojetí a vyhlazovat ty, která jeho představu zastihují, ale nemá dost plodné síly k tomu, aby nějaké stvořil. A stejně je tomu s uměním: stát je nevytváří, stěží k němu může dávat podnět, aniž by je zkorumpoval a častěji je deformuje, jakmile se ho snaží využít, zardousí je nebo z něho udělá maškaru.

Egyptské, aztécké umění, španělské baroko, francouzské "velké století" - abychom uvedli nejznámější příklady - jako by vyvracely tyto představy. Všechny se objevují současně s vrcholem absolutní moci. Proto nepřekvapuje, že mnozí vidí v jejich světle odlesk státu. Letmý pohled na některé z těchto případů pomůže rozptýlit omyl.

Aztécké umění, jako všechna umění takzvaných "rituálních civilizací", je umění náboženské. Aztécká společnost je obklopena střídavě temnou a zářivou atmosférou posvátného. Stát je jeho výrazem. Moctezuma je něčím víc než náčelníkem: je knězem. Válka je ritus: předvádění slunečního mýtu, v němž Huitzilopochtli, nepřemožitelné Slunce, ozbrojený svým *x i u h c o a t l e m* poráží Coyolxauhquiho a jeho družinu hvězd, takzvané Centzonhiznahua. Ostatní lidské činnosti jsou stejného rázu: politika a umění, obchod a řemeslo, vnější a rodinné vztahy vzcházejí z téhož lůna - z posvátného. Veřejný a soukromý život jsou podoby téhož životního proudu, nikoli oddělené světy. Zemřít nebo se narodit, jít do války nebo na slavnost jsou náboženské činy. Proto je těžkým omylem vidět v aztéckém umění umění státní nebo politické. Stát ani politika nedosáhly své autonomie; moc měla dosud nádech

náboženství a magie. Aztécké umění ve skutečnosti nevyjadřuje tendence státu, ale náboženství. Někdo snad řekne, že je to hra se slovy a že náboženská povaha státu neomezuje, ale posiluje jeho moc. Námitka není správná: náboženství, které se ztělesní ve státě, jak je tomu u Aztéků, není totéž co stát, který užívá náboženství jako nástroje, jak je tomu u Římanů. Toto rozlišení je tak důležité, že bez něho bychom nepochopili aztéckou politiku vůči Cortésovi. A ještě víc: aztécké umění je doslova náboženstvím. Skulptura, báseň nebo malba nejsou "uměleckými díly"; nejsou ani znázorněním, ale vtělením, živým projevem posvátného. A právě tak absolutní, totální ráz mexického státu není politické, ale náboženské povahy. Stát je náboženství: náčelníci, bojovníci a prostí "mecehualové" jsou náboženské kategorie. Formy, v nichž se vyjadřuje aztécké umění, tvoří stejně jako projevy politiky posvátný jazyk, jež sdílí celá společnost.^{x)}

Rozdíl mezi Římany a Aztéky se projevuje v tom, čím se posvátné umění liší od umění oficiálního. Umění imperia aspiruje na posvátnost. Ale jestliže přechod od posvátného k světskému, od mýtického k politickému je přirozený - jak tomu bylo ve starověkém Řecku nebo na konci středověku - skok opačný přirozený není. Ve skutečnosti nejde o náboženský stát, ale o státní nábo-

- - - - -

x) Zde není příležitost k tomu, abychom se zamyslili hlouběji nad aztéckou společností a osvětlili skutečný význam jejího umění. Stačí poznamenat, že dualismu náboženskému (zemědělské kultury starých osídlenců Mexického údolí a původem aztéckí bohové války) odpovídá také podvojná organizace společnosti. Ostatně víme, že Aztékové takřka vždycky užívali cizích vazalů jako řemeslníků a stavitelů. To všecko vede k domněnce, že máme co dělat s uměním a náboženstvím, které zakrývají - pomocí hromadění a vrstvení cizích a vlastních prvků - vnitřní trhlinu. Nic podobného nám nenabízí mayské umění vrcholného období, umění "olmecké" nebo umění Teotihuacánu, kde jednota forem je svobodná a spontánní, nikoli pojmová a vnější jako v umění Coatlicue. Živá a přirozená linie reliéfů v Palenque - nebo přísná geometrie Teotihuacánu - nám dává tušit nerozštěpené náboženské vědomí, představu světa, která vyrůstala přirozeně, a nikoli hromaděním, vrstvením a úpravou rozptýlených prvků. To jest: aztécké umění tíhne k synkretismu protikladných pojetí světa, k synkretismu ne docela uskutečněnému, kdežto umění nejstarších kultur je jenom přirozeným rozvojem jediného a původního pojetí. A to je další z barbarských rysů aztécké společnosti, vyplývající ze srovnání se starými středoamerickými civilizacemi.

ženství. Augustus nebo Nero, Marcus Aurelius nebo Caligula, "potěchy lidstva" nebo "korunované zrůdy" jsou bytosti obávané nebo milované, ale nejsou bohové. A nejsou božské ani obrazy, jimiž se snaží zvěčnit. Umění impéria je umění oficiální. Třebaže Vergilius upírá oči k Homérovi a k řeckému starověku, ví, že původní jednota byla navždycky porušena. Po světě sdružení, svazků a soupeření klasické p o l i s nastupuje městská poušť Metropole; po náboženství všech přichází náboženství státu; po někdejší zbožnosti, vyjevované u veřejných oltářů, jak tomu bylo v době Sofoklově, přichází do nitra obrácená činnost filozofů; veřejný obřad se stává oficiální funkcí a skutečná náboženská činnost se projevuje jako osamělé rozjímání; filozofické a mystické sekty se množí. Nesmí nás zmýlit oslnivost doby Augustovy - a později doby Antoniů, neboť šlo o krátké období oddechu a příměří. Ale ani osvícená blahovůle jedněch, ani přání druhých - ať se jmenují Augustus nebo Trajánus - nemohou vzkřísit mrtvé. Římské umění, umění oficiální, je ve svých nejlepších a nejvrcholnějších chvílích uměním dvorským, určeným vybrané menšině. Jako příklad činnosti básníků této doby lze uvést tyto verše Horáciovy:

Všech všedních davů straním se s odporem.
Hleďte slovo uctívat. Já kněz Múz
své písně dosud neslýchané
dívkám a jinochům nyní zpívám...

(Přel. Jindřich Pokorný)

Pokud jde o španělskou literaturu 16. a 17. století a její vztah k rakouské monarchii: takřka všechny umělecké formy tohoto období se rodí ve chvíli, kdy Španělsko se otevírá renesanční kultuře, podléhá vlivu Erasmovu a podílí se na snahách, které připravují moderní věk (C e l e s t i n a , Nebrija, Garcilaso, Vives, bratři Valdésové atd.). I ti umělci, kteří se podílejí na tom, čemu Valbuena Prat říká "mystická reakce" a "národní období", jehož společnou notou je opozice proti evropanství a "modernismu" císařského období, jenom rozvíjí tendence a formy, které si před několika lety Španělsko osvojilo. Jan z Kříže napodobuje Garcilasa (patrně "Garcilasa zbožně přepsaného" Sebastiánem de Córdoba); Fray Luis de León pěstuje výlučně renesanční básnické formy a v jeho myšlení se spojují Platón a křesťanství; Cervan-

tes - postava mezi dvěma obdobími a příklad světského apisorvatele ve společnosti mnichů a teologů - "přejímá erasmovský kvas 16. století" x) vedle toho, že je přímo ovlivněn kulturou a svobodným životem Itálie. Stát a církev usměrňují, omezují, přistřihují tyto tendence a užívají jich, ale nevytvářejí je. A podíváme-li se na nejryzeji národní tvorbu Španělska, na divadlo, udiví nás právě jeho svoboda a nevázanost uvnitř konvencí doby. Zkrátka rakouská monarchie nevytvořila španělské umění, ale zato odtrhla Španělsko od rodící se modernosti.

Ani francouzský případ nepodává přesvědčivé důkazy o domnělém vztahu příčiny a následku mezi centralizací politické moci a uměleckou velikostí. Podobně jako ve Španělsku, "klasicismus" doby Ludvíka XIV. byl připraven neobyčejným filozofickým, politickým a životním neklidem 16. století. Intelektuální svoboda Rabelaisova a Montaignova, individualismus nejvrcholnějších lyriků - od Marota a Scève až k Jeanu de Sponde, Desportovi a Chassignetovi, přes Ronsarda a d'Aubigné -, erotismus Luisy Labé a "Velebitelů ženského těla" jsou svědectvím spontánnosti, nenucenosti a svobodné tvorby. Totéž je třeba říci o jiných uměních a o samém životě tohoto individualistického a anarchistického období. Nic vzdálenějšího oficiálnímu stylu, uloženému státem, než umění za vlády rodu Valois, umění, které je invencí, smyslovostí, rozměrem, vzruchem, vášnivou a úsměvnou zvědavostí. Tento proud zaplavuje 17. století. Ale všechno se změní, sotvaže se království upevní. Po založení Akademie se básníci nesetkávají jenom před oltářem v kostele, ale také před oltářem státu učiněného gramatikou. Proces sterilizace vrcholí několik let nato odvoláním Ediktu nantského a vítězstvím jezuitské strany. Jenom z této perspektivy nabudou pravého významu spor o C i d a a potíže Corneillovy, znechucení a hořkost Molièrovy, samota La Fontainova a konečně mlčení Racinovo - mlčení, které zasluhuje něco víc než prosté psychologické vysvětlení a které je podle mého soudu symbolem duchovní situace ve Francii v tom "velkém století". Tyto příklady ukazují, že umění se musí spíš obávat ochrany, než za ni být vděčné, za ochranu, která pod záminkou, že je povede, nakonec je potlačí. "Klasicismus" Krále Slunce sterilizoval Francii. A není přehnané tvrdit, že romantismus, realismus a symbolismus 19. století jsou

x) Ángel Valbuena Prat, *Historia de la literatura española* (Dějiny španělské literatury), 1946.

hlubokou negací ducha "velkého století" a pokusem navázat na svobodnou tradici 16. věku.

Starověké Řecko je dokladem, že umění obce je spontánní a svobodné. Athénskou polis nelze srovnávat s césarským státem, s papežstvím, absolutní monarchií nebo moderními totalitárními státy. Nejvyšší autoritou Athén je shromáždění občanů, nikoli izolovaná skupina byrokratů, opírajících se o vojsko a policii. Útočnost, s jakou se starověká tragédie a komedie dotýkají záležitostí polis, nám pomůže vysvětlit stanovisko Platónovo, který si přál, "aby stát zasahoval do svobody básnické tvorby". Stačí číst autory tragédií - zvláště Euripida - nebo Aristotela, abychom si uvědomili nesrovnatelnou svobodu a nenucenost těchto umělců. Tato svoboda projevu spočívala na svobodě politické. A dalo by se i říci, že kořenem řeckého pojetí světa byla svrchovanost a svoboda polis. "Patrně téhož roku, kdy Aristofanes dává hrát své Oblaka - říká Burckhardt ve svých Dějinách řecké kultury - vycházejí nejstarší politické memoáry světa: O státě Athénanů." Politická úvaha a umělecká tvorba žijí ve stejném klimatu. Malíři a sochaři požívali obdobné svobody - v mezích své činnosti a v podmínkách vyplývajících z povahy zakázky. Politikové té doby - na rozdíl od politiků dnešních - měli dost zdravého rozumu, aby se zdrželi soudů o uměleckých stylech.

Řecké umění se podílelo na diskusích města, protože samo uspořádání polis vyžadovalo svobodné mínění občanů na politické záležitosti. "Politické" umění se může zrodit jenom tam, kde je možné vyjadřovat politické názory, to jest tam, kde je svoboda projevu a názoru. V tomto smyslu bylo athénské umění "politické", ale ne v tom současném pokleslém smyslu slova. Čtème Peršany, abychom viděli, co je to vyřizovat si účty s protivníkem a nemít oči zaslepené deformacemi propagandy. A Aristofanova dravost se vždycky obracela proti jeho spoluobčanům; krajnosti, k nimž se uchyluje, aby zesměšnil své nepřátele, patří k povaze antické komedie. Tato politická bojovnost umění se narodila ze svobody. A nikoho nenapadlo pronásledovat Sappó za to, že zpívala o lásce místo o bojích města. Musila by počkat až do sektářského a ubohého 20. století, aby poznala podobnou hanbu.

Gotické umění nebylo dílem papežů nebo císařů, ale uměním měst a náboženských řádů. Totéž lze říci o typické intelektuální

instituci středověku: o univerzitě. Také katedrála je výtvozem městských obcí. Mnohokrát bylo řečeno, že tyto chrámy vyjadřují ve své vertikalitě křesťanské tíhnutí k onomu světu. Je třeba dodat, že jestliže naměření stavby, napjaté a jakoby vržené k nebi, ztělesňuje s m y s l středověké společnosti, její struktura obsahuje s l o ž e n í této společnosti. Vskutku, celá je vržena vzhůru, k nebi; ale zároveň každá část stavby má vlastní život, individualitu a charakter, bez níž by tato mnohost porušila jednotu celku. Rozvržení katedrály je jako živé zhmotnění oné společnosti, v níž tváří v tvář královské a feudální moci obce a korporace vytvářejí složitý systém federací, lig, paktů a řohod. Svobodná spontánnost obcí, nikoli autorita papežů a císařů, umožňuje gotickému umění, aby se pohybovalo dvojím směrem: jednak aby se vrhalo vzhůru jako šíp - jednak aby se prostíralo horizontálně, zaštiťujíc a kryjíc, ale bez nátlaku, všechny tvůrčí druhy, způsoby a jedince. Velké umění papežství ve skutečnosti spadá do období barokního a jeho typickým představitelem je Bernini.

Vztahy mezi státem a uměleckou tvorbou závisejí v každém případě na povaze společnosti, k níž náleží. Ale řečeno obecně - pokud je možno dojít k závěrům v oblasti tak rozsáhlé a protikladné -, historický rozbor potvrzuje, že stát nejen nikdy nevytvořil umění vskutku hodnotné, ale že je znetvoří a degraduje, kdykoli se pokusí udělat jej nástrojem svých cílů. Proto "umění pro nemnohé" je takřka vždycky svobodnou odpovědí skupiny umělců, kteří otevřeně nebo skrytě protestují proti oficiálnímu umění nebo proti rozkladu jazyka společnosti. Góngora ve Španělsku, Seneca a Lucanus v Římě, Mallarmé před filištíny Druhého císařství a Třetí republiky jsou umělci, kteří přijímají svou samotu, odmítají posluchačstvo své doby a zároveň dosahují nejvyšší komunikace, po jaké může tvůrce toužit: komunikace s těmi, kdo přijdou po nich. Jazyk, místo aby se rozdrobil v žargon nebo ustrnul ve frázi, se jejich zásluhou koncentruje a dosahuje vědomí sebe sama a své osvobodivé moci.

Jeho hermetismus - nikdy ne tak docela neproniknutelný, ale vždycky otevřený tomu, kdo by se chtěl odvážit mezi křivolaké a naježené zdi slov - je podobný hermetismu semene. Je uzavřeno a jeho budoucí život spí. Temnota těchto básníků se stane světlem staletí po jejich smrti. A jejich vliv je tak hluboký, že je lze nazvat spíše než básníky básní, básníky nebo tvůrčí básníků. Mezi jejich zbraněmi je vždycky fénix, granátové jablko a eleusin-
ský klas.

Octavio P a z (1914) - mexický básník, esejista, dramatik a překladatel. Česky vyšel výbor z poezie Na břehu světa (1966). "Poezie, společnost, stát" je první z dodatků ke knize esejů Luk a lyra (1956, 2. rozšířené vydání 1967), jejíž vydání připravovalo nakladatelství ODEON v roce 1971. Sazba byla rozmetána.

282

Petr Kabeš: T ř í k r á l o v á

Přišli jsme pozdě. Jesličky na boku
jak odliven zavržená bárka,
jak srna vyvržená pytlákem.
Slámu protkávala krev; ostatně krev
roubila od posledního nocování cestu sem. A tady:
jen plocha tesařská širočiny na forbíně
neposkvřněná. Odráží očí,
klopeným ve chvíli na kterou koruny
nachystány klanět se,
zdrobnělé trupy cestující nebes:
bílé jak hvězdy, jenom zbrklejší.
Rozpažené, vrší se
na hlavách našich a pod kopyty zvířat,
mrazí náš návrat, němý. Říkávali prý
tomu tady aníh.

/6. - 7.1.1987/

17

Eva Kantůrková

O generačních pocitech, objektivitě, autenticitě a jiných věcech

Josef Císařovský pro sborníček k narozeninám Františka Kautmana nepožádal o nic menšího, než o generační výpověď. Je to zatraceně těžké zadání a nemít Františka v tak velké úctě, určitě bych to vzdala. Vždyť jak psát o generaci! Jako celek mi připadá neuchopitelná - pokud ji ovšem nechci líčit jen jako svůj prožitek nebo prožitek lidí mně duchovně blízkých, a to nechci. Generace není nic jednolitého, rozpadá se do skupin, směrů a záměrů, majících různě převládavý anebo zas ustupující vliv, a je taky provázána osamělými vlky, nepatřícími do žádných part a svépomocných bratrství, a ti též mají svůj oprávněný hlas - a to, prosím, mám na mysli jen generaci literární; vždyť co například mají k sobě za generační blízkost Miroslav Holub a Jan Vladislav, narození ve stejném roce, anebo co stejně staří Ivan Diviš a Jiří Šetola, nebo Josef Škvorecký a Jan Otčenášek? Generační cítění se nadto zhušťuje, směna generací se už nepočítá na dvacetiletí, ale na desetiletí a i v nich lze přechít jasný přerýv; ta, na niž se Josef ptá, je dána rokem narození 1923-4 až 1931-32, ale i v tomto desetiletí se vyhranila spíš naše-vaše generace, protože životní zkušenost dnešních šedesátníků a její zpodobení v jejich tvorbě jsou o zřetelný odstín jiné, než jaké po sobě zanechávají dnešní pětapadesátníci. Ti jako by šli v těsném sledu za starším bratrem, avšak který sourozenec se shlíží v starším bratřovi! Ostré světlo těch, kteří šli těsně před námi může sice oslnit, podstatu vlastní zkušenosti ale nezmění; a zase naopak - ti mladší v generaci jsou sice soběstační, na vlastní generační pocit však zas ne dost vyhranění. A aby bylo generační vnímání ještě komplikovanější, mezi generacemi není přerušena kontinuita, duchovní sféry otců a synů a někdy až dědů se prolínají, učitelé mají své stoupence a následovníky, anebo generační pocit někdy vysloví líp někdo z generace předchozí. A tak, abych nás Františkovi k narozeninám vůbec nějak generačně definovala, a taky že cítím tu blízkost prolínání,

pokusím se po naší-vaší generaci optat jako po souboru možných lásek, od nichž se odvozujeme, i možných ne-lásek, jež i třeba obdivujeme, ale nechceme následovat.

Na první pohled má naše-vaše generace cosi silně jednotícího: není přitakávající, není zakladatelská, je kritická. V složitém reflexi literatury na vznikající poměry je kritičnost významovým rysem její společenské - což z ní ovšem ještě nečiní generaci uměleckou. V literárním slova smyslu svítí od prvopočátku, tedy od šedesátých let až do dnešní doby, nad základním půdorysem jmen naší-vaší generace dvě světlice, obě na A : absurdita a autenticita. Renesance Kafky byl čin společenský i umělecký, poetika absurdity má ale tu výhodu, že může provokovat jen vybrané talenty; snad i proto absurdní drama i próza zazářily prudce a - krátce. Kdežto poetika autenticity vyvolala současně s až masovým literárně publicistickým kritickým hnutím iluzi, že spisovatelem se může stát téměř kdokoli, a posílila omyl, že smyslem literatury je kritika společnosti. A možná tu proběhl i hlubší proces, než jen publicisticko-literární vyrovnávání se se skutečností, možná došlo s celkovým pohybem doby k jisté demokratizaci tvorby, a jako při každé demokratizaci byla masovostí laťka kvality nasazena níž. To ale ponechme kritice věků. Dneska je požadavek autenticity natolik usazen v myslích, že už není ani tak uměleckým hledáním, jako se stává kanonizovaným bičem; čekám, kdy rada autenticitních starších /či nejmladších/ s konečnou platností rozhodne o zákazu fabulovat a vypadá to, že kdo neuveřejní svůj deník, přestane být považován za spisovatele. Výšiny autenticitní literatury jsou stejně tak výsostné - to ale myslím Hrabala a Koláře z generace otců -, jako její úpadek tristní: když mladá žena hole popíše vlastní soulož i s jejími - pro čtenáře nechutnými - podrobnostmi, v trendu už jen módy si může připadat tvrdě autenticky.

Ani literární generace se mi však nemusí rozčlenit jen podle literárních směrů a podle poetiky, zlom a chvění beztak vznikají až někde hloub, než je způsob řeči. Jestli absurdita a autenticita jsou světlicemi poetiky, smysl kritičnosti, onoho hlavního generačního rysu, její vnitřní východiska jsou položena ještě za hledisky poetickými, tam kdesi ve tmě, již světlice zářením nedosáhne, v onom jen zpo- la vědomém vlhku a teple, kde vzniká všechno živé, a taky umění. Když položím před sebe dvě hromádky knih, možných generačních lásek a ne-

lásek, zazdá se mi, Františku a Josefe, že jsme žili, cítili, psali a tvořili i mysleli v jednom velkém filosofickém komíhnutí: od tužby člověka po objektivitu, oné životadárné touhy zařadit se výš a dál a hloub, než je člověk sám, oné záhadě od člověka oddělené, na něm závislé i nezávisící, ke vzpouře subjektivitu, onoho lidského protivení si objektivitu vnucenou, falešnou. Obě polohy kyvadla, zdá se, jsou pro člověka stejně důležité, obojímu ale nelze v jednom člověku naráz dostát, a proto se možná umělecké, vědecké, filosofické i náboženské generace rozpadají, aby pokryly celou tu potřebu. Je to tak, že myšlenky si nevybírají lidi, ale lidi si vybírají myšlenky, a nevybírají si je v tom prastarém filosofickém komíhání podle nějakého trendu doby či "objektivních zákonitostí", ale každý podle svého vnitřního založení.

Možná ne jako první, ale určitě nejvýznamněji popsal rozpad obze-ru - a nejen úzce generačního - Josef Jedlička v drobné knížce Kde život náš je v půli se svou poutí. Vyšla v roce 1966 v malé řadě edice Život kolem nás, nezapadla, psalo se o ní s uznáním a vyvolala i nevoli mocipánů, a přece, myslím si, zůstala v literárním kontextu nedoceněna. Bohužel je to tak, že knížky se nedoceňují jen podle literárních a myšlenkových kvalit, ale že v dané chvíli jejich vstupu do světa rozhodují i vlivy neliterární, to, zda přišly pozdě nebo brzy, jestli do poměrů, které se třeba vzrušují zrovna něčím jiným, než literaturou, a taky v jaké partikularitě, módě anebo za jakého stavu reklamní moci. Josef Jedlička, zdá se, disponoval jen svou knížkou a sympatiemi tehdejších vydavatelů malé řady, o jeho knížce se nepsalo jako o mezníku, a přece jím je jak v kritičnosti, tak v poetice, ale taky ve filosofickém vyznění. V sestřihu fakt, útržků vzpomínek, kratičkových příběhů či spíše dramatických situací, v prolnutí minulého s přítomným, času snu s časem reality - "nepíšu příběh, ale vydávám svědectví" - vznikl mnohosklíčkový obraz lidské situace, onoho bodu, kde život náš je v půli se svou poutí, kdy hrdina může o sobě říct, že on je, který je, sen z doby nevinosti mládí je rozvát, rozbit, zhašen, pohlčen realitou, která je jen rozpadem, zničotněním, samotou, vyprázdňeností. Komíhnutí se odehrává od snu-toužené objektivitu, od nadějí a tužeb po spravedlnosti a solidaritě, k osamělci na cestě, vystavenému osudu, "tomu jedinému, oč běží".

Objektivita hledaná, toužená, dotyk všehomíra, jež může jednatlivec uskutečnit jen v bezpečí společenství s jinými lidmi, je zavalena objektivitou falešnou, vnucenou. Je to posun od děteku jednatlivce s objektivitou, záchvěvu, který provál v čase od února 1948 naše životy, oněch lidských nadějí, "kdy ještě nebylo nic ztraceno", k pozici obrany vlastního já, ocitnuvšího se ve světě rozpadlém, zapšklém zlobou i vinou. Vědomí se v člověku míhlo, kyvadlo odlišilo plnost času od bezčasí.

Kniha je taky příběhem litvínovského Kolčomu, jeho stavby a osídlení, onoho pokusu o socialistické soužití, pokusu, který se vymkne z rukou všem, neboť nelze bez trestu stažít socialistický Kolčum a současně při tom popravovat Závíše Kalančuru a Rudolfa Slánského, odsuzovat Josefa Palivce do vězení, dát trhat ve hřbetech knihy Pascalovy, Tomáše Akvinského, T.G. Masaryka i pohádky Boženy Němcové, a ty jen protože je ilustroval Artuš Scheiner. "Ale kdo dnes rozsoudí, čím je to vina, že jsme se všichni navzájem opustili, kdo nás to uřkl, že sedíce proti sobě nad sklenicí piva, odzíráme si jak nedoslýchaví navzájem ta ztracená slova bratrství a solidarity? Ke kterým počátkům, předcházejícím jiné počátky, se musíme vrátit, abychom byli s te znovu nalézt společný srozumitelný kód...?" Josef Jedlička vydal svědectví, jak "jsme se stali realitou svého revolučního snu", jak se "sladká jistota spravedlivého božího království" proměnila v beztvorost, ve zlobu, zášť, sprostotu, ve svět terorem nastolené falešné objektivity. "Minul čas úplnosti", člověk se "marně pokouší vstoupit do času, jenž není jeho". Zavládl vnucený kánon kádrevých dotazníků. Zatímco dekanonizace, vymknutí se vnucenému, idiotismům ideologického vyvlastňování slov i duší, "se většinou děje v osamělosti a na vlastní vrub. Jejím příznakem je utrpení a hořkost". A jak, když takto obracíme paměť ke genezačním prvopočátkům, nesvázat přímou kontinuitou Jedličkovu dekanonizaci, složenou z fragmentů skutečnosti padesátých let, s Gruševým románem Dotazník, napsaným o dvacet let později příslušníkem další generace, který dekanonizaci provedl už ne v osamělosti utrpení, ale se svědčící vítězoslávou?

Jinými dvěma knihami, které též nespravedlivě nezazářily tak, jak si zasloužily už při svém vydání, je deníkový text Studené slunce, vyšlý v Československu v roce 1968, tedy v době, kdy byl čas na vše jiné, jen ne na oceňování literatury, a novela Marieta v noci, která

vyšla o rok později a už vůbec neměla šanci být vřazena do širšího povědomí, protože prostě nebylo kde o ní psát. Autorem obou je Jiří Mucha, kterého ani nevím, zda mohu k nám-vám generačně přiřadit; Jiří Mucha ale dokonale vyslovil cosi široce mnohageneračního: vězeňskou zkušenost. "Těžko psát o dvacátém století," poznamenal ve Studeném slunci, "a neznat kriminál. To mě do jisté míry s mým osudem smiřuje." Autenticisté vyznáním proti Muchovi namítnou, že fabuluje, novela Marieta v noci je protipohybem dvou příběhů; jeden z milenců je zavalen v dole a než jej vyprostí, prodjou mu hlavou úhelné momenty jeho života a na konci úvahy se konečně vyzná i ve své lásce k Marietě; a druhý z milenců, dívka Marieta, uprchnuvší do Paříže, se tu v bezvýchodnosti z tlaku rozvědek utopí v Seině. Láska se ne setkává ani v životě, ani ve smrti, láska se s láskou mívá, protože člověk je zvnějška manipulován i proti vlastním hodnotám, a buď v osamocení zahyne, nebo je zachráněn spolehnutím se na druhé. Konkrétní představou Paříže jako místa zaslíbeného je novela velice blízká textu Jedličkovu, na rozdíl ale od Jedličky zná Muchův hrdina aktivnější východisko; a aspoň mně ta drobná knížka nepřipadá o nic méně autentická, než jiné knihy takto vyhlášené.

Zázrak autenticity umění asi nebude jen v rozdílu mezi příběhovou a působivě zpracovaným záznamu skutečnosti; Studené slunce je próza deníkového typu, strohé záznamy z táborového života, dialogy vězňů, vězeňské situace a ostře vyříznuté příběhy střídají v slovu střídme, v-ycizelované pasáže vzpomínkové a reflexivní, je to román-deník dvanácti měsíců z přelomu roku jedna a dvaapadesátého, vězeň Jiří Mucha se v něm vydává ze svého života - a přece tu, vzdor deníkové formě, vzniká daleko větší odstup od syrové skutečnosti, než v uměle konstruované Marietě. Ten odstup vzniká autorským tvarováním tématu. Není to román-průd, je to román-suita, budovaný podobně jako třeba suity Händlovy: pěkně motiv proti motivu, a ať se vyhraňují v proměnách rytmu. Aby se vyrovnával s úděsností lágru, ale taky protože dokazuje, že člověk je silnější, než jeho vnucené utrpení, Mucha proti sobě klade kontrast tábora, kde se odtá tyrán těžkou prací, bachaři, ale i společností vrahů či obyčejných zlodějíčků, a taky politických vězňů, kteří ne všichni oplývají ušlechtilostí a charakterem, a kontrast světa vlastního, vnitřního. Motivy se proplétají, ve vzlínání času a proměnách prostoru proti sobě sílí - a na zadním průmětu knihy vzniká úžasné napětí mezi hnusobou a nobles-

ností. Ta noblesa ukládá spisovateli Muchovi zdrženlivost. "Píšu celou skutečnost?" optá se. "Konám a myslím spoustu věcí, které bych asi nezapsal. K čemu? Hodnota Kareniny pro mne také nezávisí na tom, jestli byl nebo nebyl Tolstoj vášnivým hráčem nebo že trpěl v mládí chorobnou ješitností. Kladné vlastnosti se přenášejí do díla, všechno, co je chybné, záporné, zůstává lpět na těle a podléhá s ním smrti. Ten, kdo vystavuje na veřejnost všechny své skryté povahové kazy, není ani tak upřímný, jako domýšlový. Věří, že si může dovolit ukazovat se ve špatném světle." Autenticita? Nepochybně! Jenomže zpracovaná vysokou literární školou skupiny časopisu New Writing, do jehož redakčního okruhu mladý Jiří Mucha patřil.

Odstup - a řekla bych rovnou: literární kvalitu - netvoří jen tato autorská zdrženlivost. Jiří Mucha po celý ten románový rok krok za krokem, stupeň za stupněm zkoumá, kam a jak si má člověk v tom peklu pozdvihnout obzor, odstavec za odstavcem buduje v přízračném prostředí lágru přesnou a pro sebe co možná úplnou formulaci podstatností lidského života. A co je zvláštní - zde je důvěrný, zde se odkrývá, zde sděluje nejtajnější. Duchovní pozice Muchova mi v české próze připadá dost vzácná a mimořádná. Není v tom, že by objevil něco, co nikdo nezná, pracuje s pojmy známými; ale kloubí v sebe hodnoty takové a tak, že to českou mysl vytrhuje z její uspokojené provincionality.

Společenské východisko Muchovo je podobné Jedličkovu: "...ta prostá víra, že existuje klíč k tomu, aby se všem lidem naráz dařilo na světě lépe. Nevěřili jsme tomu všichni?" Utrpení však trvá, "tak těžko se ho zbavovat". A když člověk "projde tímto bludným kruhem, ocitá se zas u sebe samého, u první podmínky vytváření lepšího světa. V sobě? Je to opět ^{to} komínutí od snu po pád do vlastního já. Na rozdíl od Jedličky Mucha ale neulpí na danosti osudu. Přijmout lágr jako osud, neubránění se mu. Vězeňská zkušenost je skutečně ve dvacátém století cosi, co podstatně formuje lidská východiska. Naposledy to vyjádřil Václav Havel v Dopisech Olze, před tím Karel Pecka v Motacích nezvěstnému, a ještě spíše Ferdinand Peroutka v Oblaku a valčíku. Mucha svá východiska ve Studeném slunci formuluje tvořivě, aktivně. "Je lhostejné, je-li člověk na světě náhodou. Důležité je, jaký ráz té náhodě vtisknout." "Lidské bytí, když už jednou vzniklo, se mi zdá příliš cenným a vzrušujícím, než aby se ho měl člověk vzdávat proto, že také přináší utrpení." "Co mne volá k životu, je předsta-

va zítřků...co bylo, už nelze změnit, kdežto budoucnost zůstává stále tvárnou. Ani nejtěžší vězení, ani setkání se smrtí nebyly schopny uloupit mi radost z hnětení toho, co je mým vlastním životem." V lágru, té největší nesvobodě, se vězeň Mucha nedá stlačit pod úroveň své duchovnosti: v lágru taky napíše svou asi nejlepší knihu. Zápisky Studeného slunce vznikají po kouskách v přestávkách mezi těžkou havířinou, Mucha je píše ve strachu, že bude přistižen, že budou ztraceny, zničeny, v dole je také schovává a civilní zaměstnanci je vynášejí... - a je tu několi vězněm, ale spisovatelem. Kusé záznamy soustřeďují kultivovanost, již tvarovala Muchova účast při vzniku moderní anglické literatury i jeho důvěrná známost s literaturou francouzskou, ale taky rodinné zázemí.

Na tom všem, může si říci čtenář, nemusí být ještě nic tak mimořádného: pan Jiří Mucha měl prostě to štěstí, tu vyjimečnost, tu příležitost dostat se tam, kam se Čech dostává těžko, a mohl z toho v lágru čerpat; a skutečně: mimořádné a až provokující začíná být vlastně až to, když tento muž spíš anglicky džentlmenského stříhu s dětstvím zjihlým koloritem francouzským a s mladictvím odvozeným od koloritu italského, tento světaznalý člověk, který si vzpomínkou tu zaletí do Jeruzaléma, tu do Káhiry nebo do Colomba, vojenský dopisovatel západních front, autor jednoho z nejvyhlášenějších literárních časopisů a typ spisovatele navýsost zdrženlivého, napíše, že za to, co stojí v člověku i nad člověkem nejvýše, považuje cit. "Lidská bytost je opravdu snůškou špatných vlastností. Těch dobrých je nesmírně málo. Vlastně pouze jedna: cit." To mám za ono v Čechách neznámé sklábení hodnot: kdo popisuje, že a jak cítí, má sklon spíš k sentimentalitě a rozbředlosti; kdo se chce vylíčit jako noblesní, ten se za cit spíš stydí. Ve Studeném slunci jsou vedle slov popisujících prostředí slova "mít rád" a "srdce" slovy nejčastěji užitými. Jiří Mucha mísí vřelé se studeným, slunce v lágru stydne, citu se tu dá důvěřovat.

V Marietě v noci jsou hrdinovými spoludělníky dva, jež vnímá jako přízemní tvory přisprostlého ražení; když je zavalí, myšlenka na možnost záchrany může být spjata jen s nimi a plasticky se vyvíjí: nejdřív hrdina usoudí, že jsou oba takoví blbci, že určitě, ať nedopatřením nebo z úvahy, zavřou přívod vzduchu; později si pomyslí, že se na něj nejspíš vykašlou; a jak čas i síly odkapávají, ti dva

se stávají jeho jedinou nadějí, směšnými anděly záchrany. Podobnou přeměnu prodělá i obraz tlustého špinavého holého zpoceného břicha jednoho z nich, na začátku symbol ošklivosti k tomu muži. Když se ale k zavalenému konečně prokopali, "ucítil mokřý zápach potu. Uvědomil si, že ho nesou ruce, a přitiskl tvář na veliké mokré břicho... Byl nesmírně slabý a šťastný. Břicho se napínalo a pohupovalo... A pak vyšel z toho velkého, bezpečného břicha hlas. "Hovno. Je živej. Kde jsou ty nosítka, hergot." Objektivitau, do níž se člověk včleňuje tím, že ji poznává, jsou Muchovi lidé, lidstvo. "L.. lidská myšlenka mi... naplňovala prostor namísto boha." Muchův humanismus netrpí antropocentrismem, je střízlivě uměřený, aktivní a konkrétní, zbavený bezobsažné abstraktnosti. "Ne člověk, ale život člověka je to nejcennější na světě, život, utvářený při plném vědomí." "Mění třeba vědět proč žijeme. Proč žijeme na tom nezáleží. Záleží na tom jak." Mravnost, vzpřímení se tu odvozuje ne od Boha-stvořitele, ale od člověka-tvůrce. V duchu stvoření, které možná vzniklo náhodou, člověk odpovídá sám za sebe a je závislý zas jen od lidí.

Bod, ostří nože nebo hřbet pohoří, z něhož je svět líčen a obhlížen, místo, kde se rozhraníje ono životně filosofické komíhnutí, se mi zdá zaujímat Bohumil Hrabal, po Jakubu Demlovi jistě otec autentického směru, muž, z jehož literárních darů žijeme všichni, a zejména naše-vaše generace, a to ať se mu podobáme nebo ne. Nebyl ale otcem směru sám, nýbrž s Jiřím Kolářem. Jiří Kolář však zasahuje do širšího literárního povědomí později než Hrabal, v první půli šedesátých let, kdy se kritická autenticita vyhraňovala, byly jeho deníkové texty známy pár lidem a pro českou literaturu je možná nenahraditelná škoda, že Hrabal jako prototyp směru byl znám dřív než on. Znal dřív dobře Koláře, možná by se literatura vyvinula závažněji, neboť Kolář je přísný pozorovatel světa: je to strohé literární svědomí, přísná vůle k pravdě, ale taky vůle k spravedlivému neopouštění. Kolářovy deníkové texty jsou mistrná díla vůle subjektu k objektivitě pravosti; kdežto Hrabal je hravý, ne tak přísný, a to je jistě i ten důvod, proč může být doma zveřejňován i v sedmdesátých a osmdesátých letech, zatímco Kolářovy deníkové texty mohly být otištěny až v exilu. A menší závazností i závažností se taky dá vysvětlit, proč Hrabal sám může vycházet vstříc ideologické manipulaci s jeho knihami;

z Koláře se prostě škrtat nedá, jako se nedá škrtat třeba z textů Ivana Diviše nebo Jiřího Gruši, ať bys škrtl cokoli, ve zbytku stále zůstává celý Jiří Kolář, Ivan Diviš nebo Jiří Gruša; a přepisovat se v nich nedá, aniž lákat na textu jiné významy, je to skalistá poezie i próza. Kdežto předznamenání literatury hravostí vneslo do ní nejen závrť poezie, ale taky smír s obojakostí, a původní kritický osten, na němž se literatura vytvářela jako na svém základu, se snáz stíral, ohlazoval. Hrabal sám o své dvojakosti ví, popisuje ji a má ji za přednost, neboť se nepovažuje za svědomí doby, ale za jejího svědka. Toto ohlazování jistě není u Hrabala jen vnější, jeho lidská dobrota má sklon spíš ke kompromisu a přitakání, Hrabal se ale nikdy nevzdal vnitřního smyslu svojí poetiky a nestalo se mu, co se stalo například Ladislavu Fuksovi: že by pro některou knihu ztratil své talentem nalezené ukotvení. "Ukostřenost", říká Hrabal.

Hrabal zotíž, tento příklad hravé a tudíž i uhybavé autenticity, jež může být i autenticitou jen podle jména, podle formy literárního útvaru, tento básník tak trochu vychytralý na poměry, schopný však kdykoli se vrátit do zdrojů svojí básnivosti, nikde neopustí princip, na němž staví: to, že nechává vnitřní pnutí textu směřovat k umně zacleněné objektivitě mravního imperativu. Nad jeho prózou jako by neustále, tu silněji, tu slaběji, bděle neviditelné boží oko, onen všudypřítomný, všeznalý a vševidící trojúhelník z katechismu našeho dětství. Není tu nikde pojmenován Bůh, a je tu míněn hřích, a není tu pojmenována lidská kolektivita, a je tu míněna úcta ke všemu živému, hlavně k člověku. Hrabal je nevšední moralista: nikde moralitu nevyšloví, a přece je v jeho textech obsažena. V textech o druhých jí zastupuje autorská lítost nad člověkem, lítost nikoli sentimentální, spíš humorná, v pracech o sobě ji Hrabal stváří traumatem viny. Hrabal je velký kouzelník etického, neboť on s ním pracuje nepřímou, předpokládá je ve čtenáři. Jeho texty jsou ustavičný vnitřní dialog se čtenářem o tom, co strašného se děje ve světě, dialog však u vědomí toho, co "se má" a co "se nemá", co "se smí" a co "není dovoleno". Nevyšlovena, objektivita mravního nikde z díla neuniká, Hrabal, ač líčí i příběhy hrozné, má autorskou lítost i komplexem viny pevně stanovenou hranici, kam až ještě sledujeme jednání lidky slabé, lidskostí však zoprávněné, a odkud už je to, o čem čteme, holé svinstvo.

Na hromádce mých lásek není zdaleka vše, co Hrabal napsal a vydal, je tam však především knížka povídek z roku 1965 Inzerát na dům,

ve kterém už nechci bydlet. Jsou to povídky z Kladna, z ocelárny Poldi, Hrabal sám ve své nedávno knížce Život bez smokingu o Inzerátu napsal, že tu knížku má raději než své ostatní. "Mám ji rád proto, že se jí lekám." V povídce Ingot a ingoti vyhodí hostinský z hospody světlovlasou dívku, protože nemá na zaplacení, dělníci ze šrotiště, jeden doktor filosofie, jeden živnostník a taky mladík Princ vykládají vagóny a vedou při tom řeči, mladík Princ odvede opilou dívku do ubikace. Přivedl jsem vám kost, řekne brigádníkům na palandách, jseš bard, já půjdu první, řekne hasič zkoušející si uniformu, dáš si taky, Jardo, ptá se Princ jiného mladíka a dívka zatím na kaverci opilecky usne. Doktora filosofie a živnostníka nechá Hrabal dál do příběhu vsouvat jejich řeči, a Princ zatím na dívce rozstříhne sukni, strhne jí kalhotky, dá si hasič, Princ se v poslední chvíli poleká, má podmínku a mohli by mu ji oživit, a tak dívku, bezvládnou opilestí, vyhodí z okna. Za ní hodí rozstříhanou sukni, kabátek i kalhotky a nakonec i kabelku, v níž Princ najde lístek, dosvědčující, že dívka nenastoupila vězeňský trest. Tak aby byla prokázána dobrá vůle všech v ubikaci, vázaných trestní podmínkou, Princ přikáže hasičovi dívku udat a povídka končí dívčinou větou: "Nechte mi žííít, nechte mi žííííít." Syrově odvyprávěný, je příběh holý hnus; Hrabal, přestože nešetří podrobnostmi a zesiluje jejich účinky plky doktora a živnostníka na vagónu, mísením reality s vlastními poetismy vytváří důrazný autorský nesouhlas s tím, co zaznamenává. Je to polyfonie s výstražným generálním basem. A ve všech prózách Inzerátu lze vystopovat, jak Hrabal až úpěnlivě počítá s tím, že lidé vnímají svět ne v jeho roztříštěné hnusobě, ale v řádu věcí; bez toho totiž, že by čtenář v jeho textech nepostihl ono vnitřní pnutí mezi tím, co se smí, a tím, co se nesmí, by zcela nepůsobila ani celá Hrabalova umná poetika. Myšlení v řádu světa, myšlení etické u něj splývá s poetickým. Jednou nohou v syrovém reálu, kouzlí poetickými prostřihovánkami kontrast nejen hnusného a krásného, ale taky nemravného a etického. V lítostivosti nad člověkem, v tom úžasu, co hrozného se může na světě dít, je za textem skryto, číhá tam etično. Hrabal přímo předpokládá, pracuje s tím, že a jaké je ve čtenáři zakódováno etické povědomí, a je v tom obsažen i efekt jeho estetického působení: nejen v třesnutém prolínání reálu a poetického, syrovosti a krásna, ale i v přeskokování jiskry mezi dovoleným a zakázaným.

Podobného principu užívá Hrabal i v prózách o sobě, kde čteme ne lítost, ale trauma viny. Svou vinu různě rozebírá, hledá její pů-

ved. Několikrát se mu vrátí pocit spoluviny za Boudníkovu sebevraždu. Na pocitu viny je založena i knížka, vydaná zatím jen v Petlici a v exilu /kde je označována za senzací roku/: Proluky. Zde do vyprávění o sobě klade jako kontrast nad svým stýskáním nad nemocnými játry statečnost lidí, pohybujících se na vozíčcích; a téma viny umocňuje tím, že o sobě vypráví ústy své kritické ženy. Ale jak hravost ustavičně Hrabala svádí, je možné si povšimnout v Životě bez smokingu. Je tu povídka o tom, jak se Hrabalovým množily kočky, Hrabal je z nezbytí zabíjel a byl za to potrestán autonehodou; už pro neseuměřitelnost obou skutečností je text postižen nevěrohodností; a že i samo pnutí mezi realitou činů a jejich etickým významem se mění jen v hru, text okamžitě bahní; a čím je Hrabalovo líčení rozvleklejší, čím déle si pohrává s tématem, tím zřetelněji čtenář vnímá namísto pevně kovaného řetízku etického napětí jen pouťovou cetku. Hravostí dokáže Hrabal znevážit i motiv vlastního traumatu - avšak text se mu ihned pomstí za ztrátu poetické rovnováhy.

Hrabal se velice rád stylizuje za prostáčka, aby mohl najednou na čtenáře vybafnout nějakou chytrou moudrostí. V Životě bez smokingu vybafn - na autenticitu. On, spolu~~žijící~~^{žijící} směru, se sám sebe zeptá, nakolik je autentické to, co píše. Na začátku je vždycky zážitek, řekne; ale hravost nedá, aby imaginací nesestavil sled událostí jinak, aby do "autentičnosti nenasypal kvasinky fantazie". Ale vzápětí napíše: "V životě národů jsou jisté skutečnosti, ve kterých fantazie splynula s realitou, hravost vplynula do podstat... Jsou to mýty... Je to vrchol psaní, které spočívá v nepsaní... Z tohoto úhlu je to, co píšu, zábavná literatura, která sice z autenticity vychází, avšak autenticitou i končí... I když se snažím, obcházím autenticky kolem, dovnitř pořád nemůžu. Střed je pro mne nedosažitelný." Není to postřeh jen sympaticky skromný, je hlavně velice moudrý. Autenticitou ještě nemusí být zaděláno na umění, autenticita může být - překážkou uměleckosti. Byly doby, kdy si autoři natolik vážili sebe a umění, že pracovali s mýtem. A kdy vytvořit podobenství znamenalo tvůrčí literární vrchol. Dneska český kritik klidně napíše, že co si přečetl v Kunderově Nesnesitelné lehkosti bytí, se nepodobá životu, který skutečně žijeme. Kdo bude za sto let znát náš "skutečný" život? A bude náš "skutečný" život za to stát, aby jej kdo toužil poznat? Není v mechanismu zapominání banálního stejná zdravotní zásada pro lidstvo, podle jaké se každý jednotlivý mozek čistí od zbytečného? Ostatně Francii první půlky minulého století si představujeme podle Balzacových románů,

Francii pozdější podle Stendhala a Flauberta, Rusko známe z Dostojevského a Tolstého, řeckou antiku z dramát, starý Řím podle Suetonia a Judeu podle biblických proroků včetně Ježíše Nazaretského.

Síla umělecké autenticity, troufám se domnívat, není založena tak na tom, že výpověď je bezprostřední a osobní, že realita je rovnou překreslována do psaného, jako na tom, jak široké spektrum lidí je obraz vytvořený dílem s to zasáhnout, pojmout, vtáhnout ty lidi do sebe jako do jejich nejvlastnějšího světa. Co se jednomu může v této chvíli zdát neautentickým, nad tím jiný zapláče jako nad nejbezprostřednější zkušeností vlastního života. I Kafka například, tento pozdně probuzený spáček, probuzený obecnější zkušeností, než byla ta konkrétní jeho, přestože vypráví příběhy zcela smyšlené, přestože tíhne právě k tvorbě podobností, najednou zazářil autenticitou našeho prožívání. Už zapomenutý, byl pocíten jako hodnověrný a pravý. Protože autenticita je dvojí: ta, kterou prožívá čtenář - a může ji prožívat i nad kýčem! - nebo literární recenzent, a ona, jíž je autor obsažen ve svém díle a činí jej živým i pro vnímání budoucích generací. Jen touto autentickou přítomností tvůrce v díle, tvůrce, který může být ve vlastní době nerozpoznán nebo neuznán, lze vysvětlit literární a jiné umělecké dodatečné objevy. Dnes je takovým objevem například hudba Mahlerova. To je ovšem síla autenticity umění, nikoli autenticity čtenářského vnímání. A proto se taky může stát, že dílo, které současníkům připadá jako vrchol hodnověrnosti, původnosti a pravosti, po padesáti letech i dřív zmrtví, nikdo se v něm nepoznává; a většinou, kupodivu, to bývají právě "obrázky ze života".

Ale nechme autenticity, vraťme se ke kyvadlu. Dostávám se k protilehlé poloze onoho komínutí, té, kdy kyvadlo zcela opustilo lidskou tužbu po objektivitě, touhu vzdát se nadosobnímu, potřebu vřadit se, a uvízlo na ten moment, během něhož je napsáno literární dílo, v pozici vzpoury subjektivity. Nikoli zástupně za všechny, ale jako dva vrcholy směřování si dovolím popsat knihy dvě, Vaculíkův Český snář, knihu považovanou veřejným literárním míněním a vkusem za špičkové dílo autentické literatury, a poslední román Kunderův, o nějž se všichni přou se všemi. Nejslavnější větou Českého snáře, programově tu vyslovenou, je sentence, že pravdou knihy je pravda o stavu autorovy mysli. Mimo to, že text oslňuje a vtahuje bravurou slov, že slo-

va čtenáře zrovna nutí, aby je hltal a opájel se jazykem tak úžasně barvitým a živým, v druhém plánu vnímání textu, v plánu vnímání vnitřního smyslu díla, jsem navzdory plnosti slov pociťovala nedodýchlost, bravuru slov jsem vnímala až jako světlo ohňostrojkové, zastírající nedostatek světla vnitřního, v zápalu čtení jsem pociťovala ztrátu orientace. Pokaždé totiž, když už už se mému vnímání se sklonem k objektivizaci zezdalo, že je tyčen jakýsi mezník, ukazovadlo, za něž se v činu a názoru beztrestně nesmí, mezník podobný všudypřítomnému oku božímu v textech Hrabalových, autor se zasmál, cukl jinam, nechal kohosi o věci říci cosi úplně protilehlého, než co bylo řečeno předtím - a zas jenom hoň vítr v poli. Na konci knihy si může čtenář uvědomit, že to byl záměr, pravý smysl knihy, její poslání: pravda je pravdou o stavu autorovy mysli. A ta mysl je proměnná, široká, mnohobsáhlá, bez daností, protilehlá, pddřízená jen okamžitému stavu autorovy osobitosti. Kniha se řítí jak povodeň a tou povodní je autor sám, sám v obou podobách, i jako tvůrce, i jako hlavní hrdina, a povodeň smete, ohluší vše, co není on, a když se vody usadí, ostatní postavy knihy, taky lidi živí i s vlastními jmény a adresami, tu stojí někteří trochu vytřeštění, jiní nazlobení, ale jiní taky potěšení z ~~podob~~ podob, které jim autorská povodeň uštědřila. A čtenář mohl zjistit, že krajina díla neměla obzor, pokud se za ten obzor nechce považovat stav autorovy mysli.

Každá kniha je pravdou o stavu autorovy mysli, to není Vaculíkův vynález; protože se ale mysl v Českém snáři pohybuje bez daností, protože vymítá jakýkoli předem daný imperativ, i ten mocenský, který ostatně v kritické literatuře nerespektuje nikdo, ale i ten plynoucí ze "všívě svaté věci", a protože se brání i imperativu hledanému, v krajině díla takto zploštělé, v krajině vedoucí neohraničeně do všech stran, aniž víme, kam nás dovede, se postavy a činy ocitají v rovnocennosti, čin jako čin, dobrý jako zlý, postava jako postava, vyšetřovatel StB stejně jako český spisovatel nebo vlastní manželka - až na to opět, pokud za soudnou stolicí nechceme uznat autorův zájem, s nímž jsou či ona postava, ten či onen čin líčeny; Vaculík bere, jak a co život dá, on dokonce vyvolává dojem, že snuje události, aby měl o čem psát, je to literární fotografování, při kterém si autorova osobitost a vyvázaná mysl materii života přizpůsobí, převrátí ji ke své potřebě a podobě. Je to vydanost lidská i autorská, vyvolávající respekt, neboť kdo sebere tolik opovážlivosti i odvahy nechat si nakukovat do života a sahat do života jiným lidem až i s jejich adresami,

avšak...avšak. Aspoň mně se ve vnímání naší-vaší generace vnucuje porovnání třeba s Jiřím Muchou, též autorem vlastního deníku. O Studeném slunci se dá stejným právem říci, že jeho pravdou je pravda o stavu autorovy mysli, Muchův "stav mysli" se ale vztahuje výš, objektivněji, než je on sám; individualita tu naprosto není potlačena, Mucha sebe vnímá jako někoho, kdo si pravdu hledá, formuluje - a ona pak, formulovaná, stojí sama o sobě jako míra všeho a všech. Jsem, který jsem, napsal Josef Jedlička na počátku této vzpoury, a Ludvík Vaculík k tomu za dvacet let dodá: A máte mě tu i s ospalky, a tak si mě snězte.

Je-li pravda díla jen pravdou o stavu mé proměnné, žádným imperativem - ať daným nebo hledaným - nezatížené mysli, mimo imperativu mého subjektu, pozvedám-li subjekt na hodnotu všech hodnot, pak už jen nelíčí rozpádlost světa, ale přímo ji realizují. To ovšem je literární čin, je to pozice vrcholová; nevede však z tohoto vrcholu cesta už jen dolů? Neuzavírá vzpoura takto absolutizovaná subjekt do neřešitelnosti vlastně zpupné, kdy svoboda přestává být svobodou pro všechny, ale je svobodou jen pro mě? Kdy jakákoli oběť, dobrota, svědomí jsou směšnostkami pro bláhovce a lidi přibližně těžkopádné? Kdy moje Já se vybaví samo bezbřehostí dělat si, co chci, kdy pro ně, mimo ně samé, nemá už nic dalšího význam, když vlastní mysl je mu tak shovívavým ne-soudcem? Jen potud dovedeny, by se ovšem otázky takto kladené dopouštěly nepřipustného moralizování; ve vzpouře proti jakékoli moci, ať oné mocenské, která hrozí kriminály, či oné etické, jež na člověku požaduje sebezapření, ohledy k druhým a, hleďme, snad i oběti a hrdinství, je člověk navenek zpupný a dovnitř slabý, avšak tento "stav mysli" je stále ještě jen jeho věcí; jenomže, myslím si, co se už říci má a musí, je, že vzpoura dovedená k pojetí pravdy jako pravdy o stavu mé mysli relativizuje pravdu natolik, že ta mizí: neplatí žádný řád, je jen stav naší mysli. Jestliže však je pravda vyvěšena z pantů objektivní, ať pravda jako danost, anebo pravda jako důvod hledání, jestli se pohybuje na pantech vlastní libovůle, kde pak je mez a důkaz toho, že je to i pravda o stavu mé mysli? A nejen to. Ve vzpouře na svou obranu se spisovatel lehce může odloučit od oné pravdy, od níž se původně definoval i kriticismus autentické literatury: pravdy skutečnosti.

"Stav mysli" je ošidné východisko i pro samu autenticitu, která je přece nejen původností - a Vaculíkova původnost je oslnivá! -, ale je taky pravostí, že ano, a pravost se odvozuje ne ze sebe, ale z če-

hosi ve smyslu objektivního, z jakéhosi garantu, jehož se dovolává, a autenticita je taky hodnověrností, jež také má své objektivní pozadí. V Českém snáři si autorova osobitost troufá mít všechny tyto tři znaky, i být osobitá, i být pravá, i být věrohodná, taky pro tuto odvalu září kniha na žebříčku čtenářského obdivu vysoko, avšak autor pravdy pravdy o stavu svojí mysli se maně dostává do vlastního zajetí: deníková forma září autenticitou, smysl psaného však pravdu relativizuje; a do oné míry, do jaké je pravda relativizována, vlastně autenticitu z díla vypírá. Nejde mi o to například dokazovat, že události zaznamenané v deníku se odehrály jindy a jinak, to je záležitost technická; avšak pravda pravdy o stavu mé mysli autenticitu, tu právě, již se tleská, omezuje na vnímání vypouklého autorského zrcadla. Je to už v samé věci, v samém způsobu práce autenticita odvozená, zrcadlení v neklidných vodách autorovy mysli. Je to hra na svět, hra mistrná, hra vzrušivá, ale jen hra "jak on to viděl". To píšu pro ty, kteří se opájejí apriorností autenticity deníkových textů; spisovatel sám nejlíp ví, jak tuto autenticitu umně spřádá. Za sebe bych ráda napsala, že zrovna Českému snáři bych přála, aby v něm byla obsažena ta autenticita druhá, odlišná od té, již se dnes tleská, ta, co přežívá, autenticita uměleckého díla.

V duchu vlastního zaměření Václav Havel dešifroval Český snář jako nalezení identity lidské i spisovatelské. Dodávám k tomu, že kdyby byla identitou jen moje omezená lidská možnost, možnost nenapřimovaná ustavičně k obzorům, jak je popisuje zrovna Havel, pak, pro náznost to přeženu, by si ve svém sklonu vraždit našel identitu i vrah; ale jaká by byla její sebezáchovná hodnota? O Českém snáři bych spíše napsala, že je to taky kniha o tom, jak chytře, roztomile, s půvabem a slovní grácií, možná i upřímně, ale rozhodně za potlesku obecenstva nejen na úřad, ale i na svou identitu vyzrát. Což se zvlášť ocení v chytráckých Čechách. A to vůbec nemíním ironicky, spíš jako poklonu spisovateli, protože nejen Český snář, ale i krátké Vaculíkovy texty, dokonce i onen pověstný fejeton o statečnosti, mají dar zpochybňovat jakoukoli nadmutou velikost, a zpochybní ji až na onu mez lidské průměrnosti, kde Čech tak rád usedne: konečně mi někdo posvětlil, že mě nemusí bolet ani svědomí, ani nohy. Vaculík jako nikdo v Čechách - mimo televizních a popmuzikových hvězd, s nimiž ho ale ani vzdáleně nechci srovnávat - dovede naplnit potřebu veřejnosti - mít idol. Je to až paradoxní, neboť čím víc se tomu Vaculík haněním

nejen druhých, ale i sebe brání, tím víc se idolem stává. Umí zřejmě neomylně vyhmátnout v lidské prostřednosti ten bod, kde se ona zachví a přimknutím se k idolu přemáhá, překonává svou nedostatečnost. Je to záviděníhodná schopnost. A vlastním naléháním identity, představují si, vychází vyvázaná mysl autorská vstříc tak, že hrdinovy nedostatečnosti věší na vedlejší postavy; což taky není v literatuře Vaculíkův vynález, jen vypouklost zrcadlení je tak v Českém snáři dovedena do všestrannosti. A zatímco se všichni radují a baví, zatímco bezbřehost mnohým promlouvá z duše, protože v nás všech dožívá věk individualismu, někde někde v koutku pláče, ten hořký pláč ale už je neliterární, je skutečný a z literatury odečtený; možná ale zrovna pro něj někteří rozpačitě, potichouнку, na víc si netroufají, nazývají Český snář textem vlastně nemravným. Avšak, zvolá pohoršený literární kritik, je mravnost kritériem literatury?

Na docela jiný vrchol vzpoury subjektivity vystoupil románem Nesnesitelná lehkost bytí Milan Kundera, dnes ve světě nejslavnější český spisovatel. Kundera nevystavil bezprostřednímu zkoumání své vlastní já, jak to bezelstně dělají Hrabal a Vaculík, nýbrž ze své zkušenosti a vůle tvůrce, tak skoro jako bůh, vytvořil v románu celý umělý svět. Udělal to tím, že pro svět svého díla ^{sám}určil jeho řád, řád slovy podobný, ale smyslem zcela osamostatnělý od řádu světa, řád osekáný, očištěný, oproštěný, oddělený, odloučený od všeho etična; říká tomu řádu nesnesitelná lehkost bytí, v absenci etického předznamenání se podobá Vaculíkovi, ale jde za něj, ze své vůle do této absence dosazuje celý ten umělý svět. Jako odvaha k literatuře, jako schopnost spisovatelská je to čin výsostný; jenomže my všichni ostatní, my většinou ostatní, ať Kunderu obdivujeme nebo jej odmítáme, dál myslíme a cítíme v tom, v čem jsme zakódováni lidskou existencí, a Kundera zůstává právě jen stvořitelem světa umělého.

O románu někteří říkají a píší, že je cynický, ale to je omyl. Proti cynismu stojí vždy ne-cynismus, zlo a dobro tvoří dvojici, avšak svět knihy je stvořen tak, že vůbec nedovolí, nepřipustí jediný záchytný bod, kde by si čtenář proti neetičnu knihy dosadil proti čtenému svoje etično. Kundera svou látku ovládá naprosto absolutisticky. Svět románu je dokonale odříznut, odsekut od světa žitého, Kundera nedovolí konfrontaci, ustavičně se snaží o úplnost vidění, úplnost

dějovou, filosofickou i psychologickou. Sympatické je, že se spisovatel nikde nevzdává odpovědnosti za tento jeho vůlí vytvořený svět, že jako autor a tedy osoba odpovědná je v textu vyznačeně přítomen; jeho odpovědnost za román je pak přece jen etičněm světa, žitého přiskřípnutelná. I když - při Kunderově zvláštním smyslu pro humor a při jeho inteligenci trochu povznesené si vždycky musíme ponechat tu rezervu, zda se s námi a s celým naším slavným etičněm ve skutečnosti nehraje jen zas další kunderovský žert.

Takže **beberme** tak vážně, co možná není zas tak vážně předkládáno, ale přece se podívejme, jakým mechanismem Kundera ten umělý svět stváří, jak osvobozuje své hrdiny od "těžkého" etična do lehkého bytí. Příběhy se v románu prolínají dva, hlavní je Tomášův. Tomáš je filosofující chirurg, který v šedesátém osmém roce uveřejnil článek o Oidipovi, pak se děly věci, on nejdříve emigroval, pak se zas vrátil, a začla hra o jeho povolání; oidipovský článek je proti němu použit jako způsob nátlaku až vydírání, má sám odvolat a ještě udat redaktora, který článek otiskl, nebo přijít o svoje doktorské místo; Tomáš se rozhoduje, až se rozhodne: neodvolá, neudá, sám z místa odejde, stane se čističem oken, což je pro chirurga dost velký společenský pád. Potud by to mohl být příběh z našeho světa - až snad na okolnost, že pro jediný článek by chirurg neztratil své místo, zas tak snadno se v Čechách existenčně neupadá - a potud by v něm platila i lidská etika: radši se vzdám místa, než bych odvolal a udal. Jak ale jinak zachází s Tomášem bůh-autor Kundera! Začne zkoumat, proč Tomáš jednal tak, jak jednal; z originálního vyprávění o tom, ~~jak Beethoven~~ transformoval melodiku prosté věty "es musst sein", vyslovené, když měl zaplatit drobný dluh, do motivu slavného kvarteta, Kundera přejde zkoumat "es musst sein" Tomášovo: povolání chirurga bylo přímo jeho posláním, Bůh uzavřel člověka do kůže, a on se mohl cítit nad Boha, když tuto kůži prvně prořízl; a vzdal se tohoto svého vnitřního, podstatného životního smyslu - pro svobodu. Ale pro svobodu k čemu! Jako umývač oken bude mít Tomáš víc času na ženy, na soulože, na sex - samozřejmě že ne na lásku. Jako umývač má Tomáš teď k dispozici klín každé paničky, které umeje sklo. A vrací se od žen ve vlasech napáchlý vůní jejich klínů a jeho žena, rozpoznávající, co to čichá vedle sebe na polštáři, pláče a trpí; ~~ax~~ jak je nesnesitelně lehké lidské bytí, Tomáš by utrpení své ženy snadno odstranil, kdyby si včas pach ve svých vlasech uvědomil a líp se umyl. A takto se vše v románu obrátí do nesne-

sitelné lehkosti bytí. Člověk ne že by tu nebyl nadán vůlí, citem, dokonce se tu mluví o lásce, o poslání, o povinnosti a ovšemže i o etice a o Bohu s velkým B - a přesto se Kunderovým mechanismem ocitáme v ne-světě, v zászvětí, kde všehomírou je sěxualita, mírou mužů buď penis vztyčený anebo smutně sklopený a mírou žen služba tomuto penisu. Ženy tu nerodí, děti se tu nesmějí, největší ohleduplnost si vyslouží pes, ale z lidí je každý bez možnosti jiného doteku s tím druhým, než je ten dotek vnějšší, láska je jen pářením, čehokoli kdo nabyt, hned to ztrácí, k čemukoli se rozhodl, je mu to zmarněno, vzniká vidina vyprázdnění, ubohost atavismů je umnou rukou zahloubená do vše-významu - a civí na nás nikoli moderní podoba Dantova Pekla, ale dost možná i jenom kýč naruby - to rozhodne až čas. A co je jediné zvnitřku textu rušivé, že si Kundera vypůjčuje jednotlivá dráždivá fakta od skutečnosti, a touto úplně už falešnou autenticitou obluzuje cizího čtenáře, který zdejšší skutečnost nezná, ale lichotí mu možnost číst něco tak obludně orientálního. To mi připadlo jako nejsmutnější podoba zmaru autenticity, jakou jsem v knihách naší-vaší generace, té generace vzpoury pro pravdu, četla.

A vyvázanost ^{z řádu} pokračuje, v další generaci, která se též větví do rozličného vnímání, vzniklo za poslední roky několik knih, komíhajících na zadní stěně subjektivna; jejich poetikou je už rovnou zhnusení, hnus je tu míněn jako poetický účín, hnus zastupující účín krásna. Docela věřím, že zhnusení může být základním životním pocitem; vzpoura hnusem proti hnusu skutečnosti si ale protiřečí, vyvrací se, anuluje; neboť zatímco v Kunderově umělém světě lidé ještě jednají, pláčí, ještě se snaží, rozhodují se, a hnus je až následnou reakcí na text, která se ale nemusí u každého čtenáře dostavit, zde je hnus přímo obsahem literární práce, je tu realizován. Mám na mysli taky knížku Jana Křesadla Mrchopěvci, ale hlavně román Maso Martina Harníčka, autora nepochybně nadaného. Je to apokalyptická vidina, ale docela jinak založená, než jak je snuje lovec univerza Egon Bondy. Svět se vměstnal do jednoho rozpadlého, napůl opuštěného města, o němž si můžete myslet, že je připodobněním našemu reálu, jeho mocenskému fungování. Obklopení zemí nikoho tu žijí tvorové, těžko napsat lidé, a s jedním z nich zvnitřku jeho prožívání se účastníme příběhu. Tvorové jsou rozdělení do kast podle toho, jak snadný nebo nesnadný a k jak kvalitnímu nebo nekvalitnímu masu mají přístup; maso, obživa, je je-

diný smysl jejich života, jsou masem ovládnáni i pro ně vraždí. Větší část příběhu se udá v tržnici, kde se maso prodává a kupuje na přídělové lístky, ale taky krađe a získává vraždou. Ovšemže je to maso lidské, totiž: maso oněch tvorů, jež už těžko nazvat lidmi; živí se jím přirozeně, neskrupulózně, s pocitem přírodní převahy silnějšiho nad slabším, tak jako kdyby lidé nikdy nic jiného nedělali; jedinou omluvou jim je, že už nic jiného, zejména ne maso zvířat, k snědku není. Ve vnitřním smyslu knihy tedy oddělení od lidské etiky vzniká přerывem už ne existenciálního, ale rovnou existenčního zničení. Nejsem přírodovědec, možná existuje tvor, který se živí příslušníky svého druhu, ale existuje-li, tedy jistě jako výjimka; jinak ani hmyz, ani nejnižší savec nebo pták nepotřebují morálku na to, aby jim sám gen dal pokyn proti druhovému sebezničení. Zde tedy cesta vzpoury končí pod úbočím; a kdybych se chtěla přidržet mýtu, napsala bych, že kdyby měla literatura propadnout této poetice, pak už nejen na sebe, ale na lidi vůbec přivolává hněv Hospodinův, a Hospodin~~x~~ právem pošle na svět potopu.

Svět ale je prostoupen řádem, jsme nositeli toho řádu jeden každý z nás, a kyvadlo neustává ve své práci, mysl naší-věší generace opustila bázi filosofie konstruované na vševládě empirických věd, špička komíhání ukazuje jinam, než pouze k objektivitě jako od člověka nezávislé skutečnosti a k poznání jako jeho způsobu vřazování se do ní; jemné chvění tam, kde vzniká vše živé, a tedy i umění, naznačuje věk už jiného ptaní, ptaní se po moderní, nestatické, dynamické podobě transcendentna. Jako první mě z naší-vaší generace napadá Egon Bondy, kterému se literatura prolíná do filosofie a filosofie do literatury, ale taky a zejména Karel Šiktanc. To však se ocitáme v přílišné přítomnosti; hledající udičky obkročují vlastní čas, a jak se generace odpoutává od původního myšlenkového založení, jak je překonává a jak moudří, tak i stárne a potichounku se přiřazuje k dědům - nebo k vnukům? Cosi křehkého tu teprve vzniká - a spisovatele víc láká pokusit se psát to, než o tom.

Leden 1987.

KAREL PECKA:

Momentka profesora K.

aneb podíl hospody na polidštění filosofa

Jednou ve čtvrtek jsem v pivnici "U kocoura" přisedl k panu Hamáčkovi. Bylo to na podzim, v létě se pan Hamáček zabýval intenzivně plánováním akce golf, a tak jsem byl zvědav, jak věci pokročily. Poznal jsem totiž pana Hamáčka jako muže originálního, velkorysého a mohutnou obrazotvorností oplývajícího.

V zimě minulého roku mi pan Hamáček nabídnul, že mě sveze domů. Když jsme vyšli z hostince, zaparkovaná auta byla zavalena sněhem. Pan Hamáček lehce znejistěl, ale po několika pokusech si pak vybral jednoho trabanta, k němuž se hodily klíčky, které našel v kapse, odhrábl trochu závěj na předním skle a vyrazili jsme. Hustě padající sníh šrafoval ulice, stěrače nefungovaly a škvíra, kterou pan Hamáček vyhlížel dopředu, se rychle zacelovala.

"To nic," pravil, když už jel takový kus rovně, že se domníval projet celým Václavským náměstím až k Muzeu, "zavěsíme se za támhle ten auták, a ten nás už dovede."

Přilepili jsme se těsně za koncová světla vozidla před námi, vinou silící vrstvy sněhu na skle trabanta valem vyblédající, jakmile zastavila, zabrzdil též pan Hamáček. Bludičky zastavovaly často, nakonec zůstaly stát docela. Ocitli jsme se na konečné stanici v Hostivaři, pan Hamáček se omylem zařadil za tramvaj.

Když začal rozvíjet golfový plán, rozhovořil se o té hře tak sugestivně, že dva z naslouchajících se rovnou od stolu z hospody rozběhli obhlédnout hole do Tuzexu. Akce však nepostupovala uspokojivě, byrokratické úřady se zdráhaly předat panu Hamáčkovi k dispozici Zbraslav, vyklidit odtud jakési haraburdí označované za umělecké sbírky, a poskytnout potřebnou sumu k přestavbě zámku na exklusivní sportovní středisko. Nedostatek porozumění ochromoval elán pana Hamáčka natolik, že začínal obracet pozornost jiným směrem. Zaujal ho lov, povyražení pravých mužů.

"K provozování každé činnosti musíte mít především prvotřídní vybavení. Podařilo se mi získat to nejdůležitější, skvělého psa. Je to čistokrevný norník, pane," řekl a odkryl utěrku, zahalující košíček na lavici po jeho boku. "Soudruhu, představ se!"

Z košíčku vyletěla malá chlupatá bestie, černá jako čert,

vrhla se přes stůl a olízla mi nos.

"Výborně, soudruhu," pochválil ten výkon pan Hamáček. "Za odměnu dostaneš napít."

Odlil štěněti ze svého půllitru štědrrou dávku do zvláštní misky, pejsek jí mžikem vyprázdnil a zmoženě zalezl do košíku.

"Pes musí mít totéž, co jeho pán," objasňoval své výcvikové metody. "Už jsme spolkli tlacenkou s cibulí, já čtyři velké a soudruh dvě malé plzně. Jen ocet mu moc nejel, ale to je otázka cílevědomé drezúry."

Do lokálu se začali trousit známí, náhodou se uvolnil celý vedlejší stůl, a tak se zakrátko u obou sousedních stolů shromáždily bezmála dva tucty lidí. A vždycky po příchodu nové skupiny odkryl pan Hamáček utěrku a vyzval norníka, aby se představil. Soudruh rozjařeně přeskakoval s klínu na klín, každému olízl obličej, po zakončení okruhu vyzunkl svůj příděl piva a uchýlil se do košíčku k odpočinku.

Poslední se dostavil pan Eda, jako obvykle se dvěma mladými dívkami. "Dneska se tady možná zastaví i pan K.," oznámil.

"Který?"

"Přece pan profesor K.," zdvihl obočí pan Eda.

U stolu se rozhostilo ticho. Pan profesor K. byl před vstupem bratrských armád velmi známou osobností. Jeho poslední kniha přivodila málem zemětřesení, na jeho přednáškách bývalo nabito, z jeho četných úvah v tisku kolovaly citace v široké veřejnosti.

V Praze není žádnou zvláštností potkat v hospodě slavné muzikanty, herce, filmové režiséry nebo ministry, ať už bývalé či s portefeuille, dokonce i kata, kromě posledně uvedeného v tak hojném počtu, že to budí podiv. Ale že by do obyčejné pivnice zavítal profesor K. připadalo tak neuvěřitelné, jako kdyby měl přijít živý Karel Hynek Mácha.

Leč pan profesor se skutečně dostavil. Neměl na tváři lehký smích, z jeho výrazu vyzařovala důstojnost. Zpoza skel brýlí hleděly zpytavě oči, schopné prozívat povrchem věcí k jejich podstatě. Když stanul u stolu, vše ztichlo. Pan Eda mu představil přítomné, pan profesor se nepatrně uklonil a usedl na ochotně uvolněnou židli. Rozhlédl se zamyšleně po místnosti, pak se soustředil na výstavně natočenou hladinku před sebou.

Hovor u stolu začal vážnout, klopýtat a každá věta vyznívala jako by plynula. Po chvílce umkl docela a nastala pauza, do níž náhle skanulo sdělení pana profesora, pronesené zastřeným hlasem:

"Šel jsem přes Kampu. Se stramů padají listy. To je krásné."
"Ó," vydechly obě studentky se široce rozevřenýma očima.

Ticho ztuhlo. Dozajista každý z přítomných věděl, že na podzim padá listí a také ten jev na vlastní oči pozoroval. Avšak slova pana profesora a hlavně způsob, jakým je přednesl, navozovaly v každém pochybnost, zda to až doposud viděl správně, jestli něco důležitého nepropásl. A pocit méněcennosti, že není každému dáno prokutat se slupkou jsoucna k základům bytí provázela současně útěcha, že pan profesor, vyloučený nyní z fakulty, různých výborů, společností a edičních rad nebude už nadále nucen vysedávat v šerých klauzurách, a tak využije příležitosti ke zkoumání takových úkazů jako je střída ročních období.

"Soudruhu, představ se!" přerušil náhle pan Hamáček protahující se odmlku a odkryl utěrku.

Z košíku vystřelil černý ďáblík. Chechtaje se na plnou tlamičku obíhal přes kolena společnost a každému dal mokrou pusou. Dostal se až k panu profesorovi, ale tam se zarazil. Vycítil fluidum mimořádné osobnosti a políbit tohoto stolovníka se neodvážil. V rozpacích vyskočil na stůl, zatočil se dokola a ocáskem převrhl na pana profesora K. dosud nedotčený půllitr piva.

Pan profesor vzápětí stál uprostře pivnice rozkročen a s roztaženýma rukama. Zádumčivě sledoval, jak mu z klína po kalhotách crčí pivo a vytváří na podlaze rostoucí louži.

"Soudruh je čistokrevný norník, prosím," pronesl pan Hamáček sevřeným hlasem. Nevyznělo to nejvhodněji. Aby napravil chybu, začal pana profesora otírat hadrem s košíčku.

Pan profesor se zakrátko probral ze strnulosti, stručně pozdravil a odešel.

"Ó," zalkaly dívky. "On sem už nikdy nevkročí."

Mýlily se. Jako kdyby to převržené pivo neznamenal profanaci, ale v jakémsi vyšším, transcendentním významu vodu křticí, proměňující, podobá se čím dál tím méně své vlastní soše. Sblížil se s prostředím i s lidmi, s hlavou poněkud nachýlenou dopředu nosí z Malostranského náměstí Nerudovou ulicí nákupy v igelitové tašce a hloubá nad stěžejním dialektickým problémem, zda člověk má nákup, nebo nákup má člověka. Pan Eda dokonce přinesl zprávu, že se pan K. zamiloval, ale tato informace nebyla zatím potvrzena. Jisté však je, že pan K. dochází ve čtvrtek večer do hospody "U kocoura" na pár piv a na kus řeči s přáteli.

Mirek Grūnthál - Nepřibližujte se k němu, nehlaďte je! Nechte je tam, kde leží a tiše odejděte pryč. Srnčí máma je nablízku a jistě nechcete způsobit bolest a žal tím, že byste jí dítě odnesli. Jak kůň nechtěl pomoci příteli. Kdo byl moudrý a rozvážený? Havran. Slíbili si pak, že si budou vždy pomáhat a že si zůstanou věrni až do smrti. Ve Smolném, ve Smolném. Já jsem se probudil a padal sníh. A já myslel, že je to sen. Já musel vařit a babička byla nemocná. Já se těšil na dárky a Štědrý večer. Já jsem dostal písmenka, kuličnick, košile, letadla a kalhoty.

Monika Reinerová - A co, až se z pole večer vrátíme, stejně budeme unaveni a ani nám chutnat nebude. Ženo, dej nám hned taky večeri.

Michal Kulháněk - Do kaple betlémské Jíru přivedl kameník Ondra. Chceš pohřbít dítě? Zaplať. Vyzpovídat se? Zaplať. Chceš poslední pomazání? Zaplať. Jíra mohl zaplatit půl druhá groše. Farář si vzal sekeru. Jíra mohl dělat nádenické práce. Kdo byl ten kazatel? Ten kazatel byl Mistr Jan Hus. Četníci k nám přijdou hledat Havlíčkovy spisy. Schovám je mezi prkna aby je nenašli. Ukazuj ti je proto, abys věděl, kdybych jednou umřel, kde jsou. Ale nesmíš o tom nikomu povědět. - Pravil otec a já se dal do pláče.

Karel Miňovský - Nikdy nelžete! Třída byla vzrušena, přišel ze sborovny, kdo zvedne ruku, vyrostl v mých očích, v té chvíli se dveře otevřely, abych mu dal opsat úkol, není hezké lhát, nelžete, nikdy nelžete. Žák s rozbitými brýlemi se jmenoval Ota Kracík.

Nikdy se nestaral jen o sebe, truhlářský dělník, vlastní hospodářství, schůze společenstva mistrů, pravda a spravedlnost, nemohl se smířit, k pracím v domácnosti, mladý dělnický předák, k nejvážnějším občanům města. Celý kraj zapadl sněhem. Děti vítaly zimu radostným zpěvem. Nedočkavci zkoušeli kdejakou zamrzlou loužičku. Vzrušené děti, usnout jako jindy, zítra ráno, za pět let, jejich město se změní, hrnuly se na ulici, vidět na vlastní oči, stavět vlastníma rukama. Mladý ošetřovatel, mohutný krkavec, různá slova, nastupil své zaměstnání, až na

druhou stranu. Zuzka nastavila vložkám dlaň. Vložky jsou krásné jako hvězdičky. Babička hádala.

Robert Nagy - Hlavní novinou dne je, že k jezeru přitoulalo stádo několika mamutů. Když jsem vstával, musel jsem luxovat. Brácha musel jít do obchodu na nákup. Táta a máma jeli do Prahy kupovat ještě nějaké drobnosti. Už jsem se těšil na dárky. S bratrem jsme zdobili stromek. Potom jsem koukal na televizi. Táta a já jsme pomáhali mámě dělat chlebičky a poháry. Pak jsme s tátou dávali talíře, lžice, limonády a nápoje. Máma ještě smažila řízky. Potom jsme se šli koupat. Pak jsme se najedli a napili. Pak jsme rodičům a babičce rozdali dárky. A potom jsme se šli schovat. Potom jsme šli rozbalovat dárky. Já jsem dostal. Beranici, oteplovačky, ponožky, rukavice, hry, arašídý, lyže, hokejky, puky a magneták. A šli jsme se koukat na televizi.

Martina Válková - Štědrý den začal tím, že jsme pekli řízky a kapra. Strojili jsme stromeček, křivej jak šavle, protože měli samé takové stromky. Jednou nám spad tak jsme k tomu přivázali závaží. Potom jsme se najedli, umyli nádobí a šli ke stromečku. Starší bratr Jirka opravoval auto jednomu známému. Na Silvestra seděl Jirka u televize a jedl cukroví. Já jsem musela uklízet a Jirka jenom seděl a cpal se cukrovím. Sestra nemohla dělat těžkou práci, protože je v jiném stavu.

Radka Antušová - Záznam dlouhodobého výchovně vzdělávacího plánu. Rozeznává barvy - žlutou modrou hnědou fialovou. Dovede je pojmenovat? Ne. Kreslí pravou (podtrženo). Dělá neúčelné pohyby rukama, hlavou, trupem? Ne. Projevuje výjimečné schopnosti? Ne. Rodiče bez zájmu. Není. Neprůbojná. Malá, nejistá. Nešikovná. Nejsou. Malá. Rozptýlená. S obtížemi. Chlad, lhostejnost. Bez zájmu. m = 141, v = 43. Samotářská, přátelská. Chudá slovní zásoba. Nelogická. Rozptýlená. Krátkodobá. Tichá. Musí být povzbuzována. Hravá. Těžko chápe, rychle zapomíná. Nutné vedení, méně zručná. Nepohotová. Těžkopádná. Chybí sebejistota. Mírná, lhostejná. Nesamostatné. Nesouvislá. Slušná, přizpůsobivá.

Michal Kulháněk - Působí rozšafně.

Ivana Doubková - Šíří kolem sebe oblak jakési základní jednoduché mateřskosti. Všechny má omotané kolem malíčku, řekl jsem jí, když se rozdávalo vízo a zdvihl jsem malíček.

Mirek Grūnthál - Špatně vyslovuje, kníhá dost zoufale, neříká r ale l a hlásky maže jako bláto. Čte však docela rychle a také gramatika mu jde docela dobře. Vyvádí. Občas, když je přistižen, hledí na mě nad lavicí brýlatá zubatá tvář s ofinou do očí a směje se polekaně. Má vteřinové záchvaty epilepsie, děti tomu přesně říkají, že "zaspal". Předevčírem při čtení - náhle přestal, lehce si pohazoval v prstech předsádkou čítanky a civěl před sebe. "Mirek zaspal! To je taková nemoc!" vysvětlila mi Jana vedle něj.

Jana Střechová - Dočetl jsem z knížky o opicích a zavolať jsem ji, aby podle toho, co jsem četl, předvedla opičí postavu před třídou. Stála na stupínku, najednou rozpačitá, a nevěděla, co udělat. Potom, když jsem ji pobízěl, lehce vsunula hlavu do ramínek a nakrčila je, teprve jsem si všiml, jak je má malinká a sražená. Má lehce šiřlavý hlas, vine se skrz ni jako nejtišší a nejzapomenutější rostlina. Rezavé vlasy vzadu svázané do uzlu anebo hrubě spuštěné. Dovede ztichnout a klidně sledovat, i když ví, že ji nehlídám. Občas mi něco říká, usmívá se něžně prázdnými rezavými ústy a obrací na mě krásné, opičí oči.

Štěpánka Švejřková - Nejdřív jsem si myslel, že bude kreslit hezky, nějaké holčičí úpravné princezny nebo květinky, teř se ale ukazuje, že to bude zlé. Na čtvrtkách jsou jen hlavy, jakési velké kruhy bez očí a nosu a úst a vzadu načmárané pozadí. Je silná, má úzké oči, nosí copy a občas jí zachraptí hlas. Maminka snad dělá v Měřicích v hospodě. Zabavil jsem jí pletení. Větřinou se nadšeně hlásí, tiše při tom řeptem vykřikne: "Jé, já!"

Marek Varga - Světlovlasý malý kluk, sedí sám v první lavici rovnou naproti mně. Je docela chytrý, občas si něco brouká pro sebe, hraje prý na trubku, učí se. Zabavil jsem mu papír: je na něm tuřkou obkreslený obrys dětské ruky s roztaženými prsty a na každém prstu nápis. Auto, renault, škoda, moskvič, Město, Berlín, Děčín, Sakramento. Holka, Jana (s háčkem nad J), Štěpána, Monika. Saty (bez háčku), bílé, modré, růřové. Zamě (s a), autobus, hodinář.

Honzík Liepold - Mezi ostatními sedmáky výrazně drobný, přitom však s obličejem skoro dospěle prokresleným, což dodává rysům jakési ptačí křehkosti. I jeho pozornost je ptačí, ví máloco,

ale když se na něj obrátím, zbytečně sice, ale přece jen se snaží něco tiše zachytit. Má rezavé pihy ve tváři a mírné oči. Ptačí úsměv. Cestou ze hřiště se mě na něco vyptával. "Podívejte, jak je ta hlína hluboko odrytá," ukázal zničeho nic na okraj pole. "Komu fandíte?" Kráčí a lehce pohazuje nahrbenými sraženými rameny. Při fotbale se málo dostane k míči, občas ho však zahlédnu běžet mezi ostatními. Jednou, bylo to blízko mě, vyrazil za míčem, zaslechl jsem, jak si prohodil: "Ano, Sparta se vrací..." Při rýsování jsem zvedl modrý model kvádrů všem před oči a ptal se - co je to za tvar? Ze třídy se začaly ozývat marné novotvary - obdélník, kostka, obdélníkový, dlouh-, kolmá-, jako by se usilovně vyhýbali tomu pravému slovu, zaklepal jsem na kvádr, tak co je to? Někde se ozvalo pohotově - dutý! Liepold hned pode mnou na židli také zkusil hádat -
- Dutový obdélník -

└— Láďa Mika - Cikán. Docela dobře hraje fotbal. Na tabuli napsal chrychle, všichni se smáli. Rychle to smazal. Je nejistý, když má pořádně vyslovit docela obyčejná slova. Robert Nagy - Dost chytrý, z šestáků určitě nejlépe čte, také gramatika mu jde. Zlobí a ruší. Dřív jsem si nikdy nepředstavil, jak jenom polohlasé mluvení může nesnesitelně rušit souvislé vykládání. Je malý, sedí nízko v první lavici pode mnou a obrací na mne vodově bezbarvé oči a ústa náchylná k úsměvu. Vodový obličej. Dva přední zuby vyrostlé. Má cit, například pro mazlavost přisprostlých slov, není však nechutný. Po čtení čítankového článku o bitvě u Sudoměře jsem se ptal: "Kdo byl vůdcem husitského vojska?" Ptal jsem se Moniky, on se však otočil dozadu a prohodil s potměšilým úsměvem: "Jan Čarek!" Jenom lehce, zkusmo to řekl, zachichtal se, díval se na mě a zkusmo se usmíval. O vánocích: "A jakou, Moniko, dělala maminka tu polevu?" "Rybí!" pípl hned tajemně ze svého hnízda vpředu, očima pověšený na mně. Přihrává mi slova do nesmyslných situací, chtěl jsem si nějaké nečekané spojení zapamatovat, ale vždycky mi vypadlo z paměti. Někdy mám pocit, že je mnohem starší, že si dělá ze všeho ohromnou, ztajenou srandu.

Ivana Doubková - Chodí do školy už poslední rok. Pak půjde na kuchařku do internátu ve Všešimi. Je tlustá, ale tvář má štíhlou a hezkou, vlasy kaštanové, asi je to všechno věkem. Jak dlouho si budu pamatovat její hlas? Když jsem ji chtěl

přesadit dopředu, protože se s Martinou pořád chichotaly, křičeli malí kluci, ke kterým jsem ji chtěl přesadit: Anó! Ivana! Soudruhu ať sem jde Ivana! Jako kdyby to byla máma. Dneska u okna, když jsem si bral ze zasklené skříňky nějaké sešity, obrátila se na mě. Ukázala na květiny v kořenáčích na skřínce. Soudruhu, co se s těma kytkama stalo, podívejte, voni snad zmrzly! zahulákala. Ale nezmrzly, tvrdil jsem nejdřív a začal si prohlížet zelené stvoly. Bez květů, drsně a ztuha, vyrůstaly tam z hrsti suché hrudkaté hlíny. Zmrzly! tvrdila Ivana. Podíval jsem se blíž - a opravdu: zelené výhonky z hlavního tuhého stvolu, které nesou velké lesklé listy, v ohbích povolily a visely teď splihle dolů. Zkusil jsem je zdvihnout do původní polohy, když jsem je pustil, spadly zas němě zpět. Kolínka byla sytě, rozmočeně zelená a rozměklá. Nikdy dřív jsem si těch uniformních ozdobných kytek nevšiml, tak byly šedé a tak byl šedý můj zrak. Vy se o ně tady staráte? zeptal jsem se najednou celý překvapený, že ty kytky nežijí samy. Ano, hned se na mě slétly (Monika Reinerová) a začaly všechny vysvětlovat, jak je zalévají a kdesi cosi. A to dřív byly takhle? řekl jsem a zdvihl zase výhonky nahoru. Ano (Martina Válková, tlustá, rezavě pihatá, uchechtaná s tenkýma čínskýma očima), já mám taky doma takovouhle kytku a taky mi zmrzla! Pozoroval jsem květiny a ohbí stonků, nenávratně rozleptaná mrazem, a jaksi jsem to nemohl pochopit -

Michal Kulhánek - Obrovský obličej obrovského strýce s malýma štěrbinama zasutých očí, které se neustále zavírají. Sanitku nakreslil, taky auto požárníků i nosítka jako pekelný stroj našikmo přes papír a u nich postavu s tenkýma strojovými nohama a rukama prkenně rozhozenýma a u toho v ramenech hlava, vajíčko bez obličeje, úplně prázdné. Mechanizátor zemědělských strojů. Zvláštní odborné učiliště Sadecká. Vzpomněl si na slovo skanzen, jehož počáteční a konečné písmeno napsal ředitel Jahoda na konci své hodiny na tabuli jako kvíz. Při dějepise, který mají šestáci v předních lavicích, vykřikuje zezadu občas správné odpovědi, jako Nitra, Morava, desátky, slovanské písmo. Zdvihá se tam s hřívou odspoda podle hrnce zastřižených rozcuhaných vlasů, trochu jako pomatený písmák či hostinský, zavírá oči (vnořují se hluboko do hlavy) a tluče na dotvrzení pravítkem (zelené plexisklové) do lavice, kvikne, nebo ráčku-

jícím hlasem s divným š (kdy ho zapomenu?) zahartusí - sákriš! Soudruhu - přišel ke mně několikrát o přestávce - já ve středu nepříjdu do školy, já jedu do Prahy nechat si udělat fotku do opčanky, tak já nepříjdu, jen abyste to věděl, ano s maminkou tam jedeme.

Mírek Grūnthál - Soudruhu, Mírek na nás pořád hází! Mirku nech toho! křičela na něj Monika, hodil jí sníh rovnou do obličeje. Podívejte, soudruhu, co Mírek dělá. Chytil jsem ho za ruku, pustil kouli. Otočil jsem se, abychom šli dál. Vzápětí už měl v ruce novou a potácel se s potutelnýma očima přesně za obroučkou brýlí někde na kraji hloučku. Pak jsem ho vzal za ruku a prostě ho vedl. Nevzpíral se, ruku měl měkkou a vůbec ne zkřehlou, horkou. O vánocích prý asi půjde do nemocnice. Moc se tam netěší. Vždycky tam prý chodívá.

Dneska, když vyrazil Ivaně pastelky, opravdu jsem se na něj zlobil. Poznal to, cítil to, přesně jsem věděl, co cítí, a trnulo ve mně, protože jsem si vzpomněl, jak jsem tytéž pocity míval já. Provinění a zavržení. Cítil to přesně jako liška stopu, motýl feromon, sníh severní stranu. Znovu opakoval, že je mu to jedno, že mu můžu napsat třeba deset poznámek. Pak si lehl do loktů a zbytek dne už jen spal.

Radka Antušová - Pořád chtěli kreslit něco "pořádného" a vždycky v pondělí vzpomínali na seriál "Sanitka" z televize. Tak nakreslete nějaký příběh nebo okamžik z toho seriálu. Začali ohrnovat nos. Já to neumím, mávl rukou Karel Miňovský. Jediná Radka se hned sklonila nad papír a chystala se kreslit. Já už vím co, řekla. A co? zeptal jsem se. Jak byli na tom seně, odpověděla a usmála se. Hlas si zapamatuju. Když se usměje, cikánské oči jí zazáří a jako třpyt v jiskře se roztáhne do čtyř paprsků, zamhouří je. Na jakém seně? No jak tam byla ta svatba. Nevěděl jsem, o co se jedná, to už ale ostatní začali opřekot vysvětlovat, že šlo o nějaké ubodané, které našli po jakési svatbě někde v seně. Probodaní cikáni! chichotala se vzadu Ivana (ale ne zle, rozjívěně). Řekla několikrát tlumeně cikáni. Radka se otočila, a ne uraženě, ne na obranu, spíš s tlumenou radostí a s úžasem, že se přece mluví o nich! o jejich kmeni! řekla - Ne!

A smála se užasle, v tu chvíli tolik cítila svou krev!

Dovedl bych si představit její babičku někde na Slovensku.

A její prababičku? A potom? Svraskalá tvář počátku rodu.

Už jí zlehka rostou prsy, chodí trochu divně v pánvi toporná, nevím, jestli to je pubertou nebo nějakou vadou. Nebo prostě pokažeností pokolení. Nemohl bych říct, že je tupá, snad je hloupá, bystrá není, ale je živá. Divná slova, snad o noži, o psu či o vodě. Skoro na nic si nevzpomene, na nic neodpoví. Občas poslouchá se zaujetím, co vykládám, občas ale je najednou myšlenkami úplně pryč. Když jsem ukazoval knížku s fotografiemi hradů, shlukli se všichni kolem mě u katedry, stála po mé levé ruce, nakláněla se nad knížku a občas ukazovala na obrázky tak, že se červeným svetrem dotýkala mé paže, zůstávala v tom doteku, byl to záměr? Zeptala se mě sama, kdo to byli kočovníci? Od té doby kdykoliv na ně přijde řeč, zvedne hlavu se záhadným prázdným úsměvem (slova o kočce) a hned zkouší odpovědět. Všiml jsem si, levou hnědou zorničku má nepatrně posunutou, na jejím okraji se bělá kalný, skoro neviditelný srpek.

Poslední páteční hodinu jsem pustil. Byl bych ji ještě zachránil na začátku, kdybych si doma líp přichystal, co vlastně budu povídat. Ale psal jsem (!) a na školu nějak nezbyl čas. Pak už jsem neměl sílu je překřikovat a oni řádili mi do očí čím dál víc. Vstávali, holky si začaly plést, vyměňovali si psaníčka nebo štouchance, někdo se začal prát a válet po zemi. Jen jsem si sedl za stůl a vrtěl hlavou. Já už se chci učit! Ani tenhle na hlavu postavený výrok nechyběl, už jsem ho však znal i z chvíle, kdy jsem se jim pokoušel vyprávět nějaké neobvyklosti.

Pepík Maňák - Ve vlastivědě jsem zkusil povědět něco o živlech. Jakou barvu křídý mám který živel napsat na tabuli? Moc je to nebavilo, jenom když měli podtrhnout na tabuli ten živel, který jim je nejbližší. Nejlíp z toho vyšel vzduch, i když mám pocit, že podtrhávali vždycky ten živel, který ještě nebyl podtržený. Bylo jich pět, páťáci. Ostatní (šestka a tři deváťáci) vzadu psali něco do pracovních listů. Vzduch. Protože v něm můžeme třeba létat! řekl Varga a hned roztáhl ruce. Vlastně všechny ty živly jsou dobrý, řekl temným hálavým hlasem Pepík, a proč, pobídl jsem ho, hned se postavil, prolomeně a vyčouhle: Zem abysme mohli stát, voda abysme se mohli napít, oheň abysme se mohli zahřát a vzduch abysme vůbec mohli žít!

Pepa Krejčík - Chodí ze třídy až poslední (je půl jedné a autobus mu jede až ve dvě), pomalu si skládá a zaonačí to tak, aby odcházel se mnou. Obléknu si v ředitelně kabát, pozdravím a

vypadnu, Pepa čeká už venku před školou a jakoby nic se ke mně přidá. Potom řekne, já půjdu s váma, soudruhu. Zabalený v bundě a v čepici je venku úplně jiný. Obyčejný, jakoby dospělý. Vlastně konečně člověčí. Chodil se mnou teď, kdy byly veliké mrazy a oranžové či rudé dokonale vyříznuté slunce sunulo se celý den po záhadně jasném bílém nebi, vždycky na zastávku, vůbec by nemluvil, kdybych se ho nevyptával na různé věci, na bráchu atd. Brácha půjde na vojnu někdy v dubnu, Pepík už se na to těší. Přejdeme rozblácenou státovku na protější stanici směrem na Prahu. Chvilí stojíme, když s námi jde taky Robert Nagy, baví se oni spolu, čtají do sněhu nebo o někom mluví. Soudruhu, už vám to jede, ukážou pak. Zpoza transparentové tabule po blátnivé silnici od Mělníka přijíždí modrá harmonika, modrý dlouhý autobus se zamlženými skly.

Mirek Grūnthál - Má teď dva zlé dny. Zoufale šťastný se pere, skáče a vrhá se na kohokoliv, i na Kulhánka, který je o hlavu vyšší a tlustý; vždycky vidím někde v koutě kvičícího obra, přes jeho prsa dvě semknuté ruce v modrém svetru a někde vzadu zpola skrytou Mirkovu hlavu, oči plovoucí ve sklech brýlí, vlasy až do nich a děsný úsměv. Potom se pral i při hodině, píchal někoho kružítkem, křičeli na mě a Pepík Krejčík vstával a bil ho pěstmi. Nemohl jsem je překřičet, tak jsem si od nich vzal žakovské. Soudruh ti ji stejně nenapíše, von to jen tak dělá, von je hodnej, říkal někdo (Maňák). Jenže to už minulo. Není radno být moc hodný. Vyrušuje při vyučování ostatní, psal jsem do žakovské a podívoval jsem se sám nad sebou, jsem směšný, nejsem směšný? Psal jsem poznámku sám sobě a sám sobě jsem se posmíval uraženě, že mi žádná poznámka nevaří, můžu jich dostat třeba deset! Mňhe žhádnhá phoznámka nevaří, můžete mi jhich dhát třeba dheset! Mirek v lavici mávl rukou, velké oči mu vypluly do brýlí a pak sklopil hlavu, položil se na lokty a nechtěl s nikým už nic mít. Po vyučování si však přece jen se mnou povídal. Babička je nemocná, musel koupit petrolej. Prosím vás, dejte Mirkovi dvě láhve petroleje, jsem nemocná, děkuji - Doležalová, ukazoval mi papírek, napsaný stejným písmem, jakým by ho napsal on. Včera ji odvezli do nemocnice. To jsi sám? Ne, přijela máma i se sestřičkama z Liberce. Tak to se máš dobře, ne, když přijela máma? To jo. Vypráví dál. Nejmladší sestřička se jim kdysi zabila v autě při bouračce, něco se porouchalo,

někdo se nabídl, že někoho sveze v šecetrojce, v zatačce to dostalo smyk a sečička se zabila. Máma je hodná? Jo.

Druhý den řádl zase, když jsem se při hodině díval jinam, vstával a vrhal se na Kulhánka, Pepovi Maňákovi utrhł prýmek u košile. Poslal jsem ho až do zadní lavice, otráveně mručel, pak si ale zdvihl své věci, vstal, ale ještě než se otočil, vyrazil Ivaně barevné křídý z ruky, rozletěly se na zem - ošklivá chvíle automatické, bezděčné zlomyslnosti.

Vzpomínám si, co se dělo okolo školy nebo na zastávce autobusu, když v prosinci napadl sníh. Mraky malých postav se praly jedna s druhou, zasypávaly se sněhem, proplétaly se mezi sebou, házely na sebe hrstě sněhu a koule se jim rozplácávaly na bundách, na oteplovačkách od rodičů, na promočených svetrech, v obličejích. Musel jsem vrtět hlavou nad tím, jak přesně a jednoduše se to podobá jednání o jaderných zbraních v Ženevě. Do prdele, to by člověka nenapadlo. Místo tělocviku (nebo čeho vlastně) jsem je tehdy vzal na vycházku, Mirkovi teklo neustále z nosu, v rukou měl pořád kouli, lehce říčel a krađl se za holkama, za Monikou a za Janou Střechovou.

Marek Varga - Už na chodbě pod schodištěm mě Varga, Maňák a Miňovský oblehli. "Jé vy zas máte nějakej nástroj!" hulákal Pepa Maňák, když viděl mou tašku. Zavrtěl jsem hlavou. "Tak knížku!" Zavrtěl jsem hlavou. "Soudruhu, vemte si bonbón," vnutili mi potom tři bonbóny. Jana Střechová: "Soudruhu, my jsme byli u zubaře a já budu nosit rovnátka! V noci!" Potom hádali, co mám, a okřikovali se. "Buďte ticho, nebo nám to soudruh neukáže! Ty debile buď ticho sakra už!" (Monika).

Odpoledne po vyučování jako obvykle jsem si oblékl bundu, potom jsem nakoukl, jestli je ředitel u svého stolu, byl. Rozmyslel jsem se, jestli mám pozdravit. Pozdravil jsem. "Vy odcházíte? Vždyť je pedagogická rada! Podívejte, tady," ředitel hned vstal, vstane kvůli čemukoliv, a ukázal mi na stěnu s různými oznámeními, na kterou jsem se nikdy nedíval. Sklonil jsem se tam a četl: Pol. úvod s. Štolba. "Politický úvod tedy dnes vynecháme," tlumeně začal, když jsme seděli už kolem stolku všichni čtyři. Zápis s. Protivová. Slyším, jak dýchá ústy a nos má zacpaný. Proč tihle lidé jsou ve straně? Kariéra, peníze? Libuška jde ještě hned po poradě na schůzi Svazu žen a potom na schůzi strany. Kariéra: okřikovat malé cikánky, aby byli zticha, pe-

níze: nevím, pár stovek. Snad je důvodem jen stádnost. Povolnost. Nebo osamělost. Prázdnota a nedostatek kdesi na opačném konci. Divná, obyčejná a zcela zbytečná stádnost. Nebo dávná? "Kdo je černá tečka?" vtipkuje ředitel nad svými diagramy, "aha, soudružka Protivová - " Vychodilová si řebírá ředitele kvůli masu, které vytáhl z ledničky a ponese teď domů. Potáhnou se za vámi všichni psi a všechny KOČKY, soudruhu řediteli. Mrká na mě. Všichni jsou nešťastní z VV - technického kreslení podle nové koncepce. "Mně je to taky proti srsti," krčí rameny ředitel.

Uvelebil jsem se na stoličce, opřel o hranu prosklené skříně a začal pozorovat, jak se trochu plaše, či zas (v ústech ředitelových) samozřejmě sice, leč rychle (aby raděj už bylo pryč) užívané pedagogické, oficiální výrazivo cyklostylovaných usnesení či požadavků či připomínek nebo koncepcí zvláštní uzoučkou těsnou děsné optiky přesmykne na Grünthála, který škrtí někoho u tabule nebo s kružítkem připraveným v ruce plíživě vstává a dívá se, jestli ho vidím, nebo ne ---

Vyšli jsme ven. Na modrém nebi stál srpek měsíce, vypouklinou mířil přesně k slunci, které se krylo za zemskou koulí, a ozařoval věž kostela v mračnech růžové a šedé. Matěj Kynzl už měl dávno oční jámy vyžrané hlínou, aby tu krásu uviděl. Vyšli jsme blátem k zastávce. Z Ďáblic už jedu sám v prázdném autobuse tmou dolů do města.

Marek Varga - Když jsem otevíral víko krabice, už se prostě neudržel (protože jediný náhodou věděl z vedlejší třídy, co je uvnitř), a ačkoliv se dušoval, že nic neprozradí, vyvrštil se teď, stoupl jednou nohou na židli a jako dirigent zavlál rukama: "Je to leb - - !!"

Nad stolem v ředitelně visí na polystyrénových deskách výzdoba: ubrousky s vyšitými hrnečky nebo kvítky, červený hadřík s přišitými knoflíky, hadrová panenka, zelený polštářek, papírové srdíčko. Diplom za II. místo v dopravní soutěži. Malé modely husitských zbraní. Šperky a ozdoby z ohnutých a do spirál stočených drátků. Cvakla ručička hodin. Kdesi venku za bílými pláněmi vystartovalo tryskové letadlo. Ředitel Jahoda hraje ve vedlejší třídě na housle Hej vy páni vy, někdo, třeba Marek Varga, tluče dřívka, jiný triangl, slyším temně a nepravidelně znít bubínek. Na stole leží přeložená Svoboda, červený titulek: NEJLEPŠÍ Z NEJLEPŠÍCH. Cvakly hodiny. Lógr

v prolamované sklenici. Měl jsem já panenku, měl jsem já panenku, teď mi srdce stůně. Musím se zeptat, jaké stráně a jaké tůně. Štěpán je podivný, občas se mi zdá šílený a hudba, do které se pouštíme, špatná, ale on to myslí silně a upřímně. Texty jeho písní jsou: Ravana dí (pokřik na koně), Faj hel nas, Vojantis, Vrány. Díval jsem se z autobusu na havrany, letěli podél. Dva zajíci na bílé ploše pole, jeden se vztyčil a hleděl k silnici. V neděli večer jsem byl s V. na lyžích u Katovny. Dřív byla pevně zamčená, měla zabeďněná okna a nikdo se do ní nedostal. Teď zela prázdnými otvory do tmy, vyrábovaná a zpustlá, schody do patra spadlé. Dole protékal záhyb lesklé řeky. Na protějším břehu sněhem stínované skály. Svoboda - sloupek:

NAŠIMA OČIMA. Ze zoologické zahrady zaznívalo vytí nějakého zvířete. Vyšplhali jsme nahoru do Bohnic. Výbava v mé tašce: tento sešit s přípravami, New Worlds - research of our solar system, Vlastivěda pro 5. roč. zvl. škol. Od zítřka se zavřu doma a budu psát. Až do neděle. Vycházet jen večer.

Mírek Grūnthál - Pane učitelí, v pátek 4. ledna jsem nemohla pustit Mirka do školy, jsem doma od 23. prosince nemocná, někdy mám až 39 teplotu, nemohu ven, Mírek mi musel nanosít uhlí, dříví a topit, jít nakoupit, zaplatit si obědy. Prosím vás pusťte Mirka o přestávku k lékaři aby ke mně přijel. Doležalová M. Děkuji.

Michal Kulhánek - Vstává v poslední lavici při konečném úprku ze třídy po zvonění, rve neforemnou tašku zpod lavice, ruce mu šťastně nepřehledně vyletí, bouchne zeleným pravítkem do desky: "Mandragora! Už běžím!"

Robert Nagy - Poslední hodinu kreslení jsem jim dal za úkol namalovat masku. Jak kdo myslí, jakou si kdo představí. (Nai-visto!) Docela se mu povedla, vzal jsem si ji domů a přišpendlil na zeď. O přestávkách nebo na chodbě mě teď bere za ruce, mává s nimi nebo mě zase těma spojenýma rukama plácá do stehů a přitom mi něco mazlivě vykládá, dívá se na mě odspoda a usmívá se. Vystrkuje břicho se zvětšenými játry, zatímco ostatní se řadí pomalu za námi, a na něco se mě ptá. Ačkoliv byl jinak celý den veselý, při rozdávání víza se najednou hořce rozplakal. "Že už odcházíte, soudruhu - " vysvětlila Monika. Kulaté vypouklé oči, velká, protáhlá uplakaná vzdálenost od nich dolů přes tvář k ústům - teď si uvědomuju, že se mu maska podobá!

Martin Juditka - Na konci cesty stojí škola s mnoha okny. Povědomá budova. Kolem ní se táhne silnice, známá zatačka směrem k Měšicím. Podobá se to budoucí vzpomínce, vyslané odtud, z lavice, dopředu do pomuchalného stáří. Podél silnice stromy, vypadají jako nějaké plácačky, jenom čárka vždycky a nahoře rozpůlený kroužek jako koruna, řítí se podél silnice, jako by do všech foukal prudký vítr od měšického sila a od čakovických komínů, vpadají do pole, trhají se od sebe a v náhlém poryvu vlétají nad cestu. Za urvanou alejí se v prudkých věchtech čar vlní rozfoukaný modrý hábit nějaké postavy, nahoře nad stromy-plácačkami se ve žlutém nebi tyčí její malá náhodná hlava se čtyřma ušima taky z plácaček, začmáraná modrou pastelkou, s velkými, rozšklebenými ústy.

Nemáte obálku? Dostane se u vás album? Koupíte mi tu tašku? Napíšete mi adresu? Pošlete mi známky? Nechcete hřebík? Ráno autobus s rachotem stoupá Holešovičkami. Na bouračce za Vychovatelnou hoří ohně. Dneska jsem šel až z Líbeznic domů pěšky, spodem podél řeky. Před Mělníkem napjala se země, ledy povolily, havran roztáhl lesklá křídla a plachtil nízko nad hroudami. Mučím se od února v normálce na klarinet před sedmáky, kteří místo zpívání jen hučí. V osmičkách třičtvrtě hodiny mluvím do sílícího hluku a nikdo nic neposlouchá. Kolem nohou se mi kutálí míček a natahují se po něm něčí ruce. V autobuse a pak doma dvě tři čtyři hodiny mi pravidelně všechno dojíždí v hlavě a brání v čemkoliv jiném. Odvracím se od nich k tabuli, mám teď hned jít do ředitelny a vzdát to? Počítám vteřiny. Křídou se v hluku hlasů tiše dotýkám tabule. Cítím za zády dusivě se valit konzumní život - Ticho nad polem. Na studených hroudách stojí havrani. Dole na hnědé řece uhánějí ploché špinavé ledy. Labutím vržou křídla, rychle veslují dlouhými krky mezi břehy. Dlouho hledím na kameny a na boule ledu plné bublinek. Čím teda budu? Cítím vodu - Eskymák vkládá rybu do tmy.

Radka Antušová - Věděl jsem, že je krásná holka, ale že je taková, jakou jsem ji spatřil včera, to jsem netušil. Zadívala se na mě několikrát táhle, jakoby hloubavě, najednou se sama sobě přestala podobat, viděl jsem přes hlavy ostatních, přes Roberta a Mirka Grünthála, snědou kuguáří čelist, protáhlý pevný hřebčí obličej s tmavýma úzkýma očima bez úsměvu, ve kterém ztuhla na okamžik celá divoká příroda, všechny sny člověka, nejhlubší otočení planety.

Jan Trefulka

V e l i k o n o c e

Jsem uhranutý králík nebo myš - had, který mne znehybňuje svými svými jedovými očima, jsou mé vlastní zkušenosti, vědomosti, přibývajících léta. Víím, že ať dělám, co dělám, ať myslím, co myslím, vždycky to bude něco, co se už kdysi dávno stalo a co už někdo před staletími myslel. Být ateistou, komunistou nebo fašistou je stejně málo nové, jako být věřícím, přesvědčeným demokratem nebo monarchistou. Banalita číhá na všech stranách a relativní množství informací umrtvuje člověka stejně účinně jako jejich naprostý nedostatek. To, co ví, je v každém případě mizivě nepatrný zlomek toho, co není.

A především sám o sobě. Jediná oblast vědy, kterou poměrně málo ovlivnil fantastický rozvoj uplynulého století, je právě poznání člověka. Zejména před nemocemi jeho psychiky - přes všechny možnosti a vymoženosti léčby chemickými kompozicemi - stojí dnešní lékař stejně nevědomý jako kmenový šaman a jeho jediná moudrost spočívá v terapii, která - z důvodů, které mu nejsou jasné - působí jistou úlevu, ale většinou také ničí osobnost.

Není to náhoda, že ke mně takové myšlenky přicházejí nejspíš právě na jaře a kolem velikonoce. Původně biblický příběh, který se v tomto týdnu prezentuje v různých variantách od lidových her, přes zpěvohry až po moderní divadla a vytváří záminku k veřejným shromážděním a projevům, od papežova Urbi et orbi až po "mírové" a "zele-

né" více či méně militantní manifestace, je jednou z nejdojemnějších, ale také z nejrozpornějších výpovědí o člověku. V jednání už i vedlejších postav se demonstruje široký rejstřík modelových lidských situací a reakcí. Jidáš - ostatně dávno promrskané téma - může být právě tak dle evangelia sv. Jana /odpověděl jim Ježíš: Však jsem já vás dvanácte vyvolil, a jeden z vás ďábel jest/ ďábel, jako šetrný hospodář komunity, který se zklamal ve svém Mistrovi a nebyl s to se přenést přes, dnes by se řeklo privilegované postavení, které Synu božímu dovolovalo, aby se dal ošetřit vonnými a drahými mastmi, aby rozděloval, bez ohledu na viditelné zásluhy, svou přízeň a lásku, aby neměřil rovně a spravedlivě všem stejně. Ne Ježíš, ale Jidáš /ďábel?/ je zajisté tím nejkřesťanštějším křesťanem, který ví všechno lépe a jednal by zásadověji, nebo, chcete-li, dogmatictěji, než sám Pámbu. Jidáš nezrazuje principy, zrazuje muže, který podle jeho názoru nezasluhoval ochrany. Ďábelská zrada vypadá spíš jako vyvrcholení dlouhodobého osobního sporu, než jako náhodné rozhodnutí. Všimněte si: vedle Krista Jidáš jediný zaplatil svou víru a svůj lidský omyl hned na místě životem - ostatní byli mnohem rezervovanější, realističtější a před jistou spásou dávali přednost neznámému osudu, který si očividně chtěli prožít. Mezi nimi také skalní Petr, jenž trojnásobně selhal i v situacích ne právě kritických. A přece byla Kristova volba správná: Petr nebyl fanatik ani extremist, střetnutí nevyhledával, svou odvahu musejí doslova vyvzdorovat na své úzkosti, ani jeho selhání nebylo důsledkem bezzásadovosti, ale lidsky pochopitelného strachu o život.

Nemělo by smysl zde znovu rozebírat tisíckrát rozebírané a naruby obrácené charaktery, politicko-byrokratický přástup Pilátův nebo mocensko-autoritářskou kliku velekněží, neštítících se žádné intriky a demagogického triku, aby zabránili ~~neslýchanému~~ ~~neslýchanému~~ vnitřnímu uvolnění, projasnění a zlidštění vztahu mezi člověkem

a Hospodinem, který doposud spočíval na hrozbách a kategorických "úmluvách" a do něhož nazaretský snílek vnášel nekontrolovatelný prvek lásky, ale také anarchie. Klasický je i obraz nevyzpytatelně proměnlivých nálad davu, od nepřiměřeného nadšení k zuřivému odsouzení. Vyprávění o Kristově ~~príchodu~~ příchodu a pobytu v Jeruzalémě, o jeho smrti a zmrtvýchvstání je korunou příběhu, který dodnes snad nejkomplexněji a zároveň s velikou emociální silou ukazuje rozpornost lidského charakteru a situace, na zemi i ve vesmíru. Zvěstovatel láskyplného vztahu mezi lidmi musí být vždycky znovu obdivovaný, souzený, pomlouváný a ukřížovaný, protože člověk sice tíhne ke hvězdám, ale chce si zároveň co nejúplněji pomchat všechny své pozemské slasti a jejich možnosti a nevzdá se jediné příležitosti, aby jich jakýmkoliv způsobem dosáhnul. Chce být spasený, aniž by musel definitivně odhodit jedinou ze svých neřestí a podlestí a ten, kdo vymyslel omilostněného lotra, zpověď a hříchu odpuštění, učinil pro rozšíření Kristova učení daleko nejvíc. Takřka bezbřehé Kristovo milosrdenství přímo provokuje, aby s ním člověk kalkuloval, aby si s ním pohrával - a proč vlastně ne? I sám Kristus, pokud věříme v jeho božství, předvádí svým učedníkům svou hru - neboť on, na rozdíl od statických umučených před ním a po něm, přece věděl předem, že jeho utrpení a smrt jsou časově vymezené. Nebo nevěděl? Kdo si to vlastně šel do Jeruzaléma pro smrt? Bůh? Nebo člověk, který přesně odhadl, že se nemůže a nesmí, chce-li svým názorům dát trvalou platnost, vyhnout střetnutí s mocí a že jediné jeho smrt je může odlišit od běžné polemiky a povýšit je na zákon. Velikost Kristova je v jeho lidství, kdyby byl synem božím, ztratil by svou opravdovost a věrohodnost, byl by jenom postavou velikonoční hry. Nesmrtelnost totiž nezískal tím, že se obětoval a z vůle Boha

Otce pak vstoupil na nebesa, ale tím, že skutečně umřel pro své láskyplné přesvědčení a ve své láskyplné pravdě. To je pro mě velikonoční poselství, toto je jediná naděje, kterou ta nepoznaná, nepoznateľná, rozporuplná, k neuvěření hrůzná i krásná bytost, vládoucí této planetě, má. Strachu ze smrti jí stejně žádné mystérium nemůže zhavit a také nezbavilo.

Nedávno prý americký vědecký tým potvrdil pravost tkaniny s otiskem tváře nějakého muže, který prý umřel před dvěma tisíci lety. Zástupy umělců se v průběhu staletí inspirovaly touto podobou, a tak má pro nás Kristus většinou tvář sličného, oduševnělého orientálce, více či méně přizpůsobenou evropskému plavému vkusu. V Praze v jiřské galerii visí na jednom z mnoha křížů ubohý, nepohledný Žid. Musel jsem se k tomuto ukřižovanému několikrát vrátit: tato podoba mi totiž připadala vnitřně mnohem věrohodnější a pravdivější, k myšlenkám a činům přiléhavější, než tisíckrát viděná idealizovaná tvář božího syna. Ale ovšem: i tato myšlenka napadla řezbáře už před staletími. Jako uhranutý stále ohryzávám osudné jablko z rajske zahrady.

Brno, velikonoce 1986./Psáno pro Moravskou čítanku./

Hana P o n i c k á :

Z "Lukavických zápisků 1977"

Rezolúcia československých umelcov z 28. januára 1977 stala sa hlavným šlágram kampane proti Charte 77; uverejnovaná, čítaná všade, kde len bolo možné, ocitla sa ihneď na každom sekretariáte každého umeleckého zväzu českého či slovenského, aby ju tam podpísali aj umelci, ktorí sa nezúčastnili na slávnostnom zhromaždení v Prahe. Tak sme deň čo deň v Lukavici, ako aj iní v iných obciach a mestách v celom Československu mohli čítať nové a nové podpisy spisovateľov, výtvarníkov, architektov, dramatických, hudobných aj iných umelcov; podpisov pribúdalo ako kaše v rozprávke o divotvornom hrnčeku, celé stránky novín plné podpisov mien známych, menej známych i celkom neznámych, národ sa čudoval, koľko má umelcov, ale sa nebolo čo diviť, keď ako členovia umeleckých zväzov podpísovali rezolúciu aj premochní administratívni, technický, ekonomickí pracovníci umeleckých zväzov, podnikov, pracovníci ateliérov, upratovačky atď.

Sledovala som najmä podpisovanie rezolúcie slovenskými spisovateľmi. Našla som medzi nimi i mená Jozefa Bžocha, Lacka Ťažkého, Petra Karvaša. Ani jeden už osem rokov nesmel publikovať svoje literárne práce ani inak sa zúčastňovať literárneho života, všetci traja boli už pred ôsmimi rokmi vylúčení zo Zväzu slovenských spisovateľov.

Otvárala som noviny deň čo deň s úzkosťou, koho zase z bližších známych nájdem medzi podpisovateľmi nového pohonu. A každý deň mi priniesol nové sklamanie. Tak už podpísal, odobril novú štvanicu na bezbranných občanov i náš obľúbený, a dovtedy som si myslela, že úplne pravdovravný básnik Milan Rúfus! Ivan Kupec, Štefan Žáry, Pavel Bunčák aj ďalší bývalí slovenskí nadrealisti. Maša Haľamová... Z tých, čo boli členmi Zväzu slovenských spisovateľov, veru už málokto nepodpísal! A predsa, všimla som si, chýba medzi podpismi meno Jána Smreka, Jána Johanidesa, Andreja Chudobu, Mila Urbana, Rudolfa Slobodu... Ani zo štyridsiatich slovenských vylúčených autorov okrem troch - Karvaša, Ťažkého a Bžocha - nik nepodpísal.

Ani redaktorky vydavateľstva Slovenský spisovateľ Terka Černá, Viera Tatarková, Katka Jusková, Magda Hamadová, Božica Viliková nepodpísali, ba ani korektor /predtým redaktor/ vydavateľstva Július Vanovič. Pomyslela som si s vďačnosťou najmä na Božicu, ktorá mi zredigovala texty viacerých knižiek, vydávaných v Slovenskom spisovateľovi. Už dvadsať rokov opravovala texty súčasných slovenských spisovateľov tak, aby každý z nich ostával čo najväčší sám sebou.

Keď iniciatívu proti Charte 77 prebrali umelci, mohli si obyčajní smrteľníci vydýchnuť. No mnohí ďalej zvedavo sledovali, ktorý z umelcov sa už podpísal, ktorý ešte nie, kto ihneď a kto len na konci, kto sa dokonca i dvakrát podpísal vo viacerých vyhláseniach - a tak som sa ani ja nemohla diviť, keď mi vedúci našej skromnej obecnej knižnice v Lukavici so zdvihnutým prstom začal vyčítať: - Súdružka Ponická, ale váš podpis proti Charte som ešte nečítal!

- Ani ja váš, - odvrkla som mu nie priam prívetиво.

Dost' zarazený pripomenul mi, že veď jeho nik ani nevyzýva, aby rezolúciu proti Charte podpísal. Na to som mu ja už prívetivejšie odpovedala, že ani mňa nie, možno som im ďaleko od ruky v Lukavici. Na to zase on povzbudzujúco, že veď sa "to" ešte neskončilo, ale pokračuje..., a tak to aj bolo! Podpisy na celú stranu novín striedali sa s podpismi na polstranu alebo len na štvrtstranu, zrejme už koľko podpisov na ktorý sekretariát umeleckého zväzu došlo.

Zastavil sa u nás nečekané priateľ lesný inžinier Milan Hírš, pracovník Ústavu pamiatkovej starostlivosti v Bratislave: vracal sa domov z rokovania v Banskej Bystrici, boli sme mu na ceste, i keď trochu okružnej - cez Mičinú Hornú i Dolnú smerom na Veľkú Lúku. Dívala som sa z kuchynského obloka, ako vchádza do dvora s bachratou, spismi nabitou taškou, hneď som si pomyslela, že si nedal povedať a zase je po uši v robote, niežeby si oddýchol po opakovanom infarkte.

Milan sa už dlhé roky dôverne pohyboval medzi slovenskými spisovateľmi, umelcami, politikmi, publicistami, zaujímal sa o tvorivú prácu spisovateľov, ba i voľné chvíle najradšej trávil s nimi v Klube spisovateľov aj v súkromí, preto mohol byť aj v danom čase spoľahlivým informátorom o tom, čo sa deje v našich bratislavských kruhoch. Živo nám opisoval, ako sa mnohým umelcom do novej kampane nechce, lebo veď sa už ne jeden z nich dost' bol popálil na podobných akciách v minulosti. Ovzdušie rozhárané, napäté, nakoniec však predsa len podpisujú. Zavše

i za sľuby, aleba na výstrahy. Postupne podpíše každý, lebo ak ich na to neprehovoria pracovníci umeleckých zväzov, tak potom vlastní druhovia umelci, ktorí už rezolúciu podpísali, spravia všetko, aby aj váhavcov dostali do toho. V jednom vreci /spoľahlivo/ všetci pokojnejšie znesú výčitky svedomia i prípadné zahanbenie neskoršie. Výnimkou je vraj básnik Ján Smrek, za ktorým darmo prišla na byt celá delegácia zo Zväzu slovenských spisovateľov, aby podpísal rezolúciu, nepodpísal nič, alebo prozaik Ján Johanides, ten vraj pred delegáciou ušiel a vrátil sa, len keď už boli všetci na úradnom voze preč...

Keď zase muž Milanovi vyrozprával, ako to bolo s podpisovaním v Banskej Bystrici, Milan smutno poznamenal, ako mu závidí, že on jediný v ústave odmietol kampaň podpísať; aj Milan by to najradšej spravil, ale vraj sotva náporu odolá. Má ešte dve nezaopatrené deti, na krku ťažká, už roky ho sužujúca choroba srdca aj iné neduhy..., no my sme dopredu odobrovali všetko, čo spraví, len nech berie ohľad na svoje zdravie. Bledý, pod očami kruhy, lúčil sa s nami, svojimi dvoma starkými-kamarátmi, na tom našom dvore, ľútostivo sa obzeral po múroch starého staviska, tu i tam flakatých, po holých listnatých i stále zelených ihličnatých stromčekoch, zaletel pohľadom aj za potok k borovicovej hore a zavzdychol, ako je nám dvom dobre tu za vetrom.

- Z tamtej džungle, - potriasol chlapčenskou, nakrátko ostrihanou, ešte stále viac plavou ako šedivou hlavou smerom k ceste na Sliach a ďalej do Bratislavy, - z tamtej džungle treba ujsť...

Za vetrom sme neboli, ba mu ležíme v ceste, a to ešte severáku, ktorý tiahne našou dolinou od Poľany k Hronu: ani o tom sme si nerobili ilúzie, že sme tu úplne zaštitení pred všetkými nepokojmi doby.

Uprostred februára a ešte stále prebiehajúcej kampane dostala som zo Zväzu slovenských spisovateľov doporučený list, aby som i ja podpísala Rezolúciu umeleckých zväzov proti Charte 77: na pripojený blanco-papier, ktorý bol už opečiatkovaný znakom Zväzu, mala som dať svoj vlastnomučný podpis a čím prv to odoslať na sekretariát ZSS.

Bola som zrazu v pasci, z ktorej niet úniku, len alebo podpísať, alebo nie - to nie však znamenalo vydeliť sa z veľkej väčšiny slovenských spisovateľov, a ktovie, či za to v budúcnosti neniesť i nepríjemné dôsledky. Mala som knihu v tlači, ďalšiu v práci. A kampaň proti Charte som od jej začiatku odsudzovala...

Znovu som čítala materiály z kampane, pozerala si zákony, i tie podpísané Chňoupkom pred rokom, zdalo sa mi, že príde čas, keď bude odsudzovaná oficiálne i táto celá kampaň, a nie tí, čo sú jej terčom. Už i dovtedy som dosť ťažko znášala, že medzi mnou a mini je priepasť, vytvorená mojím priaznivejším osudom. Aj to sa mi zdalo, že ani niektorí naši poprední činitelia nepokladajú Chartu 77 až za také zlo ako napríklad Vasil Biľak alebo podľa jeho príkladu i viacerí publicisti, ktorí rozvirujú kampaň do obludných rozmerov. Od prezidenta G. Husáka sme si napríklad mohli zapamätať z jeho verejného prejavu k týmto veciam len toľko, že situáciu v Československu nemôže ovplyvniť, ak Chartu 77 podpíše dvesto alebo tristo ľudí. /Bolo ich už však oveľa viac, ako sme sa dozvedeli, temer tisíc./ Ani generálny prokurátor nebral vážne vyhlásenie o "sypaní otravy do našich studní", inak by bol nariadil vypátranie travičov, vzniesol na nich obžalobu a odovzdal ich súdu. Generálny prokurátor vo svojom verejnom prejave hlavne zdôraznil, že občania majú i práva, i povinnosti, že majú právo i na slobodný prejav, ak neškodí socializmu. Neprečítala som z riadkov jeho prejavu ani to, že by bol pokladal za trestuhodné, ak sa niektorí občania domáhajú u štátnej moci dialógu o svojich v zákonoch zakotvených právach.

Štvanica však pokračovala. Na televíznej obrazovke sa večer čo večer zjavoval pred správami i po nich čierny muž s ostrými črtami tváre, metal očami blesky, rozvášnený hnevom rozprával historiky poburujúce i poučné zo života podpisovateľov Charty počnúc od ich útlej mladosti, menovite oboznamoval divákov, ako sa prehrešovali budúci stroskotanci proti rodičom, učiteľom, proti vlasti i strane, a jeho povesti boli dopĺňané pokiaľ možno takými zábermi televíznej kamery z interiérov i exteriérov bydlísk, aby čo najväčšmi vyniklo, v akom

prepychu si ešte i dnes žijú všetci stroskotanci.

Komentátor televízneho vysielania súdruh Morávek zašiel až tak ďaleko, že s plnou rasistickou intoleranciou vyhlásil, že MUDr. František Kriegel je ako Judáš židovského pôvodu, preto vraj niet sa čo diviť, že "zradil". O MUDr. Františkovi Krieglovi, predsedovi NF ČSSR, tiež deportovanom sovietskym lietadlom po príchode vojsk 21. augusta, vedelo sa však všeobecne, že práve on jediný nás nezradil, lebo jediný nepodpísal v Moskve súhlas s príchodom a ďalším pobytom vojsk v našej krajine. Ja som o tom vedela z viacerých rozhovorov svojho muža s jeho priateľmi slovenskými i českými historikmi. Na Františka Kriegla boli aj inokedy v novinách útoky, nedalo sa diviť, že napokon aj on žiada Chartou 77, ktorú údajne podpísal medzi prvými, dodržiavanie ľudských, občianskych práv.

Medzitým priniesol muž z krátkeho pobytu v Bratislave nové zvesti aj o Dominikovi. Osobne s ním nebol, lebo Dominik sa ešte stále zdržoval v Prahe, liečili ho v nemocnici, no z rozhovoru s Dominikovým kamarátom Ďurom Špitzerom, ktorý tiež bol už roky mimo Zväzu slovenských spisovateľov, dozvedel sa muž o akcii, akú podniká Ministerstvo kultúry v Bratislave na "záchranu" Dominika Tatarku z Prahy. Prostredníkom všemožnej výpomoci Dominikovi, ktorú chcelo poskytnúť ministerstvo, mal byť Ďuro Špitzer sám, pretože malo ostať akosi utajené, že úrady chcú Dominikovi poskytnúť nejaké výhody, Dominik by nič takého v danom položení neprijal. Mužovi sa Špitzerov postoj nepozdával, nevedel to pochopiť. Jednako, vedeli sme, medzi Ďurom a Dominikom je už dávnejšie priateľský vzťah, a bolo treba aj to pripustiť, že Špitzer predovšetkým chce Dominikovi pomôcť v jeho doslovnej biede a starostiach so zdravím, to predovšetkým.

Po návrate z Bratislavy pustil sa muž konečne s plnou energiou do plánovanej práce o prvopočiatkoch partizánskeho hnutia /1940-41/ v Liptove. Práca sa mu darila, písal ju uvoľnene, kartičky aj iný materiál dobový mal poruke prehľadný. Keď mi dal prečítať prvú verziu, už dosť obšírnu, zdalo sa mi, že je to iné než jeho predošlé práce, malo to charakter osobnej spomienky človeka, ktorý je síce ešte mladý, nesnaží sa prizvukovať jedinečnosť svojich osobných postojov a činov, no na ich pozadí opisuje deje obecné ako dôležitejšie a motivujúce i všetky osobné príbehy. Pozdávalo sa mi to a muž celý šťastný sa mi priznal, že takto by chcel pokračovať i v ďalšom

rozvinutí príbehov celokrajinných i osobných, lebo veď jeho život mladý bol vtedy celý v pohybe, ktorý mal zmeniť svet po vojne. Snuli sme spolu plány, že takto spracuje i svoje povojnové osudy. Veď ako vysoký vojenský činiteľ /náčelník Vojenskej politickej akadémie/, poslanec po vojne, potom člen rozličných organizácií, komisií atď., neskôr aj zakladateľ slovenskej odbočky Vojenského historického ústavu prežíval počas druhej a potom i tretej, už socialistickej republiky rozličné dramatické situácie a udalosti s vlastným postojom k nim, bol tiež členom rehabilitačnej komise pre skúmanie aj rozsúdenie nespravodlivých rozsudkov prvých socialistickej československých súdov, celá tá ťažká doba ležala v jeho čerstvej pamäti ako skala, ktorú túžil odvaliť - ale taký obrovský materiál zážitkový, archívny, dá sa to vôbec zvládnuť? Povzbudzovala som ho k tomu, ale sama som pochybovala, pridobrem som poznala ťažkosti zdravotné, ktoré tak húževnate premáhal.

Ako hovorí aj naše porekadlo, všetko má svoj koniec...

Hrniec s divotvornou kašou sa vyprázdnil, podpisov ubúdalo až celkom ubudlo, iba tu i tam zjavil sa v tlači odstavček s menami podpisovateľských oneskorencov. Vesele kráčala som si popred lukavické domy širokou vozovkou k mostu, potom cez potok k neveľkej štvorcovitej prízemnej budove Miestneho národného výboru s hasičskou vežou, mala som telefonickú výzvu z Bratislavy, iste nič vážne, nedala som sa rušiť v pocite uvoľnenia z toho, že kampaň už čoskoro celkom zhasne, mňa obišla, budem sa môcť vyhovoriť, že som list s výzvou podpísať rezolúciu dostala neskoro.

Ešte som musela niekoľko minút čakať, vstúpila som z úzkej chodbičky do bočnej miestnosti-knižnice, kde v príjemnom teple dobre rozkúrených kachiel /kúrila a riadila knihovníkova mama, celá rodina bola v obecných službách/ sedel za stolom sám knihovník, vedúci straníckej skupiny v obci. Pozdravili sme sa, zdvihol oči od novin, pichol zápät prstom do ktoréhosi riadku v novinách, pozrel poloprisne, polorozpačito na mňa.

- Ešte stále som vaše meno nečítal. Tak vy nechcete odsúdiť Chartu?

- Nepoznám ju.

- Tak vám nestačí, čo naše noviny o nej píšu, čo naši vládni predstavitelia o nej prehlasujú? Tak vy im neveríte?

"Verím, neverím, všakáno," chcelo sa mi povedať, "napríklad v Pána-

boha - aj s tou našou vierou v tomto červenom storočí je to, všakáno, všelijaké," ba i to mi prišlo na um, ako sa i my dvaja na lukavických pohreboch so spevníkmi pod pazuchou stretávame /civilný pohreb som ešte v Lukavici dovtedy nezažila/, ale som si to všetko razom rozmyslela a iba to som zahundrala, že aj kedysi, a už za socializmu, naše noviny soptili, akí zradcovia sú tí a tí naši občania, boli to poprední komunisti, ktorých naši štátni prokurátori obžalúvali, naše súdy súdili, naši kati popravovali, ba i to sa stávalo, že niektorí z odsúdených útrapami vo väzení už celkom zlomení a v mysli zatemnení sami uznávali, že sú zradcovia, ako takí sa i kajali, i pred kata tak predstupovali - a čo to boli za osobnosti, naozaj z prvých, čo proti fašizmu a za socializmu bojovali i budovali ho, zle aj pomyslieť, - celkom som sa rozhorlila, cítila som, že mi aj líca planú.

- Veru tak, veď aj pána prezidenta Husáka vtedy súdili, na doživotie odsúdili, ale chvalabohu, že on sa zachránil, ba prečo?

- Hovorí sa, a je to tak i v súdnych spisoch, - povedala som už trochu pokojnejšie, - že jeho nezlomili, že on nepriznal, čo mu nancuovali na priznanie, odmietol obžalobu, ale o tom nič presne nevieme, - stíšila som hlas.

- No dobre, ale predsa, - vrátil sa z doby do doby, - teraz je to iné ako vtedy, a tak keď teraz vysoký predstaviteľ strany vyhlási niečo za otravu a lepru...

- Básniť u nás môže, kto chce, básnia aj ministri, veľa sa u nás nabásni, - odsekla som.

Zase stuhol, zmĺkli sme obaja. A už drnčal telefón v susednej zasedačke. Dal mi veľký kľúč od nej, o chvíľu som už hovorila s úradníkom literárneho oddelenia Zväzu slovenských spisovateľov: on, kedyže už pošlem svoj podpis pod rezolúciu? Ja - nech mi oni pošlú Chartu 77, aby som ju poznala. On, vraj ju na Zväze nemajú. Ja - a tak ju skade spisovatelia poznajú? - Vraj nepoznajú, Chartu žiaden slovenský spisovateľ ani vo Zväze, ani inde nemá, nečítal...

- Tak nečítali, a podpisujú proti nej? - opáčila som. Po chvíli ticha on:

- Podpisujú.

- Tak podpisujú, a Chartu nepoznajú, - zanovite som opakovala.

- Nepoznajú, ale predsa len, - začal už aj ten zväzový, bratislavský, podobne ako lukavický o verení-neverení našim novinám, našej vrchnosti.

- To je predsa nezmysel! - vybuchla som.

- Chápeme vás, ale dajte si povedať, veď viete - tento rok idete na návštevu k maďarským spisovateľom, spomínali sme aj iné cesty, veď vy ste temer nikde neboli, napríklad ani v Paríži...

Panebože, Paríž, Paríž! Paríž, do Paríža! - vyvrátila som oči k vysokej bielej povale zasedačky lukavického MNV, zatočila sa mi hlava, zatočil sa celý dom i svet. Chytila som sa rukami stola, pozrela som von oblokom, uvidela som biele husi na ľadovozelenom potoku, začula som ich divný jesennozimný gagot. Paríž! Celý život som za ním túžila! Druhí chodili, čo ani Rimbauda, Villona, Baudelaira, Exupéryho neprekladali, ba ani po francúzsky nehovorili, o francúzsku literatúru, umenie sa nezajímali, ja som po Paríži len v snoch alebo pri prekladaní blúdila, a hádam by mi to srdce /55 rokov!/ už ani nevydržalo, keby som raz do Paríža skutočne vkročila: Pociťila som slzu, chladnú na horúcej pokožke.

- Súdružka Ponická, nepočujete ma? Ešte ste tam? Ostaňte...

- Tu, - zotrela som slzu, čo to robíš, prihovárал sa rozum náhlejšou zocítenosťou, veď je to hádam i pre teba takto lepšie, že si nebola, že iní chodili, mohla si inak tam byť, a už si to spoznala tak, že to je len tvoje, a keby si tá šla a spoznala všetko zblízka, v realite, ako sa vraví, spľasne tvoj sen, neuvidíš už, čo si si sama v predstavách vystavala; a Pešť? Prišiel mi na um list, ktorý mi poslal jeden maďarský spisovateľ ako odpoveď na moje spytovanie sa o otcovi - bola som totiž v literárnom časopise v texte jeho autobiografického článku zazrela svojho otca, osemnásťročného, na fotografii vojenských dobrovoľníkov z Lučenca roku 1917..., tak už ani s otcovým veliteľom z prvej svetovej vojny sa nestretnem. Ale Pešť ma tak nebolela. V Pešti som už bola - ako v predstavách, tak i v realite - viackrát. A ktovie, či ma aspoň tá, i keď nepodpíšem, nepustia..., a už som sa dívala nie von, ale na dlážku, behal po nej bystrý slovenský pavúk, no čo, ani ty už odtiaľto do Paríža ani do Pešti, ba ani len do Bratislavy nepoletíš, a predsa ako tá teší žiť, hýbať sa, bežať z kúta do kúta i v tejto nevlúdnej, studenej miestnosti.

- Súružka Ponická, tak čo? Počujete ma? Ešte máte čas, ešte, - počula, počula som hlas v telefóne, ale už zďaleka..., vzdaloval sa, ani on ma už asi nepočul, možno vypli oba hlasy priamo v centrále.

Kľúč som vrátila, šla som domov. Na potoku boli husi, už nemávali krídlami, ani prekrásne divne, jesenne negágali, možno sa mi to len zdalo pred chvíľou. Trochu podúvalo, dobre sa mi dýchalo. Na oblohe stáli i prelínali sa hustobiele podobenstvá, stromy dolu v pohybe vrzgali konármi akoby na protiveň svojej mŕtvej meravosti, cítila som plné uvoľnenie, akoby všetko, čo mi v uplynulé týždne trhlo nervy a kazilo spánok, bolo sa prepadlo do ničoty.

Keď mi asi o týždeň po prvom doporučenom liste zo Zväzu slovenských spisovateľov prišiel druhý, tiež doporučený, ale hrubší, v prvej chvíli som myslela, či mi znovu neposielajú biele papier a výzvu, aby som sa podpísala pod rezolúciu proti Charte, a pre istotu súčasne aj nejaké formuláre, ktoré mám vyplniť, aby ma mohli vyslať na zahraničnú cestu. No mýlila som sa veľmi - v liste bola tentoraz pozvánka na 3. zjazd Zväzu slovenských spisovateľov na deň 2. marca 1977, vytlačená na kriedovom papieri, okrem nej Rokovací poriadok zjazdu, Pokyny pre účastníkov, Prihláška pre cezpoľných na ubytovanie v hoteli, tenký modrý Hlasovací lístok č. 132, Prihláška do diskusie a Návratný lístok pre spisovateľov, čo sa zjazdu neúčastnia: na pozvánke bolo uvedené, že sa môžu z neúčasti ospravedlniť dvomi príčinami: vážnym ochorením alebo zahraničnou cestou.

Bola som rozrušená: nejako mi nehralo, že zjazd sa bude konať v súčasnej rozháranej atmosfére, a prečo tak naraz. Nemalo som chuť ísť naň, veď nielen v r. 1977, ale už aj predtým som sa stránila rozličných akcií, organizovaných naším zväzom jednak pre odlúčenosť od hlavného mesta, kde akcie prebiehali, jednak z vedomia, že už toho bolo dosť, v mojom veku mala by som mať konečne pokoj pre sústredenú spisovateľskú prácu; takto som odmietla ísť pred dvoma rokmi i na nové spisovateľské školenie do Budmeríc /tuším ta šli len starší, v normalizácii preverení spisovatelia/, školení som mala raz navždy dosť z toho prvého a jediného kedysi v päťdesiatych rokoch; napokon som po absolvovaní posledného, 2. zjazdu ZSS v roku 1972 zistila, že nemá už žiaden význam chodiť na zjazdy, pokiaľ tam mám byť len rukou, čo zdvihne na súhlas svoj hlasovací lístok.

Nepočítala som však s tým, že moji vyhodení kolegovia ďalej nebudú smieť písať, ale ani s tým, nakoľko ma budú ich osudy mrziť, ani s tým, čo sa zbehlo v roku 1977 okolo Charty 77 a okolo proti-chartistickej akcie - Rezolúcie umelcov. Nedokázala som sa počas štyroch rokov svojho úniku do Lukavice sústrediť na svoju prácu tak, ako som so to bola predsavzala. Ďalej som sledovala, čo sa deje alebo ne-
deje v našej súčasnej literatúre, čítala som nové knihy, beletriu i odbornú literatúru, chýbali mi v jednom i druhom autori, ktorí nesmeli publikovať, v literárnej kritike ma zarážal návrat k dogmám a servilnosť voči vrchnosti, v odbornej literatúre o umeleckom majstrovstve som darmo hľadala ukážky z tvorby jedinečného majstra novodobého krásneho slovenského slova Dominika Tatarku: našla som záplavu príkladov na umelecké vyjadrenie z textov Hany Zelinovej, autorky konvenčnej v príbehu aj myšlienkach, aj z textov iných priemerných, podpriemerných autorov, ktorí vďačili za svoj úspech hlavne normalizačným pomerom a svojej prispôsobivosti, ale slovesne a fabulačne nepriniesli nič nového, ba zaostávali za predchodcami. Tým, že už aj autori odborných literárnych pojednaní prijali nové poradie hodnôt a tvárili sa, akoby Tatarku, Ťažkého ani iných nebolo, zafixovali oklieštený stav našej spisby tak, že vlastne odobrovali pokles hodnôt v tvorbe a rušili jej prirodzenú kontinuitu umelecky vývinovú i historickú. Nedalo mi pokoja, ako sa zhoršili i vydavateľské pomery, sama som skúsila, ako sa vydanie knihy pre deti preťahuje až štyri roky, zatiaľ čo bezcenné propagandistické brožúry, akou bola Minaříkova o tom, čo skúsil ako československý špión v rozhlase Slobodnej Európy v Mníchove, mohla vyjsť po uverejnení v tlači o polroka knižne. Toto aj mnohé iné javy spôsobili, že som často pre zápisky o javoch doby v súčasnej literatúre a vydavateľskej činnosti zanedbávala svoju prácu; sledujúc súčasné domáce i svetové udalosti, rozhodovala som sa už v r. 1976, keď mal byť náš tretí zjazd, že predsa len ešte raz na zjazd pôjdem, ale tam poviem, čo všetko som vypozerovala a čo ma mrzí a čo by bolo načase prevetrať, napraviť. Zjazd sa vtedy nekonal, bol odložený, no ani po roku neboli pomery v literatúre iné než pred rokom, ba zdalo sa mi po všetkom, čo kampaň proti podpísateľom Charty priniesla, ešte horšie. Navyše zamedzenie vydávania kníh vyhodnených autorov trvalo zase o ďalší rok dlhšie. Znovu som i nechcela, i chcela ísť na zjazd. Dôvody tie isté. No už som vedela, že keď nepôjdem, pokoj mať nebudem; všetko, čo som v čerstvo uplynulých dňoch, týždne prežívala, neodolateľne ma nutkalo ísť na zjazd. To ma

zároveň zaväzovalo pripraviť si naň diskusný príspevok. Ak nie, nemá význam ta ísť. Hovorila som o tom i s mužom, bolo mu ľúto mojej práce i akejsi nepriazne osudu, že práve teraz, keď mám niečo i v tlačí, zase sa idem dať vytrhovať. Keby som pritom nemala ešte i rodinné povinnosti, dcéra a zať ešte stále študovali a mali dve malé deti, mama v Sliachi mala svoje nároky na moju spoločnosť..., ale čo robiť, vedel, že to, na čo sa chystám, je silnejšie než všetko iné, a chápal, že od toho závisí i to, ako a či ešte budem písať. Preto ma neodhovárať, len nadhodil, aby som si od svojho vystúpenia na zjazde neviem čo nesľubovala, že môžem ostať aj sklamaná, lebo veď sa už všeličo povedalo, nadiskutovalo, z čoho sa zavše i všeobecné uzávery spravili, a nič, všetko šlo po starom. Mnohú dobrú vôľu i odhodlanosť pohltí obludná všeobecnosť, veľa slov.

Rozmýšľala som o jeho slovách, ale i o tom, ako a čo povedať, aby to nebolo len všeobecné. Spomínala som si na diskusné príspevky českých a slovenských spisovateľov z dávnych zjazdov, najmä na tri z 2. celočeskoslovenského zjazdu /1956/ v Prahe, Hrubínov, Seifertov a Tatarkov, prečo a ktorý bol ako účinný, rozmýšľala som o svojich možnostiach povedať to hlavné konkrétne a pôsobivo, žila som v tom dni i noci, pri varení, riadení i na prechádzke a vo sne, až tu raz večer, práve keď sme s mužom počúvali vysielanie z rozhlasu a ja som pritom, ako mám vo zvyku, šila a vovliekala si niť bez prevliekačky do ihly s dosť úzkym uškom, a keď sa mi to podarilo, náhle mi ako blesk preletela hlavou myšlienka:

- Ale nemá konkrétne vymenovať, to nebude všeobecné, krstné i priezvisko každého, kto bol vyhodенý zo Zväzu slovenských spisovateľov?

- To nie, to bude riadne konkrétne, lenže aj - riadne riskantné, - povedal muž polovážne-poloušmevne. Hádam ani neveril, že by som to naozaj chcela spraviť. Ale ja som už bola spokojená, už som v duchu radila meno k menu, bude to dlhý rad mien, vlastne ani neviem presne, koľko a kto všetko. Keby som tak mala nejaký zoznam vylúčených autorov! Na nič také som si nevedela spomenúť. Uvedomovala som si aj svoju časovú tieseň: do zjazdu mi ostávali ledva dva týždne, a dovtedy som mala dokončiť ešte aj úpravu rukopisu, netrpezlivo vyčkávaného v redakcii, osobne ho zaniest do Martina, a iba potom začať uvažovať o príprave textu diskusného príspevku!

10.6.86

Milý Václave, především díky, že jsem si tu knihu směl tak brzy přečíst. Je to základ spisu jakéhosi nesvatého Augustina, tedy takového, který se od svých hříchů, selhání, paradoxů a rozvratně nutkavých nadání i psychóz neutekl do ustavování velké všeplatné ideologie, ale při vší důvěře, že transcendentno, jak o něm mluví jiní, něco je, pevně a rovně se všemi zůstává mezi lidmi na zemi.

----- Třebaže se v Dálkovém výslechu (dále DV) na některých místech píše o tom, co o Tobě vím jinou cestou, a třebaže si občas myslím, že postupy Tvého myšlení taky už trochu znám, je to text rozvratný. Žádný balzám. Patříčně rozvratný a podšitě i pádně argumentující text i v bodech, kde by jedna část HP (tím myslím Havlovský Paradox, viz dále) raději zaučinkovala ve prospěch smíru třeba i sporně pozitivního. Mělo by to brzy po češtině vyjít ve třech až čtyřech jazycích: nejdřív snad německy, aby to ještě zachytilo těch sedm tisíc (a nejspíš mnohem víc, přičtou-li se chudí či váhaví, čtoucí v knihovnách), kteří - snad zčásti i díky chápavému a křivému ocenění nebožtíka Bölla - zakoupili a nepochybně též prodiskutovali Dopisy Olze (DO), pak anglicky, francouzsky, španělsky.

Protože mě před hodinou znovu volal K, může-li si už pro to přijít, nemůžu se ani pokusit o pokus, abych hned teď DV soustavně hodnotil. Uvedu jen něco z poznámek, které jsem při četbě a hned po ní zapsal.

Na str. 8 jsem si šťastně oddechl po Tvé prosté a výmluvné odpovědi na otázku tazatele z téže strany (ve vydání edice Rozmluvy jde o str. 12-13). ----- Ve vztahu k tomu, o čem a jak mluvíš Ty, mi tazatelova formulace otázky připomíná sociální nestoudnost "pravičáctví" a zvláště neokonservativismu ----- Na svobodném Západě mi to připadá ještě mnohem trapnější než v "říši zla".

Jistě už víš, že texty, které ve mně vyvolávají spor - můj vnitřní i s původcem - , jsou mi nejcennější. Takže mi nezazlíš aspoň letmý záznam sporu ohledně Tvé str. 11-12 (ed. R 15-17) ---- Na Tvých dalších sto padesáti stranách jsem zjistil, že se tam k téže otázce vracíš s podstatnější argumentací. Ale přece jen --- jakkoli od Tebe i sám od sebe vím, že nemáš na mysli "ztrátu" dě-

jinně časovou, pořád mi ta řeč o "ztrátě metafyzických jistot" a "nadosobní mravní autority" atd. připomíná ztracený ráj, nostalgii po zlatém věku, celou tu soustavu bájí: a to ovšem jsou plody myslí a imaginací, v tom či onom století právě přítomných, jenže snících o něčem lepším a "smysluplnějším", než co se právě v nich a kolem nich děje. Přitom "metafyzické jistoty", není-li jich dosaženo zcela individuálně čili též ojedinele, jsou méně vědomě či vědoměji založeny na institučně organizovaných ponaučeních, shromážděních, promluvách a rituálech: "jistota" tisíců mohla být pro sta stejně cenných lidí trapnou vírou v nástroj zneužitý stávající mocí. Prostě se růst vyvinutějších myslí zhruba rovná růstu lidských dějin a rozdělení světa na "přirozený" a na ten, který svou přirozenost ztratil, se patrně v každé myslí opakuje hned od prvního zákmitu lidského vědomí. Méně dobře myslících, méně energických, méně nadaných, méně přátelských, méně výkonných HP byly a jsou ve světě miliardy. To je to skvělé nadání, úsilí, výkonnost HP=VH, že se v každé hře i v jakémkoli jiném textu vždy znovu osměluje říct, jak jsme sami strůjci a naštěstí občas i rozbíječi svých vlastních vězení. To jen z nostalgické dálky (Času i přítomného místa!) se nám "metafyzické jistoty" jeví jako pěkné. Jen co si však někdo stoupne na takovou "jistotu", velmi pozemsky si kdeco a kdekoho začne podmaňovat. Taková je "přirozenost" lidí a světa. Asi je tu "ztrátu" třeba definovat trochu jinak. Asi je to záhada terminologie - odpusť mi - , ale co je přirozenějšího a pravdivějšího, než co denně nyní a pokud možno vědomě žijeme. Taky ten fakt, že svět "se začal člověku vymykat z rukou", asi je cosi každodenního i historického. Už opravdu jen ve zkratce: například středověkému i raně novověkému papežství se v jeho "metafyzicky" opřené nadutosti ten "pyšný antropocentrismus moderního člověka" stěží vyrovná. Jak by Ti potvrdil Tvůj vysvěcený jmenovec (jak ten vynikající lidský tvor prozradil aspoň mně), vyznavači víry na vysokých místech jsou morálními postoji totožní s bezohlednými věřícíky a využívateli technologie zcela odjinud - už nejsou zdaleka antropocentričtí: středem zájmu je jim jejich "lobby", jejich sortiment apriorismů vyhlášených za svaté jako záruka pokračující moci, jejich skupinka jako sounáležitost obročníků. To se ví, že tím nemyslím faráře ve Skutči - ale nedá se důvěře důvěřivých nabídnout něco poctivěji domyšleného a méně zatíženého ve vrcholu pyramidy mocenskou mentalitou?

A Ty to ovšem vzápětí říkáš: "aby člověk byl mírou všech

struktur". Krásná třináctá stránka (ed. R 17-18). Pochybnost je jen o tom, že "člověk" je i ten, který mocensky zneužívá jakékoli struktury, jen co je institučně ustavena - či ani instituována být nemusí. Stačí přátelská skupinka. Zažil jsem to před půlstoletím u Kamila Bednáře a nedávno byla příležitost pocítit, že se to děje i v mladších generacích. Mluvil jsem na jednom večírku s jedním přítelem a s jedním známým. Mají staršího a vyššího známého, jemuž se cítí být zavázáni. Ten u toho byl jaksi jen po duchu, když jsem se letmo zmínil o Waldheimovi. Nebyl v té chvíli ještě zvolen, ale přišlo mi trapné od svobodných lidí, že si podle zpráv skoro jistě zvolí za prezidenta někoho, kdo z jistých, patrně falešně "politických" příčin neměl odvalu psát ve své autobiografii o třech letech svého života prožitých za obecně nejstrašnější doby (zatím) našeho století: tvrdí tam, že jen co ho odvedli do armády, hned ho zas propustili. Když mu nedávno bylo připomenuto, že věrně sloužil pod Hitlerem tři a půl roku, odpověděl, že ta léta neměl za důležitá, proto o nich nepsal. Hloupá trapnost, ale podle předběžných odhadů na území jménem Rakousko žijí z 54 % hroši místo lidí - jenže dost jich žije zjevně i v Praze: dva podřízenci třetího se do mne pustili, že nemáme právo někomu mluvit do volby prezidenta, když sami atd., jenže se taky uchýlili k argumentu, že je to zasahování do záležitostí jiného národa a státu, takže byla příležitost užít jako protiargumentu toho, o čem nyní často mluví BBC i sama Vídeň: lajtnant Waldheim samozřejmě nezasahoval do záležitostí jiných národů a států, když poslušně s Hitlerovou armádou přinejmenším provázel vojska hledící vyvraždit jugoslávské partyzány a jejich pomocníky ve vsích a pomáhající odvážet mezi jinými i soluňské židy i Židy na smrt v plynu. Má se odpouštět, je to dávno! řekl mi přítel z těch dvou. Ano, snad i takovéhle věci se můžou odpustit - jenže Waldheim nikdy neřekl, co se má mu odpustit. Hostitel si mě pak odvedl. Zaslouchl jen poslední dvě tři repliky, takže mi spíš bezděky než s jakýmkoli stranickým úmyslem sdělil, čím názory mi byly projeveny. Zle mi to připomnělo Kamila Bednáře.

Když jsme u vůdců, máš vlastně čistší a nezávislejší poetiku života než já a mnoho jiných. Omlouvá mě trochu, že když mi bylo osmnáct, Bednářovi už bylo vzdělaných a zkušených třiadvacet? Kdybych se měřil s Tebou, asi bych omluven nebyl. Jenže já vyrostl na průměr i fyzicky velmi pozdě, a co teprv jinak.

"Kdyby byli voleni jen a jen lidé" - str. 16-17 (ed. R 22): mám o tom ve Stvořitelích, možná žes to už četl. Nejbližším přítelem mého otce byl JUDr Krouský - i Tvůj otec ho jistě znal - , prvotně advokát, pak i senátor za nár. socialisty, zároveň však vymýšlitel různých podvratů, z nichž nejvýznamnější byl a zůstává jeho pokus skloubit zde tehdy zavedené "poměrné zastoupení" v parlamentě se zastoupením obvodně osobním, jak podnes trvá v Británii, i když se tam ovšem zhruba ze tří čtvrtin zprznilo v zastoupení stranické: v takové míře ústředí stran rozhodují, kdo v tom či onom obvodu bude kandidátem. Dr Krouský žádal, aby jeho - podle mne důmyslně rozumný - návrh strana podepřela. Beneš, Zenkl atd. byli proti. Krouský rezignoval. Nikoli životně. Jsme tu ves: dál sice hleděl získávat příznivce pro svůj vynález, ale živil se jako advokát a především jako obhájce téhož Melantricha, kde si tak skvěle (právnicky jistě často těsně nad propastí) vedl drahocenný a nadále žijící Bedřich Fučík. Krouského návrh a zkušenost, spolu se zkušeností obecně britskou, učí tomu, že sice jsi naprosto v právu, když navrhuješ osobní ručení zástupců za zastupované - bez prostřednictví nadřazených ÚV - , že však lidé jsou uhnětení trochu jinak: nejen chtějí mít klid a pohodlí, ale - často v rozporu s klidem a pohodlím - strašně jim imponuje moc. Za kým nestojí nějaký majestát, většinou je bez vyhlídek. A jen co někdo má takzvané charisma, je zvolen a octne se blízko centra moci, už jede a voliči jsou mu jedno. Tím nechci říct, že se od osobního ručení kdekoli a v čemkoli má ustoupit. Jen je třeba změnit obojí, lidi i mechanismus. Kdy začneme?

Když na str. 17 (ed. R 24) odpovídáš na tu - opět jaksi absolutisticky nedomyšlenou - otázku svým "...doufám", připadá mi to trochu slabé. Toto je jediný případ, kdy navrhuju, aby to bylo ve vydání pokud možno změněno. Zhruba snad v tomto znění: "Je proč si myslet, že je to možné. Důvody najdete v dějinách i v individuálních biografiích, ať zapsaných či nezapsaných."

Str. 20 (ed. R 28), Peroutka, Ty a Warrenova komise. Četl jsem z té zprávy dvanáctisvazkový paperbackový výtah. Opravdu (snad, pravděpodobně, možná) je to něco apriorně mocensky zmanipulovaného (pamatuješ, jak jsem na Hrádečku říkal, že napíšu rozhlasovou hru ON, podle níž to zpunktoval příští manžel Jacquelyny, loďař Onassis? a Tys mě varoval, že mě jeho lidi odposlouchávají a odpraví mě). Nebylo to zmanipulováno ve prospěch republikánů ani

demokratů, ale podle určitých výkladů ve prospěch zachování zatím nejsvobodnější velmoci tohoto světa. Zase jeden paradox: rep. či dem. stranictví by v tomto případě možná porušilo běh spravedlnosti, pravdy a práva míň než zájem "čisté" Ameriky. Tam možná začíná trapnost nacionalismu, na který pak spoléhal Nixon při Watergatu a který se od těch dob ~~zle~~ rozrostl i jinde ----- Ne že bychom někde nahoře (krom skromné možnosti, že jistý díl Olafa Palmeho byl vpuštěn do neutrálně velkorysých nebes) měli či mohli mít zastání, ale nejsilnější - jak říkáš pak kdesi dál - je člověk, když je sám. Jakmile národa, Evropy, střední Evropy, Rusi, svaté Rusi apod. začne někdo užívat nikoli jako životního prostředí, tolerantního společenství, přátelského seskupení, ale jako bašty pro své ideologicky palebné baterie, je to nejen důkaz jeho vnitřní slabosti: sám tím dál ničivě otrásá svým intelektem i povahou, a dosáhne-li v těch skupinách moci, je to zlé i pro ně. Ale zpět k Warrenově komisi: je mi líto, že Peroutka její neukončený, zmanipulovaný, z "ušlechtilých" důvodů falšující výrok přijal. Pamatuju se, že když jsem to v té prastaré exfordské věžní komůrce četl, bylo v tom něco temně vzrušujícího a pro člověka (jako člena lidstva) ošklivě zahanbujícího - zvláště v těch vynechávkách tam, kde se prý nutně muselo vyslyšet a projednávat tajně čili "kabinetně" - v zájmu čeho? V zájmu potlačení pronikavého vědomí o tom, co jsou lidé a co je svět. A Peroutka se možná bezděky v tom pozdním věku bránil obdobě toho temného vzrušení a hanby.

K poutavým str. 28-29 (ed. R 36-37): přečti si, prosím, co se dalo v téže dobříšské lokalitě o osm let dřív. Viz květnový Obsah.

Str. 34 (ed. R 45-47): prvně čtu tak uceleně Tvou vojnu a je to Twain, Vonnegut, Saroyan, Frigo - ale obdoba jejich zkušeností a zápisů ze zcela nově autentické strany. Zvláště Saroyana mi to připomnělo: z hlediska potřeby dorazit Hitlera sporně, ale z pacifického stanoviska oprávněně se hleděl se skupinkou dalších po odvodu udržet v armádní filmové skupině co nejdéle. Jenže brzy samozřejmě nastalo dilema či rovnou dramatická zápleтка: dostali za úkol vytvořit scénář a film o tom, proč si počíná špatně dezertér - který jim ovšem byl sympatický. Nastal paradox skoro rovný HP: snažili se, ale protože jim to jednak nešlo od ruky a za druhé nadřícení jednu verzi za druhou vraceli jako nedostateč-

ně pádné odsouzení dezertéra, prodlužovalo se tím trvání armádní filmové jednotky. Nadřazeným nestačila ani desátá verze, kde se tvůrci odhodlali znechutit dezertéra lidstvu tím, že přímo na plátně měl kopnout vlastní babičku. Kam, není řečeno. Filmová jednotka byla rozpuštěna přece jen dřív, než se Hitler podpálil a Němci přestali vražedně blbnout. Takže saroyanovsko-havlovsky autobiografický Wesley Jackson přece jen na frontu šel.

Str. 47-48 (ed. R 63-64): trochu znovu namítám, že ta "krize" - zde jako téma a motiv "absurdního divadla" - není něco tak úplně nového. Ke "ztrátě absolutna" docházelo v mnoha za mnoha dob. Ta nynější ztráta je něco přece jen specifičtějšího. Cosi naznačil Ortega y Gasset ve Vzpouře davů: je dovoleno iracionalitě nechat si sloužit racionálními mozky a výkony - jak to, že to ty mozky dopouštějí? (Speer popsal mnoho stran, historicky i psychologicky zajímavých, ale to hlavní, své pouto k moci ztělesněné Hitlerem, prakticky vynechal - škoda --- jenže vrahův komplic stěží může přiznat to hlavní: že mu přízeň mocného vraha v jeho vlastním smyslu pro moc lichotila, vražedně i pro jeho lištější racionalitu.) Ne, dnešní návrat k iracionalitě - jakkoli snad údajně či skutečně orientované spíš nábožensky než mocichtivě - asi není dobrý úkaz. Po jejím přijetí je bez jakékoli intelektuální argumentace nakonec dovoleno cokoli. I v té relativně soudné, empiricky založené a pro výraz myslí naprosto svobodné Anglii a rovnou v Oxfordu dnes existuje neokonservativně iracionalistická škola historiků, která nemíní rozsuzovat a pátrat, co je fakt a pravda, ale přiznaně soudí i dávné lidi a děje podle své nynější "ortodoxie" a "dogmatu": jen a jen z toho hlediska. Že přiznaně, to je jediná polehčující okolnost: víme, na čem jsme. Ale ještě k těm "ztrátám" a "krizím". Je asi, jak jsem se už snažil naznačit, v podstatě člověka ztrátu a krizi trvale pociťovat, být jimi ve svém vědomí ovlivněn, jednat tak, že se ztráta a krize tím jaksi potvrzují. Čili je to v přirozené povaze člověka (třebaže Arendtová důmyslně namítá, že člověk skoro nic nemůže o své povaze vědět, protože se na sebe nemůže podívat zvenčí ---). A musí se tedy z toho vycházet jako z něčeho nikoli dobově či místně způsobeného (kým? lidmi? bohem? prvotním třeskem?), ale přítomně vždy znovu daného. Pamatuješ, jak jsi mi říkával: "Nestěžuj si tolik." Naštěstí jako bys už dlouho nebyl měl příležitost k takovému napomenutí. Byl jsi ovšem tenkrát v právu. Teď mě ve zcela odosobněném smyslu napadá

nad těmi "ztrátami" a "krizemi", že takové pojmenování nynějšího průběhu lidské situace ve světě je jakousi stížností na cosi neodbytně základního a nezměnitelného, jako je samo povětří světa a fakt, že tělesně i jinak jsme, co jsme - stížností, která odvádí energii myslí od čehosi podstatnějšího, specifitějšího, změnitelného. Snad.

Str. 56-57 (ed. R 73-75): to by měl znát a vyrozumět každý, kdo se fenoménem HP=DV=VH zabývá. Je to jedinečná a prostě i srozumitelně sdělená zkušenost.

Str. 64 (ed. R 84-85): závidím Ti - opravdu snad jen a jen "v dobrém" - samozřejmě daleko víc než tu zlacenou vizitku od Becketta (ač je cenná dost a dost): hlavně například tak nádherně prostou, neúprosně tvrdou, přitom i vlídně rozumnou stránku, jako je toto sdělení o "úloze" spisovatele tady a jinde. Mělo by to vyjít zvlášť v USA a v Anglii. Aťe to není tak důležité jako fakt, že tu existuje mysl, která to takhle dokáže zvážit a artikulovat. Lidství schopné zplodit takového jedince je asi opravdu à la longue nezničitelné (co se možná stane zanedlouho, to o této přítomné trvalé nezničitelnosti nerozhoduje - je přece myslitelné, že vyznačiči iracionální vůle k moci a k ničení všeho jiného i se svými podřízenci v kterékoli končině světa jsou nástroji čehosi nesrozumitelně mimolidského ---).

Str. 89 a dál (ed. R 119 a dál): i toto Tvoje "kdyby" nezbytně je "ošidné". "Hrdá svéprávnost", "národní sebevědomí" - i já byl při všem sporu se svou skepsí a při pokusech o okamžitou analýzu dojat a pokoušen k všennárodnímu nadšení, ale skoro podobně jako za mnichovských nocí a demonstrací (kterých Tys byl ušetřen - ale sneseš-li to, prosím, přečti si povídku Ztracená země - jen tu povídku, ne těch 500 stran podle ní nazvaných - a snad tam něco z toho je) jsem vyrozumíval, že vůbec nejde o opakování obrozenec-kého nacionalismu, ale o něco mnohem bližšího Máchovu kosmopolitismu: o obranu lidí se vším jejich bohatstvím instinktů i schopností jejich rozumového zvládnutí proti instinktům tupě nezvládnutým, přitom už dávno Evropou poučeným, jak vyrábět ideologie a tanky potřebné k sebeprosazení. "Národní sebevědomí", zdá se mi z dějin, vede k sebezničení (provázenému ničením jiných) těch lidských skupin, které posedne. Ale to je na nekonečný eseje. Pokud jde o tu "květnovou mobilizaci 1938", žil jsem ji níž než dole - nebyl jsem ještě odveden - , ale ze svého okruhu lidí v rodině i

mezi přáteli podnes vyrozumívám, že - zjednodušeně - vlastenci sympatizovali s nadvlastenci Hitlerem, Mussolinim, Frankem, takže hlavní odpor proti agresivistům byl vysoko nadnárodně lidský, tolerantně humanitární, i v lidech dole kulturně sebezáchranný. Ne, národní hrdost a sebevědomí buď vedou - při dostatečném množství kanonenfutu - k pokusům ovládnout a okrást jiné, nebo k úsilí za jakoukoli cenu přežít - viz Mnichov a následnou trapnost "druhé republiky". Je třeba jiné definice sblížených společenství, než jakou nabízí termín "národ". Je to má zkušenost. Když jsem v dolním ústí Nerudovky ležel pod prvorepublikánsky civilizovaným a humanitním policejním koněm a pak lezl na mříže zamčeného prvního hradního nádvoří, nemyslel jsem na záchranu mýtického národa, ale snad zcela konkrétních lidí, Čechů, Židů, Němců, Nerudy, Němcové a Máchy jako představitelů lidskosti v bohatém rozvoji proti nelidskosti v nejtupější agresivitě. Nechme národy být, začněme s vývojem k lidskosti. To bylo mé téma i roku 1968. Či vlastně nikoli mé téma, ale to, co jsem vyrozumíval z lidí kolem.

Str. 92-94 (ed. R 122 a dál): tady to vlastně všechno je - či skoro všechno z toho, o čem mluvím v minulém odstavci. Nádherně vyprávěný nádherný příběh. Čili jediným možným pravým způsobem sdělená událost. A byli jste snad Ty, Jan Tříška, předseda NV atd. vlastenci? Zjevně jste bránili omylně lidské proti velkonacionalisticky lidskému - které, to druhé, je ovšem vždy neomylně nelidské.

Str. 143 (ed. R 189-190): musím přiznat, že mě zvlášť v tomto místě příznak té tvrdosti, které jsi podle Olgy nabyt ve vězení, přesvědčuje o její úplné oprávněnosti. Je pěkné zpívat "vy věrní ve víře, kde jste byli, když bili pastýře", ale je docela jiné být v nevěřícím společenství za velmi nevýhodných podmínek i pak, kdy se ukázalo, že "být věrný" obyčejné lidskosti mezi přáteli stojí trochu víc, než se snad předpokládalo.

Na dalších stránkách by komentář Tvých komentářů ke kunderismu vyžadoval už příliš mnoho dalších stran. Generálně souhlasím. Jen by snad bylo možné víc zdůraznit a ozřejmit, že například ani po krajně nerozumném zvolení Waldheima za prezidenta neexistuje sama o sobě rakouská otázka, jako nikdy sama o sobě neexistovala otázka česká, slovanská, německá, francouzská, jakákoli. Lidi se nějak někde z jakýchsi genetických a historických příčin zpronevě-

řují sami sobě. Je třeba vyrozumět, jaké jsou ty příčiny, a s mnoha obdobami Tvého důmyslu, ironie, vážnosti, humoru domýšlet, co s tím.

S lidmi, jako jsi Ty, svět strašně vzrušuje, a bez takových lidí (vlastně, pokud vím, jediného takového) je v přetrvání nemyslitelný.

Rád bych se o některá místa a definice přel dál, ale teď jen tolik, žes napsal věc hodnou pozornosti všech lidí pozornosti schopných. Díky.

Pokud jde o interpunkci, zlepšil ses. V gramatice taky. Přes- to mám čtyři stránky poznámek. Buďe na ně čas při korektuře.

Blahopřeju Ti k nádhernému dalšímu výkonu a zdravím Olgu.

Tvůj

Z

(S adresátovým svolením byl dopis zkrácen a na některých místech revidován. Únor 1987.)

Z d e n ě k U r b á n e k

328

V jeden deň, v tom istom čase, na tú istú tému, s rovnakým kritickým a alarmujúcim akcentom predniesli dvaja vrcholoví politici na dvoch rôznych miestach dva rôzne referáty pred vybraným reprezentačným publikom svojich krajín. Bolo to 27. januára t.r. a hovorilo sa o prestavbe: v Moskve Gorbačov, v Prahe Štrougal. Je teda čo porovnávať.

Tým viac, že - ako vyhlásil Štrougal - "poňatie našej reformy je svojimi základnými črtami zhodné s tým, o čo sa v prestavbe usilujú i sovietski súdruhovia". A keďže už vieme, o čo sa usilujú, nejde teda ani u nás len o nejaké prosté vylepšovanie toho, čo tu už dávno máme, ale o "hlboké revolučné zmeny"; nejde o prosté urýchlenie toho, čo sme tu už dávno začali, ale o úplne "novú kvalitu sociálne-ekonomického rastu"; nejde o čiste ekonomickú problematiku, ale o "hlboký zásah do života celej spoločnosti"; nejde len o novú techniku riadenia národného hospodárstva, ale o celkovú prestavbu "aj celej nadstavby, všetkých ostatných sfér spoločenského života". Navyše, "naliehavosť týchto zmien sa nepociťuje len od včerajška. Dostatočne silne sme si ju uvedomovali už od polovice sedemdesiatych rokov". To všetko povedal Štrougal.

Poňatie našich reforiem je zhodné zrejme preto, že sa zhoduje aj ich predmet. Ak ideme meniť "to, čo tu máme", robíme tak preto, že to považujeme za nevyhovujúce, zlé; ak to chceme meniť "od základov", bude to tak asi preto, že je to od základov zlé.

"To, čo tu máme", je reálny socializmus, brežnevovsky slepá ulička, do ktorej sme sa spoločne so Sovietsmi (a my aj hlavne ich zásluhou) dostali a z ktorej musíme von, pretože "ustúpiť nemáme kam" (Gorbačov) a "inú voľbu nemáme" (Štrougal).

Brežnevovský reálny socializmus bol rezignáciou na možnosti nášho ďalšieho kvalitatívneho rozvoja, bol teda socializmom stagnácie, socializmom falošných výkazov, socializmom úplatkárstva a päťtolízačstva, socializmom hromadného rozdávania vyznamenaní, titulov a cien, socializmom pompéznych akcií, kampaní a osláv, socializmom priepasti medzi svetom každodennej reality a svetom veľkolepej prosperity. Všetky tieto jeho epitetá mám z Gorbačova.

Áno, aj u nás sa ešte donedávna hovorilo o tejto etape ako o najúspešnejšom období celého nášho doterajšieho vývoja. Dokonca

ešte pred týždňom sa ozval varovný hlas L. Pezlára, člena predsedníctva a ideologického tajomníka ÚV KSS proti spochybňovateľom tejto "veľkolepej prosperity". "Nemožno nevidieť, - napísal -, že práve výsledky, ktoré naša spoločnosť dosiahla od začiatku 70. rokov, boli najviac spochybňované našimi ideovými a triednymi nepriateľmi v kapitalistickom zahraničí" (Nové slovo 3/1987). Všetkých týchto "spochybňovateľov" však Gorbačov a Štrougal odstavili na vedľajšiu koľaj: po ich radikálnej kritike nezostal z celej tej "veľkolepej prosperity" ani kameň na kameni. A preto aj Pezlárovo varovanie, podľa ktorého v danej súvislosti "treba rátať s tým, že pravicovo orientovaní jednotlivci a skupinky budú nachádzať čoraz rafinovanejšie spôsoby ako rozkladne pôsobiť", znie dnes ako podarený vtip.

Mimochodom Pezlárov programový článok má síce názov "Kultúra a umenie v stratégii urýchlenia", ale pojem prestavby v ňom nikde nenájdeme - ani ako terminus technicus, ani ako koncepciu. Naopak, tu sa predkladá koncepcia urýchlenia sociálne-ekonomického rozvoja bez komplexnej prestavby, pretože podľa Pezlára spomenutá, začiatkom 70. rokov "nastúpená cesta je správna a prevažujú pozitívne výsledky" (tamtiež). K čomu potom nejaká prestavba?

Po Štrougalovom prejave citovaná veta pôsobí ako päšť na oko.

Žiaľ, dôslednejší je Pezlár, nie Štrougal. Pezlár je ten, kto si tu zachováva integritu svojej politickej osobnosti a konzistentnosť svojich politických postojov. Vstúpil predsa do politiky ako muž poaugustovej brežnevovskej garnitúry normalizátorov, ako predstaviteľ brežnevovskej koncepcie reálneho socializmu. Uvádza túto koncepciu u nás do života, venoval jej svoje najlepšie roky a zostáva jej preto verný aj potom, čo definitívne skrachovala: obhajuje predsa zmysluplnosť, oprávnenosť všetkého toho, čo v politike predstavoval a presadzoval.

Na rozdiel od neho sa Štrougal pokúša prekročiť svoj vlastný tieň. Nejdem jeho počin zhadzovať so zlomyselníkmi, akcentujúcimi jeho vývoj cestou dialektiky negácie negácie: od Novotného k Dubčekovi, od Dubčeka k Husákovi, od Husákovho brežnevovca ku gorbačovcovi. Ani ho nejdem ospravedlňovať benevolentnejším výkladom, podľa ktorého vlastne ako antibrežnevovec začínal (v prvej i druhej garnitúre) a ako antibrežnevovec teraz aj končí. Nejdem ani spochybňovať úprimnosť a odvahu jeho vystúpenia za komplexnú prestavbu v dobe, kedy prevážna väčšina z tých, čo to u nás tiež majú vo svojej pracovnej náplni, chytrácky vyčkáva a opatrne mlčí. Zaujíma

ma iba, až pokiaľ sa tento vlastný tieň dá uňho vôbec prekročiť.

Gorbačovovi je v tomto zmysle "ľahko": strávil tie kritické desaťročia kdesi v Stavropole a po nich prišiel s čistými rukami robiť do Moskvy poriadky. Štrougal sa však na formovaní našej dnešnej reálnosocialistickej situácie po celý ten čas významne podieľal na kľúčových postoch predsedu vlády a člena Predsedníctva ÚV KSČ. Preto pri svojej terajšej radikálnej kritike daného stavu nemôže zopakovať svoju historickú vetu spred dvadsiatich rokov o čistote svojich rúk pokiaľ ide o zodpovednosť za tento stav vecí.

Toto je veľká Štrougalova slabina oproti Gorbačovovi a táto slabina mu veľa uberá na dôraznosti a presvedčivosti. A navyše mu bráni povedať celú pravdu. Gorbačovov prejav začína konkrétnym a adresným odhaľovaním viníkov za daný stav vecí, menovitým a jednoznačným vymedzením zodpovednosti zaň: "ÚV KSSZ a vedenie krajiny predovšetkým zo subjektívnych príčin nedokázali včas a v plnom rozsahu zhodnotiť nevyhnutnosť zmien a nebezpečenstvo narastania krízových javov v spoločnosti a vypracovať presnú líniu na ich prekonanie". Až do takých dôsledkov Štrougal nejde a ani nemôže ísť.

Pokiaľ je Štrougal adresný, tak je veľmi mierny. Pochopiteľne, veď ide o adresnosť do vlastných radov: "Svoju úlohu tu zohrávala... naša prílišná opatrnosť, ... nízka úroveň poznania a naše celkové postoje zaťažené strnulými prístupmi a dogmatickou interpretáciou niektorých teoretických otázok politickej ekonómie". Pokiaľ je kritický, tak je neadresný. Úzkostlivo sa vyhýba pomenovaniu našich viníkov za daný stav a všade tam, kde si to logika jeho prejavu priam žiada, zastane pri všeobecných, neurčitých výpovediach typu: "ostrosť problémov sa nezmierňuje, ale dokonca vzrastá", "pokrok je pomalý", "nepodarilo sa presadiť", "niektorí pracovníci ústredných orgánov šnurujú nové zásady do starých pravidiel", "nepodarilo sa vymedziť kompetencie", "rozširovala sa spleť príkazov a predpisov, ktorých sila a účinnosť sa preceňovala" atď.

Komuže sa to nedarilo? Ako sa to rozširovalo? Prečo sa to preceňovalo? Kto môže za to, že problémy sa neriešili, ale vyostrovali? Zvaliť to aj u nás všetko na Brežneva sa nedá z dvoch dôvodov. Po prvé, odsúdiť Brežneva za nastolenie poaugustového reálnosocialistického kurzu u nás, ktorý k týmto našim trampotám viedol, by znamenalo spochybniť tým samým aj tú mocenskú garnitúru, ktorá sa tu vtedy sformovala a prevzala moc do svojich rúk. Po druhé, aj priznaná Brežnevova zodpovednosť za naše dnešné pomery má svoje

hranice. Áno, za tie isté samosprávne rady pracujúcich, s ktorými dnes ako so sovietskou novinkou prichádza Gorbačov, nám sem Brežnev vtedy poslal svoje tanky; za pokus o demokratizáciu nášho socializmu, ktorú dnes Gorbačov považuje za základný predpoklad svojej prestavby ("viac demokracie!"), nám Brežnev vtedy odvliekol našich najvyšších predstaviteľov a položil im na krk nôž svojich ultimát. Lenže po tejto nulte hodine nášho dovtedajšieho vývoja musel celú tú degeneráciu našich pomerov až do dnešného žalostného stavu niekto prevziať do vlastnej réžie. Od tejto chvíle prevzal na seba od Brežneva aj zodpovednosť zaň.

Pred prahom tejto adresnosti sa teda Štrougal so svojou analýzou situácie zastavuje. Konštatuje vinu bez viníkov, hlboké chyby bez ich pôvodcov, zbabraný systém bez babrákov. S tým potom úzko súvisí aj druhá kardinálna otázka prestavby: Kto ju povedie, s kým do nej ísť na kľúčových postoch?

Prioritnému riešeniu práve tejto otázky prikladá Gorbačov eminentný význam. Vyšiel z axiómy, že komplexnú prestavbu brežnevovského systému reálneho socializmu nemožno zveriť prominentným brežnevovcom. Radikálne kádrové čistky, ktorými začal, neboli žiadnym aktom pomsty, vyrovnávania si účtov, ale politickou nevyhnutnosťou. Romanova a tucty podobných nemohol vziať do prestavbového teamu ani keby sa cez noc zmenili na pravoverných gorbačovovcov a prisahali prestavbe vernosť. Nielen preto, že im nedôveroval, ale aj preto, že by sa tým celá myšlienka prestavby hlboko zdiskreditovala. Preto prílev nových síl do vedenia, výmena jeho neschopných či skompromitovaných členov - hovorí sa v Uznesení ÚV KSSZ o prestavbe a kádrovej politike strany - "sa stali nevyhnutnou súčasťou a nanajvýš dôležitým faktorom prestavby".

Až po jednoznačnej eliminácii tejto garnitúry mohol Gorbačov za hlavné kritérium hodnotenia svojich vedúcich kádrov vyhlásiť ich vzťah k prestavbe. Až na túto dôležitú výhradu počíta Gorbačov s každým, kto sa chce na prestavbe podieľať. O šírke tohto jeho záberu svedčí gesto, s ktorým rehabilitoval Sacharova a s ktorým posielala svojich emisárov k popredným sovietskym emigrantom, aby ich získal k návratu a k spolupráci na prestavbe.

V Štrougalovej koncepcii prestavby tento uzlový faktor jej zabezpečenia cesťou radikálnej kádrovej obnovy chýba. Najstabilnejšia mocenská garnitúra našich dejín odmieta vykročiť zo svojej znehybnelosti a uzavretosti do seba. Gorbačovovo kritérium vzťahu k prestavbe sa u nás uplatnilo krátkym spojením, bez použitia Gorbačo-

vovho základného predpokladu zavedenia tohto kritéria. Každý včerajší brežnevovec sa tak môže stať dnešným prestavbárom. "Príležitosť dostane každý", sľubuje im Štrougal. Naši Romanovovia si veľkoryso udeľujú generálny pardon: stačí im prejaviť pozitívny vzťah k prestavbe, vôľu "ísť do toho".

Nepochybne, sú ľudia, ktorí ju majú vždy keď zacítia, odkiaľ fúka vietor. Štrougal tým teda otvára "príležitosť" práve pre tých, ktorým ju u seba Gorbačov jednoznačne zahatal. Pre tých, ktorí u nás doma majú navyše punc notorických "prestavbárov": podielali sa na pokuse o prestavbu novotnovského osvietenej diktatúry na "socializmus s ľudskou tvárou", prestavovali tento dubčekovský model na znormalizovaný "reálny socializmus" a teraz dostávajú glejt na radikálnu gorbačovovskú prestavbu aj tohto "reálneho socializmu".

A aby boli tieto limity naozaj jasné, ozývajú sa hneď varovné hlasy, stanovujúce, kto má byť "príležitosťou" a priori zbavený. Samozrejme, naši domáci Sacharovovia, tých si podržíme pekne pod palcom! Každý máme svoje vlastné úzkostné sny. "V žiadnom prípade nesmieme dopustiť - burcuje Pezlár v už citovanom článku -, aby sa na tomto procese opäť priživovali predstavitelia... pravicového oportunistu".

Preboha, na čom? Na tom, čo tu z toho upatľajú práve tí notorickí prestavbári, ktorí opäť (po koľký to raz?) dostávajú svoju novú historickú príležitosť?

4.2.1987

180

L j u s j a

Kamarád mých známých jezdí s kamiónem na Západ a na československých hranicích mu tentokrát nesebrali pár časopisů, které si zvenku přivážel. Tak se mi dostalo do rukou starší číslo Sternu a v něm úryvek ze vzpomínek Jeleny Bonnerové, manželky doktora Andreje Sacharova. Mají vyjít anglicky a německy v knižním vydání. Snad dokonce už vyšly. Přečíst si je však asi nebudu moci. Milý kamionář si na knihy nepotrpí.

Úryvek působil samozřejmostí příznačnou pro projevy statečných lidí. O Ljusje jsem se dověděl mimochodem. Paní Bonnerová pepsala, jak s manželem ve vyhnanství v Gorkém slavili třinácté výročí svatby. Ljusja prý dokázala zázrak - vystrojila skutečnou hostinu i s dortem.

Pochopil jsem, že je u Sacharovových jako hospodyně. Aspoň si to tak představuju a předem se omlouvám, jestli mě fantazie vede chybným směrem. Velice se mi zamlouvá zejména představa, že je Ljusja u Sacharovových už dlouho, ještě z dob, kdy směli bydlet v Moskvě.

Omlouvám se podruhé: Nemám právo jmenovat neznámou ženu křestním jménem. Nevím, zda je slečna, nebo paní. Ale učili mě, že tím druhým oslovením nic nepokazím, a toho se budu držet.

Ve škole jsme kdysi četli Někrasovovu poému Ruské ženy. Oslavu těch, které šly se svými odsouzenými muži do vyhnanství, přestože to carův rozsudek nevyžadoval.

Měly s sebou i své služebné? Ty by jako nevolnice musely s vrchností, kdyby si to přála.

Doufám, že mě paměť nezradila: zdá se mi, že Někrasov věnoval několik veršů i jejich osudu. Bylo by to spravedlivé. Někdy se totiž na takové lidi zapomíná. Nepamatují na ně vždycky ani spisovatelé. Slovy se sice zaklínají, že slyší to, co jiní nesly-

ší, a že mají ucho zvlášť citlivé pro hlas ticha, ale v praxi bývají nahluchlí. Naslouchají nejochotněji tomu, co je hlučné.

O to srdečněji chci paní Ljusje poděkovat. Jestli je to tak, jak si myslím, pak šla se Sacharovovými do vyhnanství dobrovolně. Vypovězení se jí jistě netýkalo. Směla zůstat v Moskvě, vydělávat si jinak nebo u jiných. Ušetřila by si leckterý nepříjemný zážitek. Paní Bonnerová jich prodělala a popsala dost. Mnohé byly otřesné. Je v tom však přece jen jakási logika: Její muž a s ním i ona se dali určitou cestou a na té cestě takové zážitky nevyhnutelně čekaly.

Jenže jak k tomu přišla paní Ljusja?

Připadá mi, že volila ještě dobrovolněji než její zaměstnavatelé.

Ale ne, klamu se. Nejde o volbu. Možná by mi to paní Ljusja vysvětlila velmi prostě. Anebo je to tak prosté, že by to vůbec nevysvětlovala.

Vařit svým milovaným je dobrý a smysluplný úděl. Nedá se před ním utéct. Něco o tom vím. Vařím nepřetržitě šestnáctý rok, ale běda: Strašně s tím nadělám. Několikrát už jsem o tom psal, několikrát si před druhými stýskal s tajným úmyslem trochu se pochlubit, několikrát jsem se nechal litovat.

Problematické řemeslo, jehož přirozenou součástí je exhibice.

Paní Ljusja nic takového nepotřebuje. Koná své, jako když spisovatel píše. Jenže ona v tichu a do ticha. Slovíčko o ní bylo nefalšovaně náhodné a nedivil bych se, kdyby jí bylo lhostejné nebo dokonce nepříjemné.

Lidé, kteří pomáhají, bývají mlčenliví. Někdy jen tak, jindy odůvodněně. * Například ti, kdo mi kdy usnadnili mou situaci vyhlazovaného autora, asi věděli, že by z toho mohli mít zle. Proto si

počínali tak, abych nevěděl. Dovtípit se nebylo pro mne těžké, ale zároveň bylo jasné, že se očekává mlčenlivost i ode mne. Taky pokud jde o děkování. Přijmout díky znamenalo potvrdit, že je zač děkovat. A tak jsem neděkoval a i teď se vyhýbám podrobnostem. Snad bude příležitost později.

Ale vím o mlčenlivé pomoci jiných jiným, a tu je zmínka téměř bez rizika. Třeba o faráři, kterému před lety odňali státní souhlas. Od té doby pracuje jako dělník v jedné venkovské továrně. Stal se v tom drsném prostředí autoritou, ba nepotvrzenou institucí. A neprozrazenou. Dozorci dodnes nevědí, čím se zabývá. Když mají spoluzaměstnanci rodinné, zdravotní nebo jiné trampoty, přicházejí k němu. Věřící i nevěřící. Zřejmě se jeho rady osvědčily. Složitější případy přijímá doma. Je jich hodně. Považuje svou ochotu za samozřejmou. Nemůže přece před nikým zavřít dveře. U farářů se tomu říká pastorační povinnost.

Jenže on už oficiálně knězem není.

Přesto je kněz.

Anebo myslím na jednu dětskou psycholožku. Kdysi dávno sama odešla ze svého místa. Nedokázala vzdorovat neodbornému vedení, neuměla konat práci, která ve skutečnosti rozmnožovala duchovní bídu tam, kde měla napravovat.

Ta žena pracuje rovněž manuálně. Přitom neztratila, nemohla ztratit svůj jedinečný dar: jednat s malými. Dobře vychovala své čtyři potomky. Náhoda ji svedla dohromady s opuštěnou a vážně nemocnou matkou a jejími třemi zdecimovanými dětmi.

Ale byla to náhoda? Spíš psycholožčina dcera ošetřovatelka, která tu paní poznala v nemocnici.

Mezi oběma rodinami vzniklo přátelství. Kdybych chtěl být suše věcný, nazval bych to jednostrannou, nesnadnou a účinnou po-

mocí. Ale suché a věcné pojmenování nevystihuje oboustrannou radost, která z té pomoci pramení a šíří se na zasvěcené v okolí. Zasvěcených je maličko, ale radost hluboká a životodárná.

Do třetice se mi vybavuje příběh vynikajícího vědce. Dostal od šéfa důvěrný příkaz: měl odborně diskvalifikovat svého politicky proskribovaného podřízeného, a tím připravit jeho vyhazov a existenční zničení.

Odmítl.

Šéf mu vyhrožoval: zastaví prý mu veškerý postup a soustavně mu bude ztrpčovat práci. Pohrůžku vynalézavě a diskrétně splnil.

Vědec předčasně zemřel. Bezprostřední příčina smrti byla ovšem rakovina.

Šéfova vina je o to neprokazatelnější, že si vědec nikomu nepostěžoval. Svého pronásledovaného podřízeného chránil tak důsledně, že mu o obludnosti celé věci vůbec nepověděl. Nesvěřil se nikomu. Jen své ženě. Jinak vlastně neměl ani komu.

Šéf jí po jeho smrti písemně kondoloval - dojatými a málem věrohodnými slovy. Nedala mu najevo své mínění. Zabránila pouze, aby promluvil nad rakví. Zanícený nekrolog však napsal a zveřejnil ve váženém západním odborném časopise, kde o tom dramatu nemají ani potuchy - a nikdy mít nebudou.

Kdo by je informoval?

Touha po odplatě je vědcově vdově cizí. A kdyby jim zkusil otevřít oči někdo jiný? Nevěřili by mu. Šéf má na Západě znamenitou odbornou a politickou pověst. Nikdy nebyl členem komunistické strany, uměl to o sobě ve vhodné chvíli zdůraznit a před západními kolegy vždy vystupoval málem jako skrytý disident.

Při posledním rozloučení s mužem, kterého jsem z nouze o přílehavější charakteristiku označil jako vynikajícího vědce, bylo v e-

vzduší cosi klidného a světelného. Přímo naproti rakvi seděla jeho šestiletá ^cděvka. Věřila tomu, co jí řekla maminka: že tatínek není pryč, nýbrž v nebi, že tam na ně na obě myslí, ony že zas myslí na něho, a tak jsou a budou pořád spolu.

Všichni na pohřbu - i ti, kteří nic netušili, a byla jich drtivá většina - jako by v nedefinovatelné shodě dokládali svým chováním tu^r víru. Všichni byli tím světlem zasaženi.

Děvčátko si přálo zůstat u hrobu, dokud nebude zasypán. Teprve když dopadly poslední hroudy, sevřelo se mi srdce.

Muselo to tak skončit?

Snad nemuselo. Snad mohly být okolnosti milosrdnější a lidé lidš^tější. Jenže kdo je světlem, svítí bez ohledu na následky.

Paní Ljusje, uvařte svým drahým ještě hodně dobrého, i jejich přátelům, kteří je zas už navštěvují ve starém moskevském bytě.

Dělejte další zázraky.

Pěkně Vás pozdravuju.

A jestli byly mé řádky vtíravé, odpusťte.

Milan U h d e

V Sovětském svazu se dějí revoluční změny. Mluví se o politice přestavby, otevřenosti, o novém myšlení a o demokratizaci. Přidal bych ještě jiné označení - totiž politika smířlivosti. Akademik Saucharov, kterého ještě nedávno označovali za nepřítel a zrádce, promluvil na moskevské mírové konferenci jako jeden z předních sovětských vědců a zřejmě také jako představitel těch, kteří své vlastenectví, svůj odpovědný občanský postoj nechápou jen jako bezvýhradné přikyvování stávající politice. O jiném tak zvaném zrádci emigrantu Tarkovském přinesly moskevské noviny nekrology plné uznalé chvály. Významné umělce, kteří během posledních let emigrovali, zvou aspoň k vystoupení do vlasti. Mnoho vězňů z těch, co byli odsouzeni za činy údajně státu nepřátelské, se vrací domů z táborů i z věznic; paragrafy, podle nichž byli souzeni, se mají upravovat. Už na několika místech byli potrestáni pracovníci Bezpečnosti, kteří postupovali v rozporu se zákonem. Umělecká díla, která byla po léta zakázána, se konečně zveřejňují.

Všechny tyto události zaznamenávají lidé dobré vůle ve světě i u nás s úlevou a s nadějí. U nás ovšem lidé horší vůle varují, aby-
chom klamným nadějím nepodléhali. A aby zdůraznili, že u nás žádná politika smířlivosti či nového myšlení nepřichází v úvahu, vzpomněli si na prostředek, který se za minulých časů podle jejich mínění skvěle osvědčil - na procesy. Nejprve se měl konat proces se sedmičlenným vedením Jazové sekce, ale zdá se, že takhle velký proces zatím neprosadili. Teď si tedy našli "osamělého" Petra Pospíchala. Provinil se prý tím, že šířil neoficiální texty, soustřeďoval písemné materiály ze zahraničí /tím se rozumí z Polska/, také si prý psal s příslušníky české kulturní emigrace.

Podobná obvinění v našem století vždycky zněla absurdně, ale po-
buňují zvláště v době, kdy na celém světě se začíná chápat, že soužití, dialog a tedy potřebná snášenlivost i mezi nejvíce rozsvědřenými či znepřátelenými partnery je otázkou bytí a nebytí lidstva.

Za léta svého života jsem se dožil řady zvrátů. To, co včera pla-
tilo, se jediným usnesením popíralo, to, co se včera popíralo, jiným usnesením začalo platit. Včerejší hrdinové se stali zrádci, včerejší zrádci hrdiny, ne-li dokonce vysokými státními činiteli. Není důvodu, aby se podobný zvrát neudál znovu v době dohledně budoucí. Mluvíím ovšem o zvratech, které prováděla či aspoň připouštěla vládnoucí moc.

Většina myslících lidí si hledá hodnoty i fakta nezávisle na usneseních a považují tedy celý čas za samozřejmé, co úřední moudrost objeví až po letech. Někteří své názory nechtějí skrývat a bývají zato trestáni. Jedním takovým je i Petr Pospíchal.

V naší zemi poslední převratné usnesení je staré bezmála dvacet let. Jeho důsledky se dotkly celé společnosti a to ve všech sférách života. Vzhledem k osudu Petra Pospíchala chci mluvit o jediném závažném důsledku: o pronásledování umělců a vůbec lidí ducha.

Opravdu, už téměř dvacet let trvá stav, kdy jsou zakázána díla mnoha set spisovatelů, novinářů, překladatelů, filosofů, sociologů, ekonomů či historiků. Co horšího: zakazovatelé se pokusili zničit nejen díla - ale i jejich tvůrce. Vypudit je ze země anebo přeměnit v nádebnické pracovní síly, rozhodně je však odstranit z dějin, předstírat, že nikdy nežili a nemají tedy nárok ještě někdy promluvit, vyslovit jakýkoliv názor.

V době, kdy se počalo toto dění, byl Petr Pospíchal ještě školák. I když znalosti, které mu škola poskytla v oblasti dějin, byly jednostranné a často zkreslené, přece jen se dozvěděl, že to byli čeští spisovatelé, kteří se význačně podíleli při obrozování téměř vymírající rodové řeči, při sebeuvědomování národa na začátku minulého století, že to byli oni, kdo se opětovaně ohražovali proti útlaku a nespravedlnosti, že dokonce za nacistické okupace to některé z nich stálo život. To, co většina přijímala bez zamyšlení, Petra zneklidnilo. Proč právě v době jeho dětství spisovatelé ve svém celku zklamali a selhali?

Začal se pít po zakázaných spisech a člancích, aby našel odpověď. Rozum, jeho zatímní zkušenost mu napovídaly to, co starší věděli, i když o tom raději mlčeli: nesehlala kultura, spisovatelé ani filosofové se nezprenevěřili, pouze vládcí, jako už vícekrát v dějinách, se obávali jejich hlasu. V zápalu svého mládí, bylo mu sotva sedmáct let, se Petr rozhodl, že o svém poznání bude přesvědčovat druhé, a to ihned, nebude čekat na den zvratu, na nové usnesení.

Zakázané či nevydávané literární práce si opisoval a rozdával je. Nemohl předpokládat, že koná něco protizákonného, vždyť ani jeden z autorů, jejichž práce opisoval či nahrával, za ně nebyl souzen. Nicméně ho roku 1978 zatkl a soudili. Hájil se mimo jiné tím, co v takových dobách před žádným soudem či koncilem neobstojí: "V některých případech jsem měl sám možnost se skutečnostmi v písemnostech popisovanými se natolik seznámit, že jsem o jejich pravdivosti zcela přesvědčen a nebylo by příliš obtížné v některých případech toto také

prokázat." Byl odsouzen k jedenácti měsícům vězení.

Petra Pospíchala jsem viděl dvakrát - jednou letmo, podruhé mi přinesl překlad Miłoszovy básně, abych jej posoudil. Míloval, jak jsem pochopil, polskou literaturu, přál si nějak přispět k tomu, aby ji lidé u nás více znali, ale bál se, že k takové práci není kvalifikovaný, neměl přece potřebné vzdělání - je dělník a samouk. Chvilí jsme hovořili o polské literatuře, pak mi začal vyprávět o sobě. O třicetidenní hladovce, kterou držel při svém druhém zatčení. Zaujalo mě, že o ní mluví ne jako ukřávděný, který se dožaduje porozumění, ale jako někdo, kdo právě touto cestou dospěl k zvláštnímu poznání. Spjoval v sobě, jak mi připadalo, až zoufalou odhodlanost být věrný sám sobě s křehkostí nebo dokonce úzkostností. Napadlo mě, že takoví lidé obvykle přitahují násilí moci. Dotvrdil jsem mi můj dojem vyprávěním o tom, co se mu přihodilo poté, co se vrátil z vězení.

Jel tehdy navštívit přátele do Prahy, tam na nádraží ho však zadrželi, vyslychali, po té ho posadili do vlaku a nařídili mu, aby se vrátil domů do Brna. Podřídil se, v Tišnově si ho však z vlaku vyzvedli muži, kteří se předetavili jako příslušníci Bezpečnosti, posadili ho do auta a vezli k Brnu. Město však minuli a pokračovali v cestě. V jejich chování ho cosi děsilo, jistě i proto, že měl na paměti nedávnou vraždu kněze Popieluszka v Polsku. Na jednom místě mezi Brnem a Břeclaví zastavili. Jeden z mužů vystoupil a upravoval si cosi na oděvu. Zdálo se mi, vyprávěl Petr, že si nabíjí pistoli, a to mě ještě víc vyděsilo. Když jsme se rozjeli, šofér se zeptal: Mám zastavit v Břeclavi anebo jet rovnou k hranici? Napadlo mě, že mě chtějí někde u hranic zastřelit jakoby na útěku. Začal jsem zoufale uvažovat, co bych mohl udělat, abych se zachránil!

Když pak zastavili před stanicí Bezpečnosti v Břeclavi a vyváděli ho, vytrhl se jim a v panice začal prchat. Pronásledovali ho, volali: Stůj nebo střelím! A na lidi: Chyťte ho, znásilnil holčičku!

Uběhl asi dvě stě metrů. Náhle ho opustily síly a upadl do jakéhosi polovědomí. Klesl na zem a nedokázal se ani pohnout. Vzali ho za ruce a za nohy a odvěkli na stanici. Vnímál, že na něj mluví, domlouvají mu, křičí na něho, polévají ho vodou, ale nebyl s to přijít k plnému vědomí. Zavolali lékaře, ten mu dal jakousi injekci, pak ho svlékli do naha a odvedli do cely, tam ho nechali do příštího dne.

To, co prožil, mělo za následek, že se zhroutil. Dva roky trpěl depresemi, úzkostmi a záchvaty bezdůvodného pláče.

Jistě i z jeho vyprávění plyne, že ho chtěli vystrašit, nikoliv zabít, což i on později nahlédl. I když připustíme, že jeho vyprá -

vění může být zaujaté, ovlivněné prožitým šokem, že z toho všeho se opravdu stala jen část, musíme se ptát: Proč a jakým právem? Proč má být trpělivost a smířlivost bezúhonného vystavována takové zkoušce? Mluvím o trpělivosti a smířlivosti, neboť i přitom, co mi vyprávěl, se v jeho řeči neozvala ani stopa nenávisti.

Dosáhli tímto činem jediného: i když ho vyděsili, zároveň ho utvrdili v přesvědčení, že vše, co dělal, bylo správné, že člověk musí u-silovat, aby se uchovaly mravní hodnoty a zákonnost.

Teď ho tedy budou soudit. Nevím, zda se opravdu někdy pokusil ně-co napsat či poslat do českého časopisu, který vychází v zahraničí, /jistě ani u nás není zákon, který by to zakazoval/, ale jsem si jist, že by mu to nikdy ani na mysl nepřišlo, kdyby u nás existoval aspoň jediný časopis, který by neprováděl přísnou selekci autorů a projevil aspoň takovou míru svobodomyšlnosti a nezájatosti, že by otiskoval i příspěvky českých spisovatelů, nejen skupiny prověřených jedinců. Budou-li b něm tvrdit, že konal cokoli z nepřátelství k socialistickému zřízení, z nepřátelství k čemukoli či ke komukoli, vybrali si nesprávného obviněného. Provinil se leda tím, že choval přátelství k literatuře a obdiv k básníkům a tvůrcům a chtěl aspoň nějak pomoci k sluchu zakazovaným. Provinil se leda tím, že odmítal přijmout za samozřejmý, přijatelný a trvalý stav, kdy sta tvůrců, myslitelů i vědců jsou po leta umlčováná, kdy takové množství vynikajících duchů bylo přímo či nepřímo vypuzeno ze země.

Jsem přesvědčen, že dokud tento stav hanby, který nemá obdoby v soudobé Evropě, potrvá, pokud ti, co rozhodují o osudu české kultury, nenaleznou tolik odvahy a snášenlivosti, aby hledali nějakou podobu smíření s tvůrci, budou se lidé, jimž není osud národní kultury lhostejný, snažit svými nepatrnými silami tuto hanbu aspoň zmírnit.

Mohou je soudit a trestat, ale co se tím změní na daném stavu? Kruh absurdních provinění, k nimž vede absurdní situace, se nezmění, žádný trest jej nerozetne. Jedině hanba, která v tomto případě nepadá na hlavy souzených, bude narůstat.

Přikládám překlad, který mi Petr Pospíchal přinesl. Doufám, že neposlouží jako další doklad jeho zločinné činnosti, i když je patrné, že nositel Nobelovy ceny Hilosz patří do početné skupiny mimořádných tvůrců, které naši misomusové zařadili mezi zakázané, mezi neexistující autory.

"Byl mír a svět kráčet po rovné cestě. Pravda, čas od času se něco přihodilo - katastrofy - jako povodeň v Johnstownu, zemětřesení v San Franciscu nebo povodeň v Číně - které probudily snící svět, ale nedokázaly mu zabránit, aby znovu neupadl v dřimotu. Zdá se mi, že katastrofa, jež měla přijít, byla tou událostí, která nejen způsobila, že svět prohlédl, ale silou jej probudila a uvedla jej do stále zrychlujícího pohybu, který s sebou nesl stále méně pokoje, uspokojení a štěstí. Zdá se mi, že nynější svět se probudil 13. dubna 1912."

John Thayer, jeden ze zachráněných pasažerů Titanicu
 Katastrofy, o kterých se dovídali, i jiné, o nichž nechtěli vědět. V městečku Johnstown ve státě Pensylvánie zahubila povodeň v roce 1889 dvatisíce tři sta lidí, při zemětřesení v San Franciscu v roce 1906 zemřelo sedm set lidí. Zemětřesení v Messině v roce 1908, při němž zahynulo okolo osmdesáti čtyř tisíc lidí, ani nezpозorovali pro rusko-japonskou válku. Není se veelku čemu divit, jestliže dokonce ani pasážeři transsibiřské magistrály si nepamatovali na tisíce a tisíce mrtvých, které otáčely valící se proudy Amuru, ani na lodě, které šly ke dnu pod Čušimou za výkřiků mužů v uniformách, jimiž se dravé vlny přímo hemžily. Zůstal jen valčík "Na mandžuských sopkách" hraný chraplavými gramofony s velkou troubou.

Stále větší, stále rychlejší, stále dokonalejší.

Až vybudovali největší loď od stvoření světa.

Její síla, padesát tisíc koní.

/Obraznost podceňuje představu gigantického spřežení

Padesát tisíc koní táhne povoz - pyramidu/.

A vyjela na svou první cestu

Ochlázena tučnými písmeny na novinových stranách,

Nepotopitelná, lehceplevoucí.

Mohasetzlenná obsluha připravena na každé pokynutí,

Kuchyně, výtahy, holičství,

Sály prosvícené elektřinou do jase denního světla,

Smyčkový orchestr hrající ragtime

Pro dámy a pány ve večerních róbách.

Loď nese tisíc tři sta dvacet cestujících

Společně s obsluhou a posádkou dva tisíce devět set třicet pět lidí.

Okolo jedné hodiny v noci lehký skřípot, cosi se jakoby tře o sklo.

Ale žádný otřes. Stroje stojí. Ticho.

Mrazivá a jasná noc, hvězdy se třpytí,
 Mořská hladina je hebká, jakoby olivová.
 Ale po setkání s nevelkou ledovou horou
 se paluba začíná naklánět přídíl dolů,
 mnozí z těch, kteří už spali, nestačili vyběhnout.
 Ti, kteří odpbouvají na záchranných člunech,
 Vidí dlouhé tělo s řadami jasně osvětlených kabin
 Postupně se nořící, hemžení malých postav,
 Slyší hudbu - to je orchestr, v oblacích,
 Stojí u zábradlí a hraje hymnus - modlitbu
 K Bohu milosrdenství, pokoje i věčné lásky.
 Vše se zrychluje. První ze čtyř komínů parníku
 klesá pod vodu, záď se drží,
 Obsypána lidmi, kormidelník jakoby za katedrou,
 Co se vynořila z mořských hlubin pod nebeskou klenbou,
 Sloup černého dýmu vystupuje zevnitř
 A všechno se potápí, měkce spolknuto.
 Zpod hladiny není slyšet ani jekot ani hřmot.
 A tehdy ozvěna křiku na hladině,
 Tisícihlasé volání. Znělo to z dálky,
 Říká svědčák, jako v létě kapela cvrčků,
 Nejprve hlasitě, potom stále tišeji,
 Až po hodině ualklo. Neutopili se, umřeli
 Během plavby ve svých záchranných člunech pásech. Zemřelo jich
 Tisíc pět set dvacet dva. Později na trasách lodí
 Malézání. Například ženský trup rychle plynoucí
 Pod svou plachtou - noční košilí, kterou vydul vítr.

Zde jsou slova hymnu, hraného orchestrem Titanicu:
 God of mercy and compassion,
 Look with pity on my pain;
 Hear a mournful broken spirit
 Prostrate at Thy feet complain...
 Hold me up in mighty waters,
 Keep my eyes on things above -
 Rightousness, divine atonement
 Peace and everlasting love.

Hořký Joseph Conrad nebyl zastáncem "music to get drowned by" čili hudby pro tonoucí. Psal: "...bylo by lepší, kdyby orchestr Titanicu byl v klidu zachráněn, namísto toho hráli a tonuli současně - ať už ti nešťastníci hráli cokoliv...Toneme-li proti vlastní vůli v bezbranné, proděravělé, veliké krabici, za jejíž pohostinnost jsme si zaplatili, neumíráme heroičtěji, než kdybychom umírali po požití zkaženého lososa, jehož jsme si koupili v krabici u našeho prodáváče."

Čeho se ulekli? Odkud to "ááá" v novinách, komisích, vyšetřováních, odkud pouliční balady, brožury i velesentimentální legendy. Titanic - konec éry? Snad proto, že už nemáme pocit bezpečí? Že nás nic nechrání, ani peníze, ani každovečerní převlek před jídlem, ani zápach cigaret, ani Pokrok? Ani zvyk ani zdvořilá a oddaná služba, ani řečtina a latina ve škole, ani právo, ani kostely, ani věda, nic. A copak nás někdy něco chránilo? Mohla snad být odvrácena bezejmenná a nelítostná osudovost? Ó civilizovaná lidskosti? Ó ~~zaklínadla~~ ^{zaklínadla}, ó amulety!

Přeloženo z Tygodnika powszechnego 47-1986 P.P.

Únos liberální inteligence

/Jacek Trznadel: *Małba domowa, rozmowy z pisarzami*,
Instytut literacki, Paříž 1986/

Recept na fascinující knihu je zdánlivě jednoduchý: stačí si zvolit dramatické a nosné téma, vybrat správné lidi, klást jim správné otázky a nechat je hovořit. Jak však víme z jiných případů, není ani jedno tak jednoduché. To jen v Polsku vzniká taková strhující kniha jakoby bez námahy, protože toho mají Poláci tolik za sebou. Možná ještě v Rusku by mohla taková kniha ^{zaujmout} dojít. Jestliže dozraje čas a bude-li v tom čase ještě dost pamětníků. Polského spisovatele se stačí zeptat, jak to tehdy, mezi rokem 1945 a 1955, vlastně bylo a před čtenářem vzpomínek se rozevře neobyčejně dramatický děj. Dobrodružství, o kterém se spisovatelům pokojných zemí ani nesní. Jde samozřejmě i o dobrodružství života, ale hlavně o dobrodružství hlavy, dobrodružství mozku, trýzněného nutností reagovat na množství dříve nepředstavitelných sociálních skutečností, překotných historických přeměn, neznámých ideologických vábení, nových mýtů, nutností rozplétat spletnice pravdy a lži a naráz a bez vytáček brát účast na mravních volbách, na jejichž potvrzení se bude dlouho čekat. Polští spisovatelé dokázali evokovat toto dobrodružství s neobyčejnou otevřeností, upřímností a s celou dobovou vzrušivostí. Jisté samozřejmě je, že čas který uplynul od těch dob a vývoj, kterým Polsko prošlo, poskytl polským spisovatelům již patřičný nadhled a hlavně jasný "insight" na zkušenost, kterou přešli. Rozhovory se uskutečnily v letech 1981 až 1985. Jacek Trznadel je v této knize nelítostným vyptávačem, znovu a znovu se ptá, jak to vlastně bylo, že tolik polských spisovatelů podlehlo vábení ideologie stalinského zbarvení, proč převládl mravní utilitarismus a proč se část spisovatelů položila dobrovolně na skřípec. Důsledný vyptávač se drží tématu a neustane, dokud není vymeten poslední temný kout tehdejší faustevské laboratoře.

Tvrděmu výslechu se podrobilo 12 polských spisovatelů, vesměs těch, které jsme znali z dob vřelejšího literárního internaciona-
lismu než je ten dnešní, ignorantský a zamlčující. Kubikowski, An-
drzejewski, Weroszylski, Wirpsza, Rymkiewicz, Strykowski, Be-
cheński, Herbert, Marian Brandys, Braun, Lipski a Szczepański. Ve
vzpomínkách se však promítnou postoje, osudy a spory mnoha jiných
polských spisovatelů, Słonimského, Iwaszkiewicze, Kotta, Kołakowské-
ho, Żukrowského a řád. Kromě Lipského a Szczepaňského, kteří v důs-
ledku jiných ^Wvývodisek a jiných osudů byli od začátku nastraženi

vůči ideologickému balamucení, podávají ostatní spisovatelé ne-smírně zajímavý popis procesu, ve kterém polská liberální inteligence podlehla svodům stalinismu a jeho ideologickým šablonám.

Našinec čte ovšem tuto knihu pod neustálým tlakem k srovnávání, poměřování a hledání společných a odlišných rysů mezi polským a naším vývojem. V Československu se vysvětluje obyčejně poměrně snadný přechod československé literatury na ždanovovské pozice vlivem silné komunistické tradice v intelektuálních kruzích, především vlivem generace velkých básníků z první republiky. Je překvapující, že vlastně totéž se odehrálo v Polsku, kde taková tradice nebyla, vždyť polská komunistická strana byla před válkou Kominterneu rozehnána a její vůdcové v Sovětském svazu postřílení, spisovatelů s komunistickou minulostí bylo málo. Hlavní spisovatel-ský voj byl stalinismem zlákan z liberálních intelektuálních kruhů, které byly ovšem jako všude v Evropě těch dob levicově zabarveny, současně však západně orientovány a oddány mravním a literárním hodnotám, které představoval Joseph Conrad /jeho jméno se vždy znovu a znovu v rozhovorech vynořuje/.

Na knize je nejpoučnější líčení rychlé ztráty těchto hodnot, ztráty identity do těch dob spolehlivě zakotvené v polské tradici, ztráty tradiční mravní výzbroje u lidí vychovaných liberálními otci a katolickými matkami. Je to úchvatné, ale přitom i zdrcující čtení. Zvláště když si uvědomíme, že polští autoři měli na cestě do náruče totalitarismu navršenu řadu překážek, které v našem prostředí neexistovaly, například rozdělení Polska mezi Hitlerem a Stalinem v roce 1939, pak Katyn, varšavské povstání, potření Armije krajowej atd. V rozhovorech jsou tyto věci znovu a znovu přetřásány a my s ustrnutím čteme, jak to vše bylo postupně vytěšňováno z vědomí a doslova svlékáno z nadčasových mravních norem a podřizováno účelovým normám historickým.

Nemám chuť pokoušet se o zobecňování výpovědí, které mají tak ryze osobní charakter a pýchají se vlastně jen na terénu osobní zkušenosti. Přirozeně najdeme i zde zobecňující závěry, vždyť na zpracování této zkušenosti měli autoři třicet let čas. Narazíme tu na formulace, které navazují na Aarona, Ahrendtovou, bere se na pomoc Freud i Orwell, připomíná se například univerzalistická svůdnost marxismu, pýcha nad tím, že se konečně "podařilo stáhnout Boha za nohy", přiznává se vliv "špatného svědomí intelektuálů", kterého režim dovedně využíval, vliv mýtu o "lidu" jako mravním arbitru atd.

Téměř všichni polští autoři evokují iluzi, která byla společ-

ná téměř všem národům ve východní Evropě a také u nás sehrála podstatnou roli. Byla to iluze o tom, že socialismus v Polsku bude úplně jiný než v Sovětském svazu, přejít přes most pomáhala neoprávněná důvěra v domácí zdroje ideologie, které prostě vylučují, aby se středoevropský socialismus mohl ztotožnit se sovětským vzorem. I polští spisovatelé se dověděli, až když bylo pozdě, že Stalin záměrně tyto iluze živil, než přišel čas je brutálně potříit.

Možná však ještě větší vliv na zřeknutí se liberálního vědomí měl umrtvující pocit jakési historické nevyhnutelnosti, znehybnující se odevzdání faktu, že země se ocitla v sovětské sféře a že každý odpor je marný. Hra už byla rozhodnuta dávno a jednotlivec měl možnost rozhodovat se jen mezi jakouž takouž pozitivní účastí na kulturním dění a dobrovolným odchodem "na smetiště dějin", do emigrace nebo do bezvýznamnosti a bídy. Připomínající tu te jednoduchou volbu, jsou někteří polští spisovatelé až šokujícím způsobem upřímní. Vyšli živí z hrůzné války, mnozí ji prožili v ilegalitě, v bojích, v táborech, chtěli žít, právě se oženili nebo měli malé děti, potřebovali peníze, byty, nějakou jistotu, chtěli publikovat, měli co říci; Faulkner říká, že jsou spisovatelé, kteří kvůli své knize zabijí i vlastní matku. Jak víme, nový režim nešetřil výdaji při své snaze převést na svou stranu inteligenci, spisovatele, umělce atd. Nabídl jim místo na výsluní, které bylo jiným na dlouhá léta zatím odepřeno, pořádal recepy, posílal pro ně auta a stavěl je po bok moci, věděl, že na tomto obchodu neprodělá. Tento kšeft byl doprovázen státními obřady, které spisovatele stavěly ještě za života na podstavec slávy, o které se spisovatelům v jiném režimu ani nezdá. To vše mělo na spisovatele magický vliv, moc jim lichotila a oni měli dojem, že se podílejí na přestavbě světa; který spisovatel by nechtěl jednou jedinou knihou změnit svět?

Marian Brandys vypráví groteskní historku o svém setkání s Boleslavem Bierutem, tehdejším Stalinetvým místopředsídím. Bierutovi se zalíbil jakýsi jeho článek v časopise a při setkání spisovatelů s vládou začal ostatním shromážděným spisovatelům vysvětlovat, že mají psát tak jako Brandys. Nu a pak se stalo, že Brandys, sedě na Cyrankieviczově židli /to byl tehdejší i pozdější předseda vlády/, zůstal s Bierutem sám a nenapadlo mu nic jiného než vysvětlovat Bierutovi, jak by se zvýšila prestiž socialismu, kdyby se v novinách o všem otevřeně psalo, třeba o neštěstích v dolech a srážkách vlaků /hle, glasnost v plenkách/.

Pointa tohoto vyprávění je ovšem jinde. Brančys říká: "O dvě léta později se vrátil z vězení generál Kutopieska a ten mi vyprávěl, že když četl o mé rozmluvě s Bierutem, tak si tehdy říkal.ž.. proč neřekl Bierutovi nic o nás?... Proč mu neřekl jak to ve skutečnosti je?...Uvědomuji si nyní, že mi tehdy nepřišlo vůbec na mysl, že bych mohl intervenovat ve věci svých přátel, kteří byli tehdy ve vězení. Proč tomu tak bylo? Asi proto, že jsem se pohyboval v okruhu lidí, kterým by také nic podobného nepřišlo na mysl. Věřilo se, že všichni byli odsouzeni v jistém ohledu právem? Že pod něčím špatným vlivem udělali chybný krok, nebo že se tam k něčemu zbytečně zavázali? Částečně se tomu věřilo, i když zřejmě ne v tak brutální verzi, v jaké se o tom mluvilo v rádiu... Jaké skutečné zblbnutí však tehdy panovalo, dosvědčuje skutečnost, že ještě i generál Adam Uziembło se mě po svém návratu z vězení snažil přesvědčit, že byl uvězněn právem. Za tím zblbnutím však byl strach, navyklý strach ..."/str. 237/.

Polští spisovatelé toho na sebe říkají hodně, vracejí se k holéz skutečnosti a nesnaží se ji ideologicky vylepšovat. V době, kdy rozhovory vznikaly, bylo však už po Solidaritě, po výjimečném stavu. V rozhovorech jde o vivisekci období, které jako by už nemělo vztah k současnosti, protože mezitím z mysli vyvanuly i poslední zbytky ideologického zblbnutí. Uvedený citát navíc ilustruje atraktivitu výpovědí, které nešetří evokací pikantních historek, reprodukcí starých rozhovorů, tehdejších úvah, strachů, hádek, zklamání atd.

Protože rozhovory směřují automaticky vždy k otázce, zda vůbec muselo dojít k mravnímu a literárnímu selhání spisovatelů, zda existovala mravní norma a literární příklad, kterého by bylo možné se držet. Mne, který jsem v té době, na začátku padesátých let, měl jen slaboučké ponětí o polské literatuře, překvapuje poznání, jak významnou mravní výzvu představoval tehdy Czesław Miłosz. Byla to výzva, kterou nikdo nemohl obejít, téměř všichni o něm mluví, všichni vzpomínají, jak je dílo Miłoszove rozvíklávala a jak ~~xxx~~ jimi otrásl třeba "Zniewolony umysł". /Nu, já jsem se k této knize dostal teprve před pěti lety a také se mnou zamávala, hlavně její vnočení/. "Kdyby Miłosz neopustil Polsko, možná bych byl dnes jiným člověkem. Díkybohu za to, že odešel a já mu mohu být za tolik věcí vděčný". /Rymkiewicz, str. 130/. Miłosz se však mohl stát korektivem spisovatelského osudu také proto, že v Polsku se slušelo s ním polemizovat, což mnozí spisovatelé i činili. Což zase svědčí o rozdílu mezi našimi a polskými poměry,

naši spisovatelé, kteří odešli do exilu, byly přeměněny na orwellovské neosoby, přestali existovat. Miłosz už jen tím, že se s ním polemizovalo, byl v polské literatuře neustále přítomen. Miłosz ovšem nemohl zastavit domácí ideologickou konverzi, přispěl však k tomu, že období služebné literatury bylo v Polsku krátké a rozchod s ním byl důsledný a radikální. Možná jsem zapomněl, možná jsem ani nevěděl, že polští spisovatelé vystupovali v celých skupinách ze strany, v roce 1957, 1966 a 1968. O rozdílu mezi Polskem a Československem svědčí opět skutečnost, že mohli dále publikovat. Nemluvě už ani o tom, že měli vždy živý a téměř normální styk s pařížskou kulturou a polským literárním exilem.

Tato polská kniha provokuje skoro na každé stránce srovnání a vzbuzuje do jisté míry i závist. Možná je tato závist neoprávněná, kdoví, co publikují oficiální polská nakladatelství? Jacek Trznadel však udělal něco, co se u nás už asi nedá dohnat. Vždyť i z jeho přátelů jsou už tři mrtví, Zbigniew Kubikowski, Jerzy Andrzejewski a Witold Wirpsza. U nás je to ještě smutnější, protože generace, která byla přetažena z liberálních tradic první republiky, byla vesměs starší. Ale i mladší spisovatelé, kteří se proslavili klasickým socrealismem, jsou už mrtví, Drda, Řezáč a už i Otčenášek. Otázka ovšem je, kdo z českých spisovatelů by byl ochoten podrebit se tak tvrdému výslechu a kdo by byl schopen té otevřenosti, se kterou se setkáváme u spisovatelů polských. Možná právě proto zůstane tato polská kniha ojedinělým svědectvím ideologického únesu, ve kterém ovšem nevěsty odolávaly dosti slabě a daly se snadno přesvědčit o síle a štědrosti nových ženichů. Jak hrozné bylo pak jejich zklamání!

Milan Šimečka

192

Literární soutěže vypisují u nás výhradně státní organizace nebo jiné, jim na roveň postavené instituce. Nevídáno neslýcháno, že by nějaká továrna nebo družstvo uvolnilo prostředky na tak zbytečný kulturní podnik. Proslulé JZD Slušovice prorazilo i tady cestu: u příležitosti loňského symposia Skot pro 3. tisíciletí vypsaló vyzývací soutěž na povídku. Obezřetně neprozradilo, jak bohatě ji dotovalo, ale porotu si vybralo opravdu prestižní, jejím předsedou byl sám dr. Štěpán Vlašín. Ze 33 vyzvaných autorů poslalo do soutěže svou práci 21 prozaiků a z nich bylo vybráno jedenáct povídek pro sborník Velké vlhké oči, který byl vydán jako účelová publikace. /Ale v nákladu 5 000 výtisků, takže se jistě dostalo i na neúčastníky, ovšem mimo obvyklou distribuční síť./ Málem polovina próz tedy nebyla uznána za schopnou uveřejnění, což je výsledek dosti tristní.

A ty uveřejněné? Bída s nouzí. První cenu si odnesl Jan Kostrhun a druhou Antonín Bajaja za povídky slušné úrovně. Ty další oceněné a neodměněné povídky vydávají jen svědectví o tom, jak konfekčnost a sebeuspokojení ovládly myšlení a fantazii i tzv. střední autorské generace. Na adresu iniciátora celé akce je pak nutno říci, že odvedl kupodivu dosti lajdáckou práci, v textech je mnoho tiskových chyb, z nichž nejkomičtější je jistě záměna morového sloupu za "motorový". Kdo by se příliš podívoval nad ubožáckou úrovní povídek, najde jisté vysvětlení v doslovu předsedy poroty dr. Št. Vlašína. Ten vychází z faktu, že naše literatura má od obrození kořeny ve vesnické próze a dokládá své tvrzení výčtem autorů. Je to v jednom ohledu pozoruhodný výčet, obsahuje kdejaké jméno, nechybí tu ani tzv. ruralisté a kupodivu ani kdysi z národa vyobcovaný emigrant Jan Čep /pro Vlašína patří mezi ruralisty!/. Nesmí tu ale být připomenuto, že o vesnici psal také jistý Jan Procházka, a tato typická "vynechávka" je právě oním vysvětlením - je symbolem zapomnění, které českou literaturu vyvrátilo z přirozeného zakořenění a vzalo jí hodnotové jistoty.

Na doklad toho, že se ztracené vědomí souvislostí netýká jenom tzv. vyšších rovin, ale i prosté roviny tematické, můžeme ve sborníku číst v povídce A. Bajaji "Koleda, koleda" epizodu jako vystřiženou - právě z Procházkových Zelených obzorů. Mladý zootechnik pomáhá na svět telátku, které je v matčině děloze uloženo obráceně,

a zdar jeho obětavého úsilí ho sblíží s lidmi v družstvu. Četl jsem Procházkovu novelu před málem třiceti lety, ale pamatuju si ji dodnes. Nevím, zda ji A. Bajaja zná, patrně nikoli, jinak by snad tuto epizodu nepoužil tak bezstarostně. Je prostě vidět, že politika "zapomínání" má své výsledky velmi truchlivé. Jenže jako neomlouvá ve světě práva neznalost zákona, neomlouvá ve světě kultury neznalost kulturních souvislostí a tradic, a tak je po zásluze stižena trestem nepůvodnosti a pokleslosti celá duchovní sféra "bez paměti".

Vyprahlá fantazie sci-fi autorů nevyprodukovala nic originálnějšího než krávy s několika vemeny nebo civilizaci už bez krav a jen se syntetickým mlékem. Jediná Alžběta Šerberová se vlastně vyhnula striktně vymezenému tématu, resp. přizpůsobila si ho své osvědčené melancholicko-milostné poloze, ostatní /J.Křenek, P.Pavlík, L.Štěpán, St. Vácha, J.Veis, Zd.Volný ad./ podlehlí tlaku soutěžních podmínek a pečlivě splnili co hodní žáčci svůj úkol. J.Kostrhun je překonává docela nesporně. Napsal vtipnou, dějově dynamickou satirickou povídku o prvním dnu nového tisíciletí /pracovním dnem/, tedy o 2. lednu 2001, ale vidí ho neobyčejně střízlivě, ba značně pesimisticky: věda a technika svět znelidštily a člověk je nadále tvor přízemní a upachtěný, dál omezovaný tupou byrokracií, formalismus dál brzdí přirozený pokrok, protekcionářství dál dosazuje na odpovědná místa hlupáky. Prozatéřova skepse je nepochybně podmíněna zkušenostmi z naší letité společenské letargie a stagnace, o nichž se sice veřejně nemluví, ale o nichž každý dobře ví a jejichž umrtvující tíhu má každý na duši.

I podle jednoho spáru se pozná lev: Kostrhun je zřejmý epický talent. O to smutnější je pomyšlení, že byl s to vydat před časem evidentně narychlo spíchnutý román Co by to bylo, kdyby to byla láska, že byl s to riskovat svou autorskou pověst. Svědčí to o mravní labilitě a hodnotové krizi nejen jeho. Spisovatelé generace dnes tzv. střední, v nichž bažení po oficiální chvále nepřehlušilo hlas svědomí, musí dobře cítit své ponižující postavení ideologických poslušů, hlídaných tupou byrokracií svazovou i nakladatelskou, vědí, že před lety vstoupili do literatury znásilněné a krvácející z živých ran, přizpůsobili se poměrům v naději, že se časem opravdu "znormalizují", ale teď zjišťují, že jsou snad doživotně odsouzeni žít pod kuratelou bezduchosti a úzkoprsosti, která brání ze všech sil projevům jakékoli originality. Uvědomí-li si navíc, jakou měla

generace dnešních zaživa pohřbených v jejich věku ve společnosti mravní a uměleckou autoritu - vždyť L.Vaculík, M.Kundera, J.Škvorecký, J.Procházka aj. v r.1968 sotva překročili čtyřicítka a V. Havel měl dokonce před sebou Kristova léta - musí nad svými životními výsledky zaplakat. Všichni, kdo jsou ve sborníku Velké vlhké oči zastoupeni, už taky mají čtyřicítka za sebou, a přece jejich tvorba zůstává bez většího společenského ohlasu, je rozpačitá, nevýrazná, bez osobité myšlenkové razance. Pořád jako by se čekalo na splnění jejich "příslibů", na skutečně reprezentativní dílo. Týká se to ovšem celé generace. Není to jistě způsobeno tím, že by byla stížena nějakým prokletím beztalentovosti, nýbrž tím, že její latentní osobnosti neměly možnost plně se rozvinout, že jim nepřítel poměrů neumožnila patřičný rozmach tvůrčích sil. Kolik jen děl zůstává, jak vědí zasvěcenci, ve stavu strojopisném a nikdy se nevykuklí v knihu! Není divu, že vývoj takto postižených autorů je zmrzačen - a znemravněn, nemají-li dost mravní vytrvalosti.

x x x

Utajit se přitom dá i hotová kniha a nemusí jít rovnou do stoupy, jsou i rafinovanější metody. Poznal to Milan Pávek se svou románovou satirickou prvotinou Simulanti, kterou už v r.1983 vydalo nakladatelství Práce. Jako povinný výtisk došla do Univerzitní knihovny /je zařazena v katalogu jako zprezenčněná/ a tak ji jistě zaznamená i bibliografie, ale nebyla anotována v Knižních novinách a v kulturních rubrikách časopisů ani novin o ní nepadla zmínka. Literární historik si tím jednou bude marně lámat hlavu. My současníci vysvětlení nemusíme hledat, známe je: stačil jeden interní pokyn redakcím. Já se o knize dozvěděl čirou náhodou.

V 60. letech se satira prosazovala sice taky s obtížemi /je to ostatně její odvěký úděl/, ale přece jen si své k vývoji společnosti řekla - Uhdeho Král Vávra a Škvoreckého Zbabělci či Tankový prapor /ten aspoň časopisecky/ měly nesmírný ohlas, který musela vzít na vědomí i politická moc. Labutí písní současné satiry byli Páralovi Milenci a vrazi /1969/, označení okamžitě J.Hájkem za autorovo ideové zbloudění, čímž byli navždy vyloučeni z dobrých literárních kruhů. Teprve po patnácti letech se tedy našel odvážlivec či naivka, který chtěl ozkoušet, nakolik mocní této země zmoudřeli. Tzv. komunální satiry je u nás hojně, ale ta je - jak známo - bezzubá a jejím hlavním cílem je útočit na bránice čtenářů či diváků. Skutečná satira, i když chce taky být zábavná, však

nelaškuje a nečtveračí, nehandrkuje se o míře své kritičnosti a je bezohledná v tom smyslu, že chce jít "na kořen věci". Ráda si proto konstruuje fantazijní umělý svět, jako třeba v díle Fr. Rabelaise, a to proto, že si tím uvolňuje prostor pro nadsázku a mystifikaci, z nichž má-že těžit svůj intelektuálně břitký humor.

O takovou satiru se pokusil i M. Pávek, a už to mu slouží ke cti. Věnoval svůj román "v obdivu Jaroslavu Haškovi" a záložka tvrdí, že se hlásí ke "klasické linii štavnatého humoru vyplývajícího z lidové řeči". V tom bude nějaké nedorozumění. V Simulantech není žádný štavnatý humor ani lidová řeč, nutící popadat se za břicho, jak slibuje dál záložka, je v nich humor vysloveně intelektuální. Komika románu není haškovská, ale spíš rabelaisovská a její očistná síla spočívá v tom, jak zesměšňuje zrudnost mocenského myšlení, jak usvědčuje oficiální frazeologii ze lži a vyprázdňenosti, jak strhává masku falešným ctnostem těch, kdo slibují lidem tzv. šťastnou budoucnost, jenže podle svých a nikoli jejich představ. Autor toho dosahuje jedinečným obrazným uchopením námětu: vážení vědci v Ústavu blízké budoucnosti čili v ÚBLBU simulují problémy socialistické společnosti v roce 2002 /tedy jsou jen o rok dál než hrdinové Kostrhunovy povídky/, aby zjistili, jakých chyb se už dnes vystříhat a upravit tak cestu do bezproblémového ráje třetího tisíciletí. Tento základní, šťastně nosný nápad dával autorovi steré možnosti vytvořit situace a scény hodné velké satiry. V ÚBLBU se simuluje všechno, včetně lásky a nevěry, zkoumají se i příčiny manželských krizí a ~~rozvodů~~ rozvodů. A protože každý něco simuluje a sám simulování "analýzuje", vzniká simulování jaksi umocněné na druhou, takže ústav musí mít pro ty, kdo ~~nahlédnou~~ do "třinácté komnaty", své odkladiště - podivuhodný blázinec, kde všechno sice bezvadně klapě, ale bohužel jen proto, že už tu člověk ztratil sám sebe, svou duši, je neosobnost, která vděčně přijímá blaženství své naprosté pasivity a poslušnosti.

Tam, kde autor svou "zlou" metaforu rozvíjí v tomto směru, dosahuje vskutku obdivuhodné úrovně. Např. když halasné proklamace o budoucím "všestranně rozvinutém člověku" karikuje třetinovými pracovními úvazky, zkoumaný jedinec dělá třetinu času topiče, třetinu pomocnou sílu v kuchyni a teprve třetí třetinu "žije" duchovní činností. Ze simulování čehosi neexistujícího a z "hry" na někoho jiného se vyvine všeobsáhlé pokrytectví a donašečství, takže dr. Wohla, který až dosud jenom prověřoval jiné a teď tuší, že je sám prověřován,

to dožene až ke ztrátě osobnosti: cítí se být posluhovačkou. Prof. dr. Otleměný, člen tzv. doživotní rady ústavu, formuluje smysl simulování takto: "Lidi nám spontánně simulují a my o tom nevíme. Něco jiného říkají a něco jiného si myslí. Přetvářejí se. Musíme strhnout masku přetvářce. Jak? Tím, že se sami přetváříme, abysme zjistili techniku přetvářky. Všechno je technika. Vědeckotechnická revoluce pronikla i do přetvářky" /s.242/. A vzápětí uklidňuje vyděšeného spolupracovníka-simulanta: "Ve chvílích deprese vás může přepadnout dokonce i myšlenka, že se podílíte - s odpuštěním - na nějakém svinstvu. Tady nechte za sebe myslet nadřizené. A takové pocity vás brzy přejdou."

Vtipně je parodováno pseudomarxistické bádání o "penězích jako společenském vztahu", kdy se i člověk stává "užitnou hodnotou" a je "zákonitě penězi vyvlastňovaný", zesměšněny jsou představy o novém člověku 21. století, který je ctnost sama a pracuje jen z morálních pohnutek. Bystře rozvíjí Pávek i motiv "slučování a sbližování rozdílů mezi duševní a fyzickou prací", "dialektiku" otázky, co bylo dřív, zda vejce či slepice, záhadu erotogenního vyzařování učitele Hrdiny-Nováka, jehož důsledkem se zvyšuje dojivost krav, ale taky dochází k srážení mléka atd. V románu je zkrátka dost epizod přesně se střetujících do klamných propagandistických mýtů a ideologických kliše a je v něm několik výtečně postižených figur současných žvanilů na šéfovských místech. To svědčí o tom, že Pávek ví, o čem jde a v čem je bída dneška. Jakmile však, zřejmě ve snaze o úlitbu, opouští svou nápaditou metaforu, podtíná okamžitě své umělecké síly. Zahlcuje hlavní satirický proud spoustou nepřiliš zdatých odboček a komplikuje tím čtenáři přehled po ústřední fabuli. Text se mu proto neúměrně rozrostl /má přes 400 stran/ a je přetížěn neorganickým balastem slov a epizod. Celá expozice /"Svátek bláznů"/ je únavně zdlouhavá a zmatená /scény se zákraky/, takže čtenáře spíš od četby odradí, než aby ho do příběhu vlákala. Můžeme si to vysvětlit autorovou nezkušeností, ale důkladnější a pozornější četba vede k podezření, že tu zřejmě sehrála neblahou roli i obava z toho, aby hlavní myšlenka příliš nápadně nevystoupila a nestrhla na sebe pozornost vrchnosti. Jejím zasutím měla být zřejmě vykoupěna možnost zveřejnění románu. To ovšem nejenom otupilo ~~st~~ ostří satiry, ale i uměleckou konciznost celého textu. Dohližitelé se ~~st~~ stejně zalekli možností v něm skrytých, a proto příkazem nepsat o Simulantech, o tomto ojedinělém pokusu o satiru za téměř dvě desetiletí, román raději zašantročili.

Milan Pávek je další "příslib", který může tak dlouho příslibovat, až se z něho taky stane dobře přistřižený průměr. Ale o tyto smutné konce talentů přece dnešním kulturněpolitickým dohlížitelům právě jde: jejich "péčí" uondaní tvůrci nezloví a nedráždí, jsou ukázněně zařazeni a odvádějí podle moesenské objednávky perfektně konfekční zboží.

Milan Jungmann

O p r a v a :

Prosím, abyste si v mé recenzi "Exulantské osudy" opravili na str. 2., odst.2., řádka 3. latinský citát na správné: ad usum auctoris. Díky!

M.J.

* OBSAH, leden 1927

-vpu-

aleš lamr - obrazy, kresby, objekty

Aleš Lamr od začátku svého příchodu na českou výtvarnou scénu sehrává roli výrazné tvůrčí individuality, kterou nemožno opominout, která však nicméně budí menší či větší rozpaky při svém řazení do tendencí a proudů výtvarné kultury své doby. A tak se i setkáváme s řadou různých interpretací jeho tvorby, výkladem a přiřazením k směrům od comics (hlavně v jeho pop-artistických začátcích), tak zvané české grotesky (kde vedle Jiřího Načeradského je stavěn jako vůdčí osobnost) a poetické reality (dokládáné fantaskními aspekty jeho tvorby) až po proud nové figurace, v seriálovém principu dospívající k narativním postupům. Mozaiková stavba obrazů, fragmentace modelu, používání paradoxu a hyperbolických odskoků vede k příměrům o zobrazování umělých scén (Kříž J.), které — nedávno ještě provokující svou barevnou a tvarovou stavbou — dnes v relaci s neo-expressivní malbou mladé generace připadají přirozené a normální.

Výše zmíněná varieta chápání díla Aleše Lamra souvisí jak s vnitřním uspořádáním interpreta — v umění hledáme sebe — tak s proměnami umělce samotného. Aleš Lamr na své cestě životem totiž svoji tvorbu utvářel v relaci s dobou a se sebou samým. I dnešní výstava je toho dokladem; je milníkem spirálovitého oblouku, vyšším návratem k dřívějšímu. „Nikdo ať si nedovolí žerty, kdo nikdy neprožil utrpení bezrozumného skonání!“ (z automatických textů A. L., v katalogu výstavy v Galerii mladých, Mánes, březen 1970). Skutečně: přes zevní ironický až panoptikální výraz, dílo Aleše Lamra má hlubší nadhled, odráží význam subjektivní, ale hlavně širší objektivní souvislosti.

Svět se totiž rychle mění. Nejenom, že dochází k explozi vědeckotechnických informací, přeměňuje se sama filozofická podstata jeho chápání. Jestliže dřívější newtonovské vidění (které nám ještě bylo vštěpováno školou) směřovalo k postulaci řádu, novodobá věda odhaluje nahodilost, přirozené směřování dějů v chaos. A tak se od dřívějších teorií stochastických procesů přechází k teorii nezřetelných množin (Zadeh, 1965), k teorii katastrof (R. Thoma, 1973), teorii chaosu (M. Feigenbaum, 1976). Předmětem zkoumání a pozorování se stávají jevy dříve „neviděné“, respektive obcházené a záměrně opomíjené: turbulence vodních a vzdušných proudů, vytrysknutí vodní hladiny při jejím prudkém narušení, rozpad celků v elementy od úrovně základních částic hmoty po katastrofické srážky vozidel, náhodný rozsev prvků v rovině a prostoru. Je vskutku pozoruhodné, jak se s tím shoduje námětovost Lamrových obrazů třeba od „Hopsa hejsa“ (1973), „Mašinky strašinky“ (1977) až po „Ztracený weekend“ (1978) — zobrazení nahodilých, přitom však určitým způsobem rozprostřených elementů, na druhé straně vize gejízírů rozmetávaných částic. Takto Lamrové obrazy nejsou vizuální hříčky, pouhé seriálové postupy tvaroslovných obměn a transformací, ale hlubší, i když podvědomá sdělení o stavu světa.

Vidění i uvědomování si chaotické podstaty mění totiž naše představy o univerzu. Nejedná se pouze o matematické vyšetřování chaosu, které vede ke zpodobnění struktur majících univerzální charakter, přičemž tato univerzálnost je až magická (zahrnující obecně jak latentní vlastnost dějů přecházel v chaos od pohybu molekul po společenské jevy, tak i způsob přechodu a jeho ustálení), ale v základech se přetváří pojetí fyziky (od klasické termodynamiky přes Prigoginovu zobecněnou termodynamiku se přechází k disipativním strukturám), tím, že chaos se stává paradigmatem doby, mění se i poměr vědy k intuici. Tím se proměňuje i předmět kladení otázek a nejenom to: změny doznává i způsob a obsah odpovědi na ně. Filozoficky řečeno: nemění se jen cesta výpočetního řešení, ale dochází i k zahrnutí a zobrazení svobodné vůle.

Vedle nebo spíše ve spojení s teorií chaosu vyrůstá i teorie katastrof, na práce R. Thoma navazuje sovětský matematik V. I. Arnold, zahrnuje se teorie singularit (Whitney), teorie bifurkace, tj. rozdvojení (od Poincaré po práce Andronovy) atd. Jestliže tato teorie, zkoumající dynamiku vývoje od evolučního spojitého procesu ke kreativnímu skoku revolučních proměn a zvrátů, vyžaduje parciální speciální znalosti matematiky, pak umění — právě v tvorbě Aleše Lamra — chápe skutečnost celistvě a bezprostředně. A nejen to, odráží i hlubší souvislosti, sahá

pod hladinu prvního zobrazení. Tak jako teorie singularit vede ke studiu kaustik: univerzálních typů objektů, Aleš Lamr tím, čemu se dostává název metamorfóza, rozvíjí právě typové kaustiky nejenom v dvourozměrové rovině (i tady se potkává s Jiřím Načeradským: vzpomeňme jeho expozici tvarových variací na výstavě v Hájence u letohrádku Hvězda), ale i v podobě plastik v třídímenzionálním prostoru (tj. bikaustik). K teorii kaustik matematik Amasov hovoří o tajemství při klasifikaci objektů v Euklidově prostoru, V. I. Arnold říká, že „podstata mnohých souvislostí je stále nejasněným projevem záhadné jednoty světa“. Není snad právě toto podstatou imaginativnosti Lamrových obrazů, jiným vyjádřením jejich vnitřní záhadnosti? Současná matematika vyjadřuje ustálené režimy pojmem „atraktor“, děje chaotické (jako jsou turbulence atp.) výrazem „divný atraktor“. Teorie (S. Smale, D. V. Anosov, J. G. Sinai a další) dokládá, jak atraktor přitahuje, generuje další sousední režimy, jak jedno souvisí s druhým na ve statickém, ale dynamickém slova smyslu. Podstatou a charakterem světa a doby se stávají oscilace, metamorfózy různých objektů při změně jejich parametrů, paralelnost a analogie, singularita a průsečíky dějů. Citlivá závislost procesů na počátečních podmínkách se odráží v teorii „motýlích křídel“: mávnutí motýla poblíž Tokia může ve svých důsledcích zapříčinit větrnou smršť ve státě New York (a opravdu: vzpomeňme, jak mnohdy bezvýznamná událost ovlivní naše pozdější rozhodnutí a třeba celý náš život!). Tvorba Aleše Lamra ctí barvy motýla, má i svá „křídla“: cítíme intenzionalitu autorovy osobnosti, jeho výpovědi. A k ní dodejme ještě pár slov.

Jestliže totiž dřívějším rysem Lamrových obrazů byla bílá barva pozadí (odrážející obecnou filozofii 70. let: bílá jako universum, zdroj energie, k němuž se vztahuje naše bytí) na němž se odvíjela barevná dynamika života, dnešní výstava prezentuje tvorbu poslední doby, u níž dochází k příklonu k inverzní černi. J. Kříž k paralelně probíhající výstavě Lamrových kreseb v Brně hovoří o výrazu smutku oproti dřívějším radostným hrám; snad je to však výraz vyšší míry poznání proměn v nás, konce doby jahod a malin nezralých, doby nového uvědomění, znamenající hluboký přerod struktur společenského vědomí, který snad plně spatříme až v časovém odstupu (ostatně v tomto zvratu není Lamr ojedinělý: se zcela shodným přerodem jsem se nedávno setkal i u moskevského malíře Štejnberga).

V úvodu našeho pojednání jsme poukázali na zvláštní vylučnost Lamrova díla, na jeho odbočení „mimo“ (toto odbočení se dnes stává přímo symptomem nového vidění). Nejsou to však jen absurdní hříčky, ani uplatňovaný princip paradoxu, které tento pocit vyvolávají. Je to celková struktura Lamrova výtvarného jazyka, který ač přináleží k uměleckému metasystému — vyplňuje prostor mezi tvrdým jazykem vědy a měkkým jazykem umění (ostatně: dřívější názor, že umělecká a vědecká tvůrčí konání jsou zcela protichůdná, dnes doznává korekce; ač vychází v počátku opačným směrem, později obloukem dospívají k témuž poznání). Jeden z vybočivších vědců Joseph Ford říká: „Umění je teorie o cestě, způsobu vidět svět jako lidské bytí. Úžasným darem světa je, že jsou zde věci v sobě krásné, věci udivující a okouzluující, jimž svým konáním chceme porozumět.“ A to Aleš Lamr svou tvorbou činí: jeho obrazy jsou explikátním rozvinutím dějů, které ač ne vždy vidíme, přece nějak cítíme, metodou hry (nejenom pro děti, ale hlavně pro dospělé) i jistou mírou kacířství (ironizujícího pohledu) nás dovádí přes vytržení k pochopení. A že to činí prazvláštním způsobem zobrazování chaotických struktur? Opět Joseph Ford — v diskusi o teorii chaosu jako umíráčku pravděpodobnostních idejí kvantové mechaniky: na známou metaforickou Einsteinovu otázku: „Hraje Bůh s nekonečným kostky?“ odpovídá: „Ovšemže ano!“ A dále: „Ale jsou to nebezpečné kostky; přičemž hlavním zájmem dnešních fyziků je zjistit, jakými pravidly jsou hrány a jak tato můžeme užít ke svému vlastnímu konci!“

Aleš Lamr přirozeně svým dílem nemůže vytvořit hráz silám vedoucím k zániku lidského rodu; schopností umění pojmut svět v celistvosti vytváří však svou tvorbou citlivý lakmusový papírek, který svým zabarvením indikuje stav věcí. Stav dobrý i zlý, podle skutečnosti. Proto pozorně sledujme jeho kolorit!

**/převzato
z katalogu výstavy/**

KURT VONNEGUT: T O A N I J A Z Z N E M Ů Ž O U P O V O L I T ?

Ze všech triumfů dnešních nenávistníků života, dnešních nenávistníků legrace, dnešních nenávistníků krásy, dnešních nenávistníků myšlenky a lásky, Sil Satanových, chcete-li, tíží nejvíc moje srdce pohnutky některých československých politiků a policie, kteří se chovají k nejlidštějším a nejtalentovanějším členům své společnosti jako kanibalové.

Tihle krutí mutantí, zrození ze špíny druhé světové války a všeho nečistého slizu, jenž se rozbujel později, hodlají nyní, jak se zdá, s úděsným uspokojením a tvrdostí potrestat sedm neškodných a sympatických členů výkonného výboru Jazzové sekce, kteří byli zatčeni v září a od té doby zůstávají bůhvíproč ve vazbě.

Ačkoli tak docela bůhvíproč to není, třebaže v každém rozumném národě by to prakticky bůhvíproč bylo, neboť paragraf 118 československého trestního zákona označuje za zločin provozování nedovoleného podnikání. Oповáživé podnikání Jazzové sekce, založené roku 1971 a tehdy ještě považované československými úřady za zákonnou organizaci, již se později dostalo i požehnání UNESCO, spočívalo v podstatě v oslavě jazzu a podpoře domácích jazzových hudebníků.

Jazz, tenhle nádherný dar černých obyvatel Spojených států celé planetě, utěšoval a bavil v Československu, tak jako všude jinde, nejen muzikanty, ale všechny milovníky života, které Jazzová sekce vítala jako členy rodiny.

Jména těch neozbrojených jazzových fanoušků, podupávajících a laskajících prsty do rytmu, kteří byli bezohledně vyrváni ze svých domovů těmi nejhoršími z policajtů, zní: Karel Srp, Josef Skalník, Vladimír Kouřil, Tomáš Křivánek, Čestmír Huňát, Miloš Drda a Vlastimil Drda.

Poznal jsem některé z nich spolu s dalšími členy jejich rozšířené rodiny před dvěma roky, tak jako o několik měsíců později John Updike. Nechtě se tedy soud, který se je chystá soudit a odsoudit, dozví to nejhorší, k čemu mě a Johna přiměli: Každý z nás musel vysadit stromek a zalít ho vodou.

Kterýkoli policajt nebo jen policajtovo dítě může za přítom-

nosti hrdě přihlížejících rodičů tyhle stromky snadno porazit.

Pánové Srp, Skalník, Kouřil, Křivánek, Huňát a oba Drdové jsou jako ty stromky zakořenění v maličkém národě, jehož příslušníci navzdory svému nevelkému počtu vytvořili značnou část nejvýznamnější světové architektury, sochařství, malířství, hudby, poezie, divadla, imaginativní prózy a zcela nedávno, již v emigraci, také filmových děl. Kdyby se mě nějaká bytost z létajícího talíře zeptala, které město, architektonicky vzato, považují Pozemšťané za nejobyvatelnější, bez váhání bych odpověděl: "Pojeďte se mnou do Prahy."

Techniky práva, zajímající se o to, co podnítilo tahle poslední zatčení Čechoslováků, kteří se jako na potvoru nechtějí obejít bez umění, odkazují na newyorskou skupinu Helsinkí Watch, kde se jim dostane všech podrobností. Telefonní číslo najdou v seznamu.

Já osobně téhle příležitosti, a Československo, Chile, Polsko, Turecko a další země nám jich jistě nabídnou ještě mnohem víc, využívám k tomu, abych řekl, že dvě nejmocnější duchovní síly, které dnes soupeří takřka všude na světě, nemají nic společného s národy, politickými stranami či hospodářskými filozofiemi. V těch dvou zneprátených táborech stojí ti, kdo se těší dětské hravosti i ve věku dospělosti, a ti, kdo ne.

Pojeďte se mnou do Prahy.

(The International Herald Tribune, 16. prosince 1986)

Karel Poláček: P R V N Í M Á J V P R A Z E

Letešní první máj nevypadal zrovna jako první máj; spíše bychom řekli, že pedobal se lepšímu prvnímu úneru. Tak je to se vším, do čeho se vleží stát. Dekud byl první květen svátek neoficiální, nebo dokonce protizákenný, byl to den plný "vůně, barev, květů, jasu ..." A teď z toho udělali státní svátek: Studený vítr, přehánky, červené nosy, oficiální nálada. Tak bychom ani nevěděli, že máme prvního května, kdyby / -

Kdyby: Trr - Džin - džin - džindžindžin . . . Aha, muzika, prapery, standarty, slavnostní průvod. A tamhle druhý, třetí. Samé průvody. Kdyby se mne někdo zeptal, které procesí se máš nejlépe líbilo, tu řeknu bez rozpaků, že národně-sociální. Ta krása, nádhera, pestré prapery, zlaté vyšívání! Která strana si tehle může dovelit? Nepřipadá vám to jako výsměch, když si bratři nesou v čele průvodu hesle: Rovněst národů, rovnest v národě? Kde se jim může rovnat? Kde se může uspořádat takovou nádhernou procházku městem? Takhle nebude rovnosti nikdy! A za těmi červenemedřebílými vlajkami kráčeli odborové organizace národně sociální, sdružené v Českou Obec Dělnickou. V čele šla veledůležitá odborová organizace Krojová družina šehajů a galáneček čs. strany socialistické. Vedl je vrchní šehaj, přepestrý to jinoch v cvikru. A za nimi organizace listonešů v zánočních medrých čapkách. Naši milí listoneši! I řekl jsem si: Navštíví-li mne peněžní listonoš, tu chváliti budu stranu národně sociální; ale jestliže mně bude přinášeti upomínky, budu na ni kydati hamu a budu se snažiti, aby jí raději nebylo. Ale musím uznati, že národní sociálové jsou lid galantní. Viděl jsem je sraziti se s průvodem sociálně-demokratickým a tu jim dali s roztomilou přívětivostí přednest. Mnoho je to estatně nestále. Průvod trval asi dvě minuty, Připadalo mi, jakoby se skládal z lidí, vypůjčených z jiných stran.

Šel spěšně, nesa v čele oblíbené pořekadlo "Proletáři všech zemí spojte se" a záhy zmizel za rohem. Jak říkám, nejlepší byl průvod národně-sociální. Kapely jí pěkně hrály, lidé šlapali jedna radost. Jen jeden nepořádek jsem zpozoroval: Část omladiny se oddělila a běžela po ulici na vlastní vrub. Pořadatel na ně volal: "Do řady, do řady, děti! Kampak běžíte?" Hloupá otázka: Měl si všimnouti standarty, kterou nesl jeden chlapec, na níž stálo: "My jdeme za Karlem Půlpánem".

Taktéž o komunistech nemohu se zmíniti leč pochvalně. Mají sice na praporu vyšívané Marxe, nesou si široké a tajuplné, imaginární a dogmatické "Proletáři všech zemí spojte se!", ale jinak nelze si nevšimnouti, že prospívají v mravech. Tak nápis jedné standarty "Pětka je nejhorší známka". První krok k polepšení je poznání svých chyb. Doufejme, že se budou nyní komunisté snažit dostat jedničku z mravného chování. Aspoň jeden nápis nasvědčuje tomu, že jdou do sebe: "Zbraněmi a násilím se nic nepofidí". Patrně reminiscence na oslavanskou vzpouru. Myslím, že nejsem dalek pravdy, když řeknu, že napřesrok budou asi takevähle hesla v komunistickém průvodu: "Mluvití stříbre - mlčeti zlato". - "Nejezme nezralého ovoce, to je zlych nemocí původce". "Lihovinám kdo se oddává, sílu svoji ve hrob zkopává". - "Přísloví napoví, pravda nehladí, i moucha se brání". - "Štěstí jest vrtkavé". - A jiné.

/1922/

56

Donát Šajner: NIC

Je to až k neuvěření.

Přiznám se. Celý život jsem chtěl n ě c o říci
(staří básníci to znají,

když mají sami sebe na dosah, umlkají),

kolikrát jsem věřil, že už to mám na jazyku

a zase nic. A přece se zdálo, že už,

už se blížím, slovem se dotýkám.

Cítil jsem ťukání na čelo, tlak na srdce

a co scházelo, abych to řekl. T o n ě c o .

Ani pádem, ani výskokem jsem se nepřiblížil.

Už to neřeknu, už nenajdu klíč od dveří,

kuďy by se mělo s jistotou vejít.

K a m ? Třeba do věčnosti. Nebo nikam.

Nikdo neporadí, neřekne jak.

Stačil by milimetr. Stačilo by i slovo.

Není to k vzteku? Nebo spíš tragédie?

Asi právě v tom je kouzlo zápasu,

který se nedá vyhrát. N i k d y , n i k ý m !

Utéct od toho věčného ptaní?

Ale to se musíš rozhodnout moc brzy,

nebo pak už je pozdě. Neutečeš.

Mámivé hledačství pravdy života,

aréna, odkud odchází pramálo vítězů.

Když nechceš odlétat s tahem ptáků,

padáš zjizven, tváří do vřesu podzimu.

Snad to tak musí být (snad)

a třeba p r á v ě t o je záhada poezie.

Až to někdy někdo všechno za sebe vypoví

a svět bude navždy obohacen o t o n ě c o ,

co se asi stane?

Možná, že nic.

(Tvorba /Kmen/ 1987, 4)

T I S K

T I S K

T I S K

UNITA, 28.9.86

C e n a z a t o, ž e n e b u d e p s á t

Bonn: Cena Karla Krause, udělovaná satirickým časopisem KONKRET autorovi, jenž se zaváže, že už nenapiše ani řádku, byla přisouzena profesoru Fritzovi Raddatzovi, kulturnímu kritikovi týdeníku Die Zeit. Jak zveřejnilo hamburské vydavatelství časopisu, je převzetí ceny 20 tisíc marek podmíněno závazkem nominovaného laureáta, že se distancuje od vlastního díla a nadále se bude věnovat jen užitečné práci.

Jak hamburské vydavatelství oznámilo vloni na jaře, kdy cenu vyhlášovalo, zrodila se idea ocenění na základě výroku Karla Krause, že "ceny udělované na znak uměleckou činnost působí jako povzbuzení v tvorbě a způsobily již vážné škody ve všech uměleckých oborech, zatímco opravdovým požehnáním by byly ceny odrazující, vázané podmínkou, že autor už nebude ve své činnosti pokračovat, ale vybere si užitečné zaměstnání".

19

Milý pane Vaculku,

máme u nás v oddíle takový zvyk: když má někdo narozeniny a je přítom právě s námi na horách, hodíme jej, tak jak je, oblečeného, do kádě plné ledové vody. Kádě je hluboká, takže si své narozeniny může dobře užít.

Na tenhle drsný humor jsem si vzpomněl, když jsem četl Váš fejeton Našim herečkám. „Mám vinšovat Vlastě Chramostové a nemám rád herečky“, začínáte, a čtenář se dívá hned dvakrát. Kdo může přimět spisovatele bez nakladatelství, fejetonistu bez novin, aby psal, když se mu nechce a za druhé, proč spojuje ony dva výroky hned v první větě fejetonu. Důvod, zdá se mi, tkví právě v tom spojení. Čtenář očekává od slavného spisovatele chválu statečné ženy a velké herečky, ale místo toho má být šokován tím, že píšete paní Chramostové k narozeninám o herečkách: „všechny jste nádoby, co do sebe nalezete, to porodíte“.

Čtenář je šokován, ovšem nejsem si jist, jestli tentokráte oceňuje autorův neotřelý přístup. Možná si leckdo řekne, že nemocná herečka mohla být ledové kádě ušetřena.

Napsal jsem, že čtenář čte něco, co nečekal. Co tedy čekal? Možná zamyšlení nad tím, co by znamenalo pro Vás být jediným zakázaným spisovatelem v této zemi. Bez příležitostí setkávat se s kolegy, bez výměny rukopisů, bez vzájemné podpory. Ale i tak by ten příměr kulhal. Dá se hrát do šuplíku? Snad někdo čekal i postesknutí, že až na jednoho, nikdo z tolika zakázaných českých spisovatelů nenapsal pro paní Vlastu text, který by mohla hrát.

Vlastností, které připisujete herečkám nejsou, jak ostatně plyne i ze závěru Vašeho fejetonu, pro paní Chramostovou typické. Proto se domnívám, že si zaslouží, aby se čtenář dozvěděl něco o jejím osudu. Vždyť ne každý z Vašich dnešních i příštích čtenářů doma i v zahraničí měl možnost jej sledovat; leckdo možná už i zapomněl. Asi by to byl nezáživný fejeton (nebo by to nebyl fejeton vůbec), kdyby začínal tím, jak mladá Vlasta za války recitovala po bytech Seiferta, ale zas by tento začátek sliboval efektní pointu. Snad si opravdu nepamatujete na žádný z filmů, v nichž Vlasta Chramostová vystupovala, přestože hrála i s Werichem, a asi se Vám nechtělo psát o Vlastě mezi tanky v srpnu 1968, jistě si však vzpomínáte na atmosféru bytu za Národním muzeem, který se od poloviny sedmdesátých let častokrát měnil na divadelní sál.

Poprvé, když nesměly vyjít vzpomínky Jaroslava Seiferta Všecky krásy světa. Vlastin přednes je nezapomenutelný. Jistě i Vám jako mně zní její hlas v uších při čtení dnes už knižního vydání. Rok na to slyšeli jsme paní Vlastu přednášet literární koláž z textů jí blízkých autorů. Od Brechta po Andrzejewského. Nemýlím-li se, nechyběl jste ani Vy. Teď myslím jako autor.

Vlasta Chramostová zůstala jedinou zakázanou herečkou. V sedmdesátých letech potkával jsem ji na koncertech písničkářů. Byla upřímně nadšena mladými zpěváky, kteří, jak se zdálo, neohroženě zpívají a říkají, co si myslí. Celou svou hereckou duší jim přála, aby vydrželi a nesdílili její vlastní osud.

Roku 1978 bude v dějinách české kultury vyhrazena zvláštní kapitola. Bude se jmenovat Bytové divadlo. Už ne sama, ale spolu s ní i Pavel Landovský, Tereza Kohoutová, Vlasta Třešňák a Pavel Kohout vystoupili v Shakespearově Makbethovi, který pro podmínky bytu upravil poslední z jmenovaných. Vzpomínáte si na to dokonalé spojení herců a publika? Stejnou atmosféru vyvolává i filmový záznam celého divadelního představení, který vysílala rakouská televize v českém originále.

Když tři z pěti účinkujících ve Hře na Makbetha zůstali z různých příčin v zahraničí, pokračovala paní Vlasta v Bytovém divadle opět sama. Představením monodramatu Františka Pavlíčka Zpráva o pohřbívání v Čechách. Hra o Boženě Němcové byla také nafilmována a ke 100. výročí českého Národního divadla ji vysílala rakouská televize. Připadá mi, že jenom tohle samo je námět na fejeton.

Vím, že jste se nechtěl osobně dotknout paní Vlasty, a že ji z povšechného odsouzení hereček vyjímáte. Potíž je ale v tom, že ona sama, ač z divadel vyhnána, svůj stav nezavrhla. Koneckonců o ní víc než o komkoliv jiném platí, co napsal Shakespeare v Hamletovi: „... herci jsou tresť a zkrácená kronika doby“.

V lednu 1987

Michal Klíma

Úplatný ministr odsouzen a popraven! Starý výbor čehosi vypískán! Náčelník tajné policie potrestán za potlačování novinářské kritiky! Diskuse v továrně o vedení továrny! Coca Cola zapojena do socialistické přestavby! Zakázané filmy puštěny! Divadla patří těm, kdo v nich hrají! Zrůdný projekt na obrácení toku řek odvolán! Čest a svědomí opět povoleny!

Hledím na to nedůvěřivo zvědavě, jako socialista, a trochu s výsměchem, jako Čech. Oni si zas už myslí, že jsou lepší než my. A zas právem silnějšího! Je pravda, ta země dávno potřebovala, aby s ní někdo mocně zatřásl, ale je to vlastně dost smutné: myšlenka, kterou pochopí úřední Rus, nebývá už v světě nová. Viděli jsme to na kybernetice před čtyřiceti lety, později například na džezu, a teď tedy na moskevském modelu Pražského jara 1968. A naši lidé se rozhlízejí, ptají se jeden druhého, co se od toho dá čekat. - Já nečekám nic, a ani na to nehodlám čekat.

Zároveň hledím, jak naše vláda k nám zdrženlivě pouští své informace a budí klid: u nás nic tak otřesného nevypukne. Každý stát má právo na vlastní cestu, pravil odvážně Biřak. A my, co jsme si pořád přáli mít vládu nelezoucí komusi kamsi, konečně ji máme! Není to historická chvíle? Naše vláda je rozhodnuta stát na svém, sedět na tom a třeba i ležet, a já jsem při ní, protože su vlastenec! A jako vlastenec vím, že nám není zapotřebí, jako ~~nám~~ nikdy nebylo - přestože to říká Biřak - a ani za deset a za sto let nebude nám zapotřebí kopírovat Sovětský svaz. Ať se cokoli v té zemi dnešních senzací bude dít, my budeme mít právo, jak jsme je měli, jednat ze své hlavy. Na to nepotřebujeme žádného Gorbačova; jako zas na to, abychom ani jeho nekopírovali, nepotřebujeme Biřaka. My je vlastně oba nepotřebujeme, buďme upřímní! A kdyby teď přišlo z Moskvy nařízení povolit nám svobodu, já

se vzepřu. Já žádný toleranční patent podráhé ani číst nebudu.

Přichází mi na mysl čerstvý případ Husův: Katolická církev, jež dozrála k jeho myšlení, dozrává k úmyslu jmenovat ho svým svatým. Jako katolík měl bych v tom vidět vítězství pravdy, charakteru a Ducha svatého. Člověka však musí hned napadnout, co na to poví ti mrtví na obou stranách: "Páni se nakonec vždycky dohodnou! Měli jsme počkat a žít!" Krom etické vady není v tom úmyslu nachumlaná i vada skoro noetická? Promítněme si ho do reálu: dvoutisíciletá, jednobytne stále táž církev hmatá rukama svých nyní živých, klidných údů zpátky do století patnáctého a káže cosi svým rozčileným údům tehdy živým.

Krvavě svatý zápas náhle podráží a znicotňuje římský posel oznamující, že předmět sporu ztratil žhavost a církvi na něm už nezáleží. - Myslím, že i Hus, nechce-li nás zklamat, musí dnes říct: "Co mě taháte do své starosti, já už se zabývám něčím jiným!" Čím, mělo by církev spíše zajímat: čím zabývá se teď proti ní její nový hodný svatý?

Je to výtečný problém teologický, filozofický a mravní. Mně se nelíbí, že ho chtějí vyřešit usnesením povahy i cílů politbyráckých: svou oběť, jíž nepřiznali včas ~~kux~~ její kus pravdy, chtějí teď ještě o něj okrást! Naráz obsluhují pravdu, která je zatím angažována o kus vpředu. Co teda s tím? - Nic, navrhuju. Nechat věci tam, kam se jednou postavily v rozporu tak poučném! Vždyť pravda o církvi a člověku, jež ze sporu vysvitla, je možná podstatnější než pravda v té věci, o níž byl spor.

Husovo svatořečení leda škodlivě povzbudí zas všecky bludaře a disidenty, co se pro svou pravdu dají raději upálit či upálí druhé, než by teda skromně podle ní žili, bez zápisu do dějin. Jako husitovi mi napadá, že by to býval byl fádni chlebiček, dohasnout bez plamene, jen nějakou nemocí, stářím a únavou, bez zřetelného úspěchu a bez pronásledování a mučení též dosti zřetelného!

Hledím s údivem do té nepřístupné země, která si s velkou in-

zercí otvírá státní doly na pravdu. S inzercí, leskem a dokonce s nečekaným osobním šarmem, na což však - doufám jako Evropan - můžou nalletět jedině Američané. A jak se ta Svatá naše stolice přebírá v našem kufru z roku osmašedesátého, stoupá ve mně nechuť moudřejší než já a toto mi šeptá: "Je to v pořádku! Byl to jejich kufr!" A já, vrtím hlavou ~~jak starý blázen~~ nad tím, proč jsem na to nepřišel už jako mladý blázen.

Vyrábět kvalitní výrobky: jak převratné a smělé! Více stejných kandidátů ve volbách: herdek, to je vynález! Pěstujte zeleninu u chaloupky! Samostatné myšlení prý: dokdy zas? Svědomí jako nejvyšší příkaz: i proti vaší chuti případně? - Ale my vám přejeme úspěch, jen tak dál! Čekají vás ještě úžasnější objevy: oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní, například. Ale cokoli ještě objevíte, nás nechte být, a to zvláště v případě, že byste nechtěli.

Přesto si myslím, že i proti mé a Eišakově vůli trochu šutru z těch dolů na pravdu na nás spadne. To už je zákon politické rezonance mezi velikou a malou troubou. Něco se dít bude. Už jsem četl memorandum, jež napsal Čestmír Císař: rozumné, uvážlivé... takové politické. Mají-li se i naše poměry hnout, půjde to třeba zas od Císaře tu k Mlynářovi venku... Napadá mi anekdota o chudém židovi, který si postěžoval rabínovi, jak se mu v těsné kuči zle žije. Rabín mu postupně radil, aby si do kuči vzal kozu, pak prase a potom i krávu. Žid to udělal, ale bylo to horší a horší! Postěžoval si tedy rabínovi, že je to už nesnesitelné, a ten mu poradil, aby ten dobytek naráz vyvedl ven. Jak si ten ubožák volně potom vydechl!

Tím chci nakonec říct, jako socialista, že kdyby se přese všechno vyvinul u nás nějaký další obrodný proces, budu z něho mít jisté uspokojení: jak starý chudý žid.

/Únor 1987/

89

Z a s l o u ŷ e n o u z l o m y s l n o s t

mi provedl můj sklon slyšet ve všem politické názvuky. Vím o něm, snažím se jej překonávat, ale je zřejmě silnější než já. A tak jsem ve svých lednových rádcích o sovětském filmu Nádraží pro dva zaznamenal název osudové stanice jako Postupimsk. Když ti v Postupimsku ujede vlak... Jenže to místo se tak nejmenuje. Rodina se dívala na film se mnou a nad hotovým textem, jehož kopie však bohužel už nebyla v mých rukou, se shodla, že jde o Zastupimsk nebo ještě spíš o Zastupinsk.

Kontroloval jsem to. Mám videomagnetofonový záznam, na něm však nešťastnou a ironickou shodou okolností chybějí první sekvence, kde je i záběr na název stanice. A tak mohu zatím spolu s omluvou adresovat případným čtenářům jen půl opravy: První slabika zní zcela jistě Za-. Zda je třetí písmeno od konce m, nebo n, zjistím a sdělím později.

Že se za omyl stydím, nemusím doufám zdůrazňovat.

Milan U h d e

